

SZEGEDI NYÁRI EGYETEM

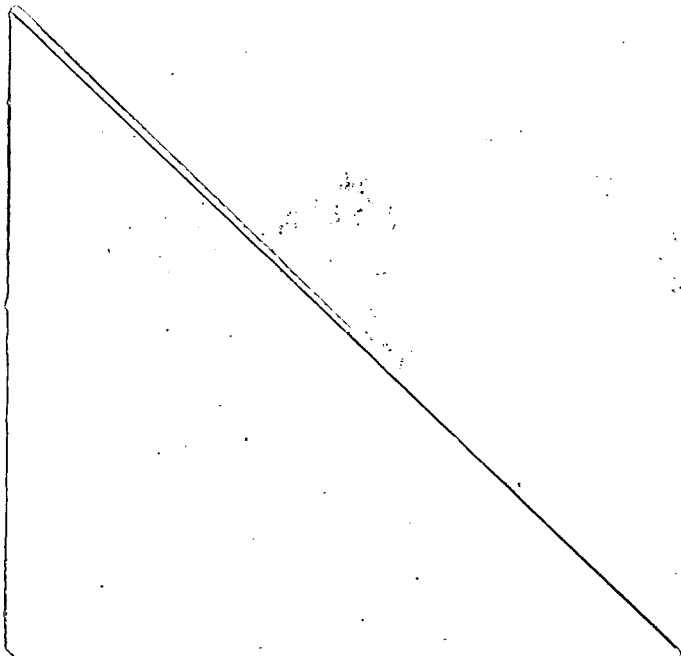
1974

MŰVELŐDÉSELMÉLET

3

TAK HELYBEN
OLVASHATÓ

EGYETEMI GYÜJTEMÉNY

A 24382

KÖZMŰVELŐDÉS

SZEGED, 1974.

ÖSSZEÁLLÍTÁS A TIT SZEGEDI MŰVELŐDÉSELMÉLETI
NYÁRI EGYETEMÉN ELHANGZOTT
ELŐADÁSOKBÓL

Lektorok:

DR. VÉCZKÓ JÓZSEF

DR. VONSIK GYULA

JATE Egyetemi Könyvtár

J000036176

Szerkesztő:

DR. VONSIK GYULA

A 84382

Kiadja a TIT Csongrád megyei Szervezete

Felelős kiadó: a TIT megyei titkára

Készült a TIT Rotaüzemében, Budapest, VIII., Bródy Sándor u. 16.

Gyártási szám: 75/128o Példányszám: 1000 18 /A/5/ iv.

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Ismét újabb kötettel szaporodik a szegedi művelődéstudományi nyári egyetem előadásaiából összeállított kiadványok sora. Ahogy az előző években, úgy most is aktuális művelődéspolitikai kérdés került napirendre, jelezve, hogy a szerzők az elméleti igényességet és a mindennapi művelődéspolitikai gyakorlatot egyaránt szem előtt tartva választották meg a témát. Az 1974. évi Nyári Egyetem az MSZMP Központi Bizottságának közművelődésről hozott határozatára építve tett kísérletet az egyes megállapítások felbontására, részletes értékelésére. A kötetben megjelenő előadásszövegek érzékeltetik, hogy ez a kísérlet talán több volt a pusztá próbálkozásnál. Csak sajnálni lehet, hogy néhány nagyon színvonalas előadás írott szövege nem kerülhetett bele a kötetbe, mivel előadók az írásos változat elkészítésére nem vállalkoztak. Ezek hiányában is megállapítható talán, hogy az itt közölt előadásszövegek hasznos segítséget lehetnek a közművelődés dolgozóinak.

Mint minden eddigi kötet, úgy ez is egy meghatározott céllal válogatódott és állítódott össze. A cél alapvetően a párt-határozathoz való kapcsolódás megteremtése volt, de ezen túl két konkrét elképzelést is magába foglalt. Az egyik ideológiai jellegű, vagyis egy olyan, lehetőleg az előadásokban egymáshoz kapcsolódó szemléleti rendszer formálása, ami a párthatározatból fakad, a másik a konkrét feladatok elméleti és művelődéspolitikai alapjainak megmutatása és ezzel együtt az összefüggések érzékeltetése. Meg kell azonban vallani, hogy a kötetben egyik elképzelést sem sikerült maradéktalanul megvalósítani. Ennek okai a következők.

Mint eddig minden esetben, úgy most is kiderült, hogy egy sor elméleti kérdés tisztázatlansága, vagy az egyes szerzők eltérő szemléleti alapállása olyan problémákhoz vezet még a legmindennapibb gyakorlati feladatok megítélésénél is, ami egyszerű szerkesztéssel nem küszöbölhető ki. Pl. abból a tényből, hogy

az egyik írás szerzője a kulturáról úgy beszél, mint a természet és társadalom közötti szféráról, következik későbbi megítéléseinek néhány nem marxista vonása. Kultúra, művelődés, műveltség, tudás, képzés, életmód, művelődéspolitiká, közművelődéspolitiká, kulturális politiká, stb. sokszor és csaknem minden szerzőnél előforduló fogalmak általában árnyalati eltérésekkel, de sokszor lényeges különbséggel. Amelyik előadások az általában elfogadható - a kötetben is megtalálható - szemléleti rendszertől eltértek, azokat inkább nem adjuk közre, vállalva ezzel a kiadvány és a Nyári Egyetem előadásai közötti eltérést.

A másik problémát, az okozta az előadások közös kiadványba való kiadásánál, hogy a szerzők nem egyformán ismerve társadalmunkban rejlő realitásokat különböző módon ítélték meg a jövőt. Pesszimizmus és utópizmus egyformán megtalálható volt az elhangzott előadásokban. Ezek egy részét a szerkesztés korrigálta, egy másik része viszont az írásos anyagban is megtalálható. Az előadások adások maradtak a realitások megmutatásával ott, ahol az anyagi, irányítási, és részben a szervezési feladatok kerültek megfogalmazásra.

Ezek a problémák azonban semmit sem vonnak le a Nyári Egyetem munkájának sikerességéből és az itt közzétett írások értékéből. A Nyári Egyetem célja nem receptadás volt, hanem bizonyos információk közreadásával a gondolkodtatás és az erre való serkentés. Ezt a célt viszont maradéktalanul teljesíti az itt közreadott kiadvány is.

Ennek jegyében ajánljuk ezt a könyvet minden közművelődésben dolgozónak.

ÉLETMÓD ÉS KÖZMŰVELŐDÉS

Az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága nevében szívélyesen köszöntöm a Nyári Egyetem minden résztvevőjét.

Kedves Hallgatóim, kedves elvtársak.

Kulturális politikánk leglényegesebb feladata a közművelődésben ölt testet. Az itt jelentkező feladatok elvi és politikai megfogalmazása már hosszú ideje napirenden szerepel, átfogó méretű megvalósításához azonban napjainkra értek meg igazán a feltételek. Népünk műveltségének gyors ütemű fejlesztése mostmár nemcsak kulturális igény, hanem politikai szükséglet is egyben. Olyan fejlődési folyamatnak vagyunk tanui, amelyben a társadalom gazdasági alapjainak felgyorsuló változására támaszkodva, a felépítmény és a felépítményjellegű intézmények munkájának és hatásfokának színvonalát gyors ütemben kell tovább emelni. Ha pl. történelmi méretekből gondolkodunk, akkor a szocializmus - mint új társadalmi rend - az emberiség felnőtt korának első napjait öleli fel. Ez azt jelenti, hogy az ember már felnőtt, de csak a közelmúltban kapta kézhez személyi igazolványát. S mint ilyennek - noha számos tanulság van már mögötte - még sok mindent meg kell tanulnia. Így például - szocialista módon, szocializmust építő emberhez méltóan élni, vagyis

tudni kell mire használható a személyi igazolvány.

A közművelődés szerteágazó feladatok sokaságából áll. Ebből a feladattengerből - a megnyitó keretei között - az életmód- és a közművelődés néhány főbb összefüggésével kívánok foglalkozni. Induljunk ki abból ami a közművelődésről szóló párthatározatban így fogalmazódik meg. "A közművelődés nem szükhethető le a kultúra, a műveltség fejlesztésére, közvetítésére; fontos feladata a szocialista életmód, életforma és magatartás kialakításának segítése, a szocialista eszmékkel való értelmi-érzelmi azonosulás, a közösségi szellem a cselekvő erő, a közéleti aktivitás fejlesztése".

Napjainkban alapvető igényként jelentkezik, hogy a szocializmus rendje ne csak a béreket emelje, ne csak a lakások százezreit építse fel, hanem ezzel együtt műveltséget is nyújtson, méghozzá társadalmi méretekben. Biztosítani kell a jelenkor megértéséhez és gyors változásaihoz szükséges állandó azonosulás szellemi feltételeit. Indokolt, hogy az emberek tisztában legyenek önmagukkal, lehetőségeikkel, hogy képesek legyenek beilleszkedni a társadalmi haladás sodrásába, képesek legyenek azt formálni. A tudás, a felkészültség számunkra tulmutat a megismerésen, számunkra a világ megváltoztatásának, az új társadalom építésének eszköze. Ebből következik, hogy társadalmunknak harmonikusan fejlett személyiségre van szüksége, olyanra, aki

egyesíti magában a szocialista meggyőződést, az erkölcsi emelkedettséget és az ismeretek korszerűségét. Ez az oka annak, hogy tudás és magatartásbeli értékrendünket korszerűvé kell átalakítani, hiszen nem lehet egy előző kor eszméi, erkölcsi és az általa nyújtott ismeretek és magatartásnormák szerint a mai korban élni.

A szocializmust csak a közösségért cselekvő emberek építhetik föl, akik megtalálják az értelmes és hasznos élet módját, szándékaik megvalósulásának területét és a cselekvés örömeit. Ez azonban sohasem spontán folyamat eredménye, hanem feltételezi a tudatos, közösség által ösztönzött és támogatott törekvéseket.

Érdemes az alábbi gondolatokat végigvezetni:

- a hatalom jellege szocialista. Munkáshatalom van és a szocialista demokrácia kiszélesítésén fáradozunk;

- a tulajdon viszonyok mind az iparban, mind a mezőgazdaságban szocialisták;

- a megtermelt anyagi javak elosztása egyre inkább a végzett munka mennyisége és minősége, a szakértelem és a vállalt felelősség arányában történik, tehát a lehető leg-szocialistább, a leginkább mérhető és ellenőrizhető formában;

- a társadalom szellemi életét meghatározó ideológia a marxizmus-leninizmus.

Tehát: ha a társadalom életjelenségeinek főbb folyamatait nézzük, akkor azt lehet megállapítani, hogy azok szocialisták, vagy szocialista jellegűek. Még akkor is igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy átmeneti korban élünk, ahol az egyes jelenségek, folyamatok és tendenciák még nem teljesen tiszták, nem teljesen kristályosak, hanem átalakulóban vannak.

Ezekkel a szocialista jellegű anyagi- hatalmi viszonyokkal kell, hogy szinkronban legyen az ember tudatának, életmódjának és magatartásának állapota és változása. Életünk szocialista élésének mindenre kiterjedő normáit még ezután kell kidolgozni, összefoglalni. Mindezt meg kell tenni és el kell fogadtatni. Egy szakma elsajátításához évek szükségességek, a munkafolyamat begyakorlásához hosszú időt biztosítanak a vállalatok. Vajon egy új életmód elsajátítása automatikus lehet-e? Nem!

"A szocialista életformát nem adhatjuk át használati utasításként az új lakások kulcsaival" - írja Aczél György. A modern ház nem tenyészt ki, az automata gépsor nem gyártja le a modern embert. Az csak a mindennapok harcának, a tudatos cselekvés és munkálkodás erőfeszítésének eredménye lehet.

Művelődéspolitikai feladataink megfogalmazásának időszerűségét - számos tényező mellett - aláhuzza, hogy az életmódváltásunk is napirenden van. A szocialista építés eddigi évtizedei elégséges gazdasági alapot adtak ahhoz, hogy

lekerüljön napirendről az a kérdés, hogy - "miből éljünk?". Ez a kérdés történelmileg eldőlt. Az új kérdés viszont: "hogyan éljünk?" Erre a kérdésre több lehetséges választ adhatunk. Élhetünk kispolgári, polgári és szocialista módon. A helyes válasz nem lehet kétséges; nékünk az élet szocialista élését kell választanunk.

Életkörülmények alatt azoknak az anyagi, szociális és kulturális tényezőknek összességét és színvonalát értjük, amelyek között az emberek élnek. Életmódon pedig azt értjük, ahogyan az emberek a fenti viszonyokat hasznosítani képesek, ahogyan dolgoznak, élnek, művelődnek.

Milyen alkotó elemekből tevődik össze a szocialista életmód? Véleményem szerint a szocialista életideál, az élet élésének szocialista modellje az alábbi főbb tényezőkből áll;

- a munka szocialista végzéséből;
- a közösségi életből, és
- a családi, a magánéletből.

Röviden így fogalmazhatnánk össze a szocialista életmód legfőbb tartalmi jegyeit.

A szocialista életmód és életélés leglényegesebb összetevője, alkotóeleme a munka, a munkához való szocialista viszony. A munka ilyen meghatározó szerepének számtalan oka van: termelő-teremtő munka nélkül nincs társadalom; a munkavégzés képessége emelte ki a természetből, az állatvilágból,

az új társadalom is munkában, a munka által születik, az anyagi és szellemi értékek létrehozásának szakadatlan folyamatában.

A mi világunkban a munka különösképpen egyszerre szüli, formálja, alkotja az új társadalmat és az embert. Ennek legfőbb oka, hogy a szocializmusban újra megvalósul, helyreáll a kultúra és a munka egysége. Ez a legfőbb forrása és táplálója a munkához való új viszonyoknak.

A munka a legjobb ember- és jellemformáló tényező. A munka részekre bontott folyamata és ritmusa - nemcsak fegyelemre nevel, hanem egy nagy közösség szerves részének képzelete is felerősödik, tudatosodik az emberekben. Az is nagyon lényeges, hogy a megélhetés, az életszínvonal és ennek nagyságrendje - a végzett munkához kötődik.

Ha a munka az ember leglényegesebb társadalmi tevékenysége, akkor nem szabad megengedni, hogy ez a folyamat szocialista tudat nélküli legyen, s azt még kevésbé, hogy negatív tényezőkkel /kapzsiság, önzés, egoizmus/ párosuljon. A szocialista módon élő ember felkészülten és szívesen dolgozik. Számára a munka egyre inkább nem teher, főleg nem kényszer, hanem a képességek hasznosítása és felajánlása a társadalom számára, az alkotás öröme. Ez az igény nem a holnapé, hanem a szocialista munkabrigádok jelentős részének jelene.

A szocialista életmód másik sarkköve a közösségi élet.

A szocialista ember csak közösségi ember lehet. Ennek szintén anyagi okai vannak elsősorban. Az a tényező, hogy egy használati tárgy előállításában megszámlálhatatlanul sok ember vesz részt - ez a kollektív cselekvés irányában hat, arra ösztönöz.

A közösségben végzett termelő tevékenység növeli az emberben az együvé tartozás tudatát éppen úgy, mint a társadalomfenntartó erő szerepének megértését és elkötelezett hordozását. A ma embere intellektuálisan csak mint a közösség tagja gyarapodhat, emelkedhet fel; szoros szellemi és termelési- alkotási érintkezésben a körülötte lévő emberekkel. Az egyén életének, szabadságának kiteljesedése csak mint a közösség egy tagjának létezése útján valósulhat meg. Még a szocializmus is mint új társadalmi rend csak egységben, a szocialista közösség erejével védhető meg, és építhető fel. Ezért kell a közösségi gondolkodásnak, életélésnek benső tartalommal bíró magatartásnormává lenni. Egoistaként nem születik az ember, hanem azzá lesz, ha ilyen hatást gyakorolt rá környezete.

Közösségi életformára és magatartásra nevel a munka. A munkán belül gyorsan növekszik a szellemi hányad. Ezt a szellemi hányad növekedését hivatott segíteni a közművelődés. Így válik közművelődési céljaink megvalósítása a szocialista életforma kialakításának emelőjévé. A szocialista módon élő embertől idegen a bezárkózás, a közösség ügyeitől és gondjaitól való elfordulás.

Társadalmunk életformájának további építőköve a magán-élet. Van-e, legyen-e magánélete a szocialista módon élő embernek? Válaszunk csak az igen lehet.

A szovjet állam első női nagykövetét A.M. Kolontáj asszonyt 1918-ban fiatal lányok keresték fel és azt kérdezték, hogy a forradalom alatt illik-e a nőknek csinosan öltözni. A válasz az volt nem csak illik, hanem kell is. Kollontáj asszony az élet szép és tartalmas élésére biztatta a fiatalokat. Ime: az új életmód, annak tartalma és formája már a szocialista forradalom kezdetén napi, elemi kérdésként vetődik fel.

Az ember gyakorlatilag hármas funkció szerint él: a termelőmunka; a közéleti-, társadalmi élet; és a magán-, a családi élet törvényei alapján. Eddig az emberek termelőmunkájának és társadalmi-közéleti tevékenységének kifejlesztésével foglalkoztunk elsősorban. Legkevesebb idő, energia és figyelem az emberek magán- és családi életének gazdagítására, szépítésére, tartalmának formálására jutott.

Arra törekszünk, hogy a magánélet tartalma és formája legyen harmonikusan összhangban a társadalom eszmái és gyakorlati céljaival. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert számos család életének atmoszférája aszinkronban van a társadalom céljaival, s ez sok konfliktus forrása. Gondoljunk például a vallásosságra. Számos gyermekből és fiatalból alkalmazkodó képmutatást vált ki a család vallásos légköre és

az iskola szocialista szellemű nevelésének összeegyeztethetlensége.

A magánélet tartalmát és szükségességét az egyén, a család relativ autonomiája huzza alá. Minden ember és család élhet - és él is! - önálló, háborítatlan életet, de az egyéni élet önállósága nem szakadhat el a társadalom életétől, és főleg nem fordulhat azzal szembe. Ezután sem akarunk beleavatkozni, beleszólni az emberek magánéletébe. Ellenkezőleg. Az maradjon meg az egyén szuverén mozgásterének. A magánélet legyen minél szebb, kiegyensúlyozottabb és meghitt intimitásával legyen az egyén ambicionálója, ösztönzője.

A társadalomtól "független" életszemléletet nevetségessé tesz minden jó könyv, amit kézbe vesz az ember, hiszen a könyv már önmagában is társadalmi termék. De társadalmi eszméket sugároz a bekapcsolt TV és rádió, amely egy ország közösségének szellemét nyújtja minden hallgatójának. Viszonylagossá teszik a magánéletet törvényeink is. Csak addig magánügy az egyén élete és cselekvése, amíg törvényeink között, azok betartásával zajlik. Kiderül tehát, hogy a magán-, az önálló, a független élet - nagyon is determinált a társadalom eszméi, igényei és törvényei által.

Mindannyian tanui vagyunk a magán- a családi életek gazdagodásának, szocialista vonásai erősödésének. Miért tesszük mégis szövé az életmód szocialista tartalmának fejlesztését? Mert sok még a lélektelenül, aanyagul dolgozó

ember, mert gyakran felborulnak családi életek, emelkedik a válások és az elhagyott gyermekek száma, időnként megerősödik és ujraképződik az egoizmus, a harácsolás, mert sok még a tartalmatlanul elpazarolt élet és az öngyilkosok száma.

Ezért mondjuk, hogy a közművelődés növelje az emberek szakképzettségét, adjon általános, kulturális ismereteket, de egyben tanítson, ösztönözzön szocialista életvitelre is. Nem követelünk mi ászkétizmust, azt sem, hogy minden ember máról-holnapra kommunista módon éljen, de azt igen, hogy szocialista eszmeiségű, becsületes, népet, hazát, családot szerető, tisztességesen dolgozó és élő, a társadalompolitikai kérdésekben előretekintő, haladást szolgáló, az utódoknak példát és emberséget mutató életet éljünk. A mi korunknak nemcsak olyan ember kell, aki jól dolgozik, aki a múlt és a jelen kulturális értékeiből egyre többet ismer - hanem olyan, aki mindezekkel együtt emberül is él. A szellemi élet megélénkülése ne csak mennyiségi, hanem minőségi változást is hozzon és ne csak az ismeretekben, hanem az életmódban is.

Az élet szocialista élésének tartalmát és formáját nekünk, szocialista országoknak, népeknek, államoknak és pártoknak egyenként és külön-külön kell megteremtenuk, ki-dolgoznunk. A szocializmust építő ember életkódexéből sok mindent megfogalmaztunk már, de még nem mindent. A marxista

szociológiának és pszichológiának ebben a kérdésben még sok a tennivalója.

A tőkés világ számos országának lehetnek - és vannak is - fejlettebb termelőberendezései, az építésben és termelésben egyelőre nyújthatnak többet és színvonalasabbat, de az is bizonyos, hogy a szocialista életvitel, életmód kialakításához nem nyújthat példát, mintát, modellt a kapitalista társadalom, hiába is keresnénk ilyet.

Az élet szocialista élésére csak a szocialista társadalmunk adhat, szülhet mércét. Miért? E helyen most hadd ne szóljak a szocialista és a kapitalista társadalom közötti lényeges különbségekről, amelyek önmagukban is kizárják az emberi életmód tartalmi azonosíthatóságát. Egy tényezőt vegyünk csak: nem azonosak a fogalmaink. Még ugyanazok a fogalmak is más lényeget, más tartalmat takarnak.

Itt van például az a fogalom, hogy könyv. Ezalatt mi tényleges és valóságos kulturális értéket értünk. /Ennek bizonyítéka, hogy a felszabadulás óta több klasszikus művet adtunk ki magyarul és olcsón, mint Európa tőkés országai együttvéve/. A tőkés országokban a könyv fogalma alatt a szex, a pornográf és a ponyva "irodalmat" is értik. Ez természetesen következik a társadalom szemléletéből.

De vehetjük azt a fogalmat is, hogy erkölcs. Ha pontosan akarunk lenni, akkor legalább két erkölcstről, az elnyomók és az elnyomottak erkölcséről kell beszélni. Mi viszont

erkölcs alatt egyet, a szocialista erkölcsöt értjük. Ugyan-
ilyen következtetésre jutunk, ha a demokrácia, a munka, vagy
a becsület fogalmát vesszük elemzés alá, és sorolhatnánk
tovább.

Hiába fejlettebb néhány vonatkozásban a tőkés
társadalom - erkölcsi normákban, a szocialista életélés kö-
vetelményeinek kidolgozásához mintául nem szolgálhat. A
szocialista ember életmódjának kialakítása csak a mi társa-
dalmunk produktuma lehet. Ebben nincs mit tanulunk a kapi-
talizmustól. A szocialista életmód-ideált, életmód-normákat
nekünk magunknak kell összeállítanunk úgy, hogy az méltó
legyen a szocializmus rendjének emberéhez.

Ugy tűnik, hogy a szocialista életvitel lényegesen
többet jelent a műveltség megszerzésénél. Ez csak a társada-
lom és az egyén együttes cselekvésének eredménye lehet. Eb-
ben a folyamatban a műveltség csupán az egyik alapfeltétel.

Gyorsan változó viszonyok között élünk. Magatartásnor-
máink egyrésze még a multból táplálkozik, más része pedig
már a mi korunk terméke ami előre mutat. Nagyon lényeges,
hogy a szocialista életmód normáinak és követelményeinek
betartása ne legyen teher az ember számára, ne legyen /mint
valami ruha/ ráaggatott. Éppen ezért a szocialista életmód
hosszabb idő alatt, a szocializmus teljes felépítésének
anyagi-politikai és szellemi gyakorlatában valósulhat meg.
Elkezdeni és folytatni nekünk kell, befejezni pedig ifjú-

ságunknak. Ennek elősegítése a közművelők szép feladatai közé tartozik.

A Nyári Egyetemet ezzel megnyitom és minden kedves résztvevőnek sok sikert kívánok.

SZEGED HELYE ÉS SZEREPE AZ ORSZÁG GAZDASÁGI
ÉS KULTURÁLIS ÉLETÉBEN.

Mint ismeretes Szeged a Dél-Alföld gazdasági és kulturális központja, s nemcsak Csongrád megyének, hanem egy területi-gazdasági régiónak is a székhelye. Ehhez a régióhoz tulajdonképpen Csongrád megyén kívül Békés megye, Szolnok megyének egy jelentős része, és Bács-Kiskun megyének egy - ugyancsak jelentős - része tartozik. Ha földrajzilag nem is ennek a régiónak a központjában helyezkedik el, de a közlekedési utvonalak, a vízi utak és egyáltalán a tömegmozgatás természetes gravitációja mégis a régió központjává teszi.

Szeged földrajzi helyzetét az ország déli részén a három határ jellemzi; a jugoszláv határ 12 km-re, a román határ 15 km. távolságra van a városhoz; a Tisza és a Maros találkozása a homok és a feketeföld határa, tehát tulajdonképpen a Duna-Tisza közé és a Tiszántul találkozása határozza meg.

Szeged az ország legmélyebb pontja, 78 méterrel van csak a tengerszint fölött. Természeti kincsei mindenekelőtt a bőséges napfény. Az országban itt süt leghosszabb ideig a nap, - több évtizedes tapasztalat alapján több, mint 2 ezer órát évente. - A bővizű folyók gazdaságilag mint ipari víznyerő lehetőségek, egyre inkább a természeti kincs fogalmához tartoznak.

A geotermikus energia - másnéven thermálviz - mint természetes hőenergia a lakások fűtésére, strandolásra stb. alkalmas.

Szeged gyógyvizet, mint pl. a Szekeres-sori forrás - rheumatikus, az Anna-kuti gyógyforrás pedig gyomorbetegségek gyógyítására kiválóan alkalmas. Mindehhez a természeti kincshez csatlakozik az utóbbi években feltárt szénhidrogén kincs, mely jelentős kőolajat és földgázt tartalmaz. Ebben a világméretű energiaválságban ennek szerepét és jelentőségét nem kell külön hangsúlyoznom. Mégis talán a legtermészetesebb természeti kincset a termőföldek jelentik, hiszen a korábban terméketlen futóhomokot az utóbbi 50 évben sikerült megkötni és mint kiderült, gazdag gyümölcs és szőlőkultúrát lehetett ezen meghonosítani. A korábban néhány mázsa rozsot termő futóhomok ma gazdag termésével boldogítja a rajta gazdálkodó termelőszövetkezeteket.

A Tiszán-tuli területen megtalálható fekete földek pedig az intenzív művelés következtében soha nem látott mennyiségű kukoricát és búzát teremnek. Ez évben például nem ritka a hektáronkénti 50 mázsás búzatermés sem.

A város történelméből néhány jellemző dátum érdemel figyelmet. A várostörténészek 1247-re teszik a város alapítását, vagyis akkorra, amikor IV. Béla városi rangra emelte Szegedet. Ezt megelőzően is az akkori viszonyoknak megfelelően már jelentős hely lehetett Szeged, hiszen az Erdélyből irányuló sókereskedelem, illetve só-utvonal központjába esett. /:T.i. a sószállítás főképpen a Mároson történt :/ III. Béla oklevelei

már ennek kapcsán biztosítanak kiváltságokat a városnak 1222-ben. A sötét középkorban meglehetősen kevés hitelt érdemlő írásos dokumentuma maradt fenn a városnak. Az azonban bebizonyosodott, hogy a XV. században - Mátyás korában - itt országosan is kiemelkedő egyházi kultúra virágzott. A török idők kulturáját meglehetősen homály fedi. Néhány foglalkozási ág, - mint pl. a papucs, paplan készítés - jellemzi termelői kulturák létét.

Az 1848/49-es dátum szintén ismert. A történelmi könyvek-ből Kossuth szegedi szereplése, híres toborzó beszéde - melyekre a szegediek ma is büszkén emlékeznek - mindenki előtt köz-tudott.

A nagy tiszai árvíz dátuma - 1879-es év - amely Szeged teljes pusztulását eredményezte, szintén ismeretes. Ezt követően a későbbi évtizedekben a város teljes újjáépítése következett be, melynek eredményeként ez a terület mai szemmel nézve is korszerű várossá alakult. Az akkori várostervezőknek a Tiszára épülő körutas, sugárutas rendszer kialakításával ma sincs szégyenkeznivalójuk. - Ekkor alakult ki tehát a városnak ez a mai képe, mely eléggé eklektikus, mint minden akkor épült európai nagyváros, de palotasoraival és közintézményeivel együtt mégis monumentális.

1944. októbere, novembere és decembere a magyar újjászűletés kezdete tulajdonképpen Szegedről indult el. Itt dolgozott a Magyar Kommunista Párt központi vezetősége, itt született meg a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front nyilatkozata, aminek

jelentőségét nem csökkentti, hogy a későbbiekben az Ideiglenes Magyar Kormány Debrecenbe tette át székhelyét.

Ezek a főbb történelmi dátumok végül azt mutatják, hogy hazánk ezeréves történelme folyamán Szeged mind gazdasági, mind politikai fejlődésben többször töltött be pozitív szerepet. A városnak ez a történelme vezetett el oda, amely szerint ma a város erkölcsi rangja és hitele ebben az országban nem lebecsülendő. - Az ország közvéleménye a várost ma sokféle pozitív jelzővel illeti; így pl: Szeged a napfény városa, Szeged fesztivál város, Szeged egyetemi város, és legutóbb ránkragadt pozitív jelző: Szeged olajváros. Ezek alapján alakult ki és alakul még ma is a mi városunk, Szeged. Így váltunk most már 170 ezres nagyvárossá.

A legutóbbi évben a várossal egyesült 5 község. Ezek a városnak eddig sem voltak idegen testrészei, hiszen évtizedek óta a fizikai közösség, a várossal való összenövés határozta meg sorsukat. Megítélésem szerint a város nappali lakossága most megközelíti a 180 ezret. Távlati terveink között szerepel, hogy a város lakossága a századfordulóra elérje és meghaladja a 200 ezer főt. Ez már egy ideális nagyvárosnak számít, mert 200 ezer fős lakosság számára már ki lehet építeni azt az intézményhálózatot, ami európai szinten is jellemzi a nagyvárosokat. Ilyenek mindenekelőtt az iskolahálózat az alapfoktól az egyetemig, a gazdasági struktúra a könnyűipartól a nehéziparig, a tudományos intézetek jelenléte és a művészeti és a kulturális intézmények jelenléte, színházak, zenekarok, stb.

Az a világméretű tapasztalat, hogy ilyen hálózat szükséges ahhoz, hogy a városlakó ne érezze, hogy egy provincián él, és lakik, hanem mindazzal rendelkezhet - túl a kommunális létesítményeken - amivel egy nagyváros lakója.

A város gazdasági életéről egy kicsit részletesebben szólva érdemes megemlíteni, hogy a hagyományos iparágak mellett, - mint a textil és élelmiszeripar - dinamikus fejlődésnek indult a már említett természeti kincsre alapozva az olaj és a gáz, továbbá a gumi és kábelipar. Természetesen ha a munkásokok számát tekintjük, ma is még a textilipar foglalja el a legnagyobb helyet; ezen belül is a szegedi kenderfonó és szövőipari vállalat, valamint a ruhagyár. Ezek munkásai jóval a 10 ezer fölött vannak. Ez egyben azt is mutatja, hogy Szegeden - éppen a textilipar jelenléte miatt - a női munkások száma igen jelentős. Az országos százalékos arányt vizsgálva Szegeden dolgozik a legtöbb nő.

A város hagyományos élelmiszeripara - mindenekelőtt a paprika, a szalámi és a konzerv - ma is országosan ismert és elismert. Mind a textil, mind az élelmiszeriparból a város exportja jelentős. Ez is mutatja, hogy a város termékei a világ valamennyi jelentősebb piacán helyet foglalnak, a város exportja az országos méreteket figyelembe véve sem lebecsülendő.

Szeged városban a várospolitikai középpontjában az üzemek létesítésén és rekonstrukcióján túl a városépítés kérdései foglalják el a legjelentősebb helyet; ezek között is a lakásépí-

tés. - Szegeden soha ilyen nagymérvű lakásépítkezés nem volt.
/: Még az árvíz után sem :/

A Szegeden létesült új házgyár termelvényeit elsősorban Szegeden helyezi el. - Ha Önök járnak-kelnek a városban, akkor itt Ujszegeden, vagy Tarján városrészben is azt látják, hogy új, modern városrészek nőnek ki a földből. - Tarján városban például közel 20 ezer ember lakik. Ez már egy kisebb város nagyságrendjét is eléri. -

A másik fontos várospolitikai kérdés Szegeden, hogy hogyan őrizzük meg a városnak a régi, történelmileg kialakult képét, és egy olyan városrekonstrukciót hajtsunk végre, ami ezt alapvetően nem változtatja meg. Ezt az ideérkező vendégek szintén érzékelhetik a város legkülönbözőbb pontjain.

A városépítés harmadik nagyon fontos része az itt működő intézményhálózat fejlesztése. Új bölcsődék, óvodák, iskolák tömegét hoztuk létre az elmúlt 10 év alatt. Ezek már új, korszerű munkahelyei a pedagógusoknak, de hasonló a helyzet a népművelés területén is.

Azt is szokták mondani, hogy Szegeden a városra inkább jellemző a kulturális kapcsolat, mint a gazdasági. - Van ebben valami igazság. - Megközelítően a város lakosságából 10 ezer főt számlál az itteni értelmiségiek száma. Ezek között a legjelentősebb a felsőoktatási intézményekben és tudományos intézetekben dolgozó kutatók szerepe. A város rendelkezik 5 felsőoktatási intézménnyel, élelmiszeripari főiskolával, közlekedé-

si főiskolával, tanárképző főiskolával, orvosegyetemmel és tudományegyetemmel, no és természetesen a hittudományi főiskolával, mint hatodikkal. Az itt tanuló hallgatók, akik valamilyen értelmiségi pályára készülnek, már félig értelmiségieknek számítanak. A vidéki városok közül Szegeden a legmagasabb a főiskolai és az egyetemi hallgatók száma.

Szegeden van a Tudományos Akadémia legnagyobb fiókiintézete, itt működik a gabonakutató /mezőgazdasági kutató/ intézet, itt van a mindenki által ismert biológiai kutató intézet, mindkettő országos szerepkörben. Az egyetemeken és főiskolákon dolgozó közel 1.500 magasan kvalifikált oktató és kutató meghatározza a város kulturális arculatát. A város számára az itt működő intézetek és az itt dolgozó kutatók egy élő kapcsolatot jelentenek a világgal, mert a világ minden részéből ideérkező információ a város életére nagy hatással van. A külföldre utazó tudósok, a külföldről ideérkező tudósok, az írásbeli információcserék, stb. mind-mind a város erkölcsi értékét növelik, különösen akkor, ha a magas képzettségű emberek részt vesznek a város közéletében, a város kulturális életet fejlesztő munkájában. Büszkén elmondhatjuk, hogy nincs a gazdasági, kulturális életnek olyan területe, ahol az alkotó értelmiség ne venné ki részét a munkából. Érdemes még megemlíteni azt is, hogy az itt élő, alkotó értelmiség jellemző vonása, hogy ragaszkodik városához, szereti Szegedet.

Hasonló a helyzet a művészeti alkotó műhelyekben is. - Jelentős alkotóműhely a színház és a szabadtéri játékok. Mint ismeretes, a szegedi Szabadtéri Játékok fesztivállá szélesült

az elmúlt 15 évben és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a várost mind külföldön, mind belföldön széleskörben ismerjék. Itt - magyarországi, és bizonyos mértékig európai értelemben - népszínházat hoztunk létre, ahol nemcsak a színház nagysága, és a nézőtér nagysága határozza meg a színházat, hanem az ideérkező több százezer - és 15 év távlatában mostmár egy millió 300 ezer nézőről beszélhetünk - ember részvétele, illetve a Szabadtéri Játékok kulturpolitikai jelentősége.

Szeged művészeti élete is jelentős, van önálló szimfonikus zenekara, és három tagozatu színháza - egyben az ország legnagyobb vidéki színháza - elsősorban ez határozza meg a város művészeti életét. E mellett a város irodalmi élete, önálló irodalmi folyóiratai - a Tiszatáj és Kincskereső - mint országos folyóiratok egyben jelentős alkotóműhelyek is. A város képzőművészeti élete az elmúlt 10 évben nagymértékben kibontakozott. Az országos nyári tárlatok és az e körül kialakított mintegy 10 képzőművészeti kiállítás szinte fesztivál jelleggel bír. A zenei és más kulturális rendezvények és kiállítások, amelyek a fesztivál programkörébe tartoznak, egyben keretet adnak a nyári népművelő tevékenységnek is. Ez mind hozzájárul a város értékeléséhez.

A városnak jelentős az idegenforgalma. Kevesen tudják, hogy a Szeged - Rószkei határátkelő az ország legnagyobb átkelőhelye, ahol több, mint 2 millió utas utazik át; tehát több, mint Hegyeshalmon.

Előadásomat azzal kezdtem, hogy a város egy régió székhelye. Mindaz, amit eddig elmondottam - remélem - egyben bizonyítéka is annak, hogy a város hatása nem marad saját határai között, hanem azon túl jóval kisugárzik, - mindenekelőtt Csongrád megyére, de természetesen a régióra is, sőt a tudomány és felsőoktatás tekintetében az egész országra.

Várható, hogy Szeged a következő évtizedekben is a dinamikus fejlődés korszakát éli. Ez azt jelenti, hogy tovább fejlődnek azok a gazdasági, kulturális intézmények, amelyek meghatározói a városalakításnak. Várható tehát az is, hogy Szegednek az országban betöltött szerepe tovább fog erősödni, nem Budapest és nem más városok rovására, hanem azokkal párhuzamosan, és mindennek az ország, a Magyar Népköztársaság látja hasznát.

KULTURA A SZOCIALIZMUS ÉS KAPITALIZMUS KÖZÖTT FOLYÓ

IDEOLÓGIAI HARCBA

A szocializmus és a kapitalizmus között folyó kiké-
tetlen harcban napjainkban egyre nagyobb szerepet játszik a
kultúra. Számos anyagi faktorral együtt embermilliók tudatá-
ra, magatartására és ezen keresztül tevékenységére gyakorol
döntő hatást. A szocialista személyiség fejlődése az ember
mindenoldalu képességeinek kibontakoztatása, mint a szocia-
lista társadalom célkitűzése most elsősorban a kulturális
fejlődés által gyorsítható meg.

I.

Korunk egyik sajátossága, hogy benne két nagy ideológia
- a szocialista és a burzsoá ideológia - áll szemben egymás-
sal és ádáz küzdelem folyik a ki kit győz le jegyében. Mint
ahogyan a világ, ugyanugy az ideológiai harc is nagy változá-
sokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Célja nem vál-
tozott, de jellege, formája igazodott a nemzetközi és társa-
dalmon belüli erőviszonyok alakulásához.

1945-től másfél évtizeden keresztül a politikai harcnak
megfelelően az ideológiai ellentétek is nyíltan jelentkeztek.
A hidegháborús politika a tőkés társadalmak által a szocia-
lista országokra kényszerített küzdőtér volt, ahol ráadásul

korszerű tudás kialakulásának sokszínű segítése stb. - ugyan kezdettől fogva jelezték a szocialista rendszer kulturát demokratizáló tevékenységének eddig soha nem látott társadalmi erejét, mégis az itt jelentkező fölény csak akkor vált valószínűs problémává a tőkés világ számára, amikor a szocializmus sikerei a gazdaság, a jólét területén is meggyőzően jelentkeztek.

A szocialista ideológia és kultúra világméretű erősödését és saját problémáikat látva a kapitalista társadalom uralkodó körei, a tőkés világ szellemi irányítói szüntelenül újabb eszközöket és módszereket keresnek. Mivel a nyílt visszaszorítás és a polgári ideológia diktálta burzsoá konfrontáció politikája az Európában kialakult új társadalmi-politikai feltételek közepette többé már nem érvényesíthető, egyre inkább erősödnek az ideológiai fellazításra irányuló tőkés kísérletek közvetettebb formái. Most elsősorban a kultúra segítségével igyekeznek ideológiai befolyásra szert tenni. Az imperializmus a történelmi defenzívából most a megváltozott körülményekhez alkalmazott kulturpolitikai erőfeszítésekkel próbálja kibontakoztatni a szocializmus ellen intézendő támadásait.

A mai burzsoá ideológusok egyre nagyobb számban ismerik el a régi ideológiai koncepcióik tarthatatlanságát és most azon fáradoznak, hogy valami újat, valami elfogadhatót hirdessenek meg. Legfőbb jelszavuk, hogy "mindent meg kell reformálni". A szocializmus helyett "demokratikus szocializmust" "emberarcu szocializmust", stb. hirdetnek meg. Ezzel együtt kerül megfogalmazásra a kultúra "átalakításának" koncepciója

még a játékszabályokat is igyekeztek minden esetben diktálni. A tőkés világ akkor ereje tudatában saját ideológiáját is nyíltan propagálta. Az ideológiai harcot nemcsak hogy elismerték, hanem annak legnyíltabb, legdrasztikusabb formáit művelték. Nem kell mást említeni, mint a különböző nyugatról sugárzott magyar nyelvű adásokat.

A világ azóta megváltozott, megvalósul a békés egymás mellett élés politikája, mint a szocializmus által a kapitalizmusra kényszerített nemzetközi küzdőtér, és az itt folyó küzdelem szabályait is egyre inkább a szocialista országok közössége határozza meg. Most egyszerre elavulttá vált az ideológia és az ideológiai harc.

A megváltozott körülmények hatására születtek meg a különböző ideológia ellenes kijelentések, az anti-ideológiai koncepciók. Ilyenek: az ideológiai harc elavultságának hirdetése, az ideológia végéről szóló elméletek, az ideológia önmaga megrontásáról terjesztett nézetek, nem kevésbé az, hogy az ideológiára csak a fejletlen országoknak van szüksége. Természetesen mindezt a tőkés országok sem gondolják komolyan, inkább csak nekünk, a szocialista országoknak ajánlgatják. Céljuk, hogy eltereljék a figyelmet a megváltozott formákban jelentkező ideológiai próbálkozásokról, azzal a hátsó gondolattal, hogy ha már nem rendelkeznek a "hazai pálya" előnyével, legalább a szabályokba szóljanak bele. Ajánlásaik között szerepel: minden társadalmi problémát meg lehet oldani hozzáértő adminisztrációval; a tudomány, a tech+

nika gyors fejlődése másodrangúvá tette az ideológiai-politikai harcot; nincs értelme időt fecsérelni mindenféle ideológiai vitákra, stb.

Az ideológiai harc elavultságáról terjesztett nézeteknek természetesen nemcsak a nemzetközi erőviszonyokban beállt változás az oka, hanem az is, ami az erőviszonyok változásával együtt járt, hogy a kapitalizmuson belül is kiéleződtek az ideológiai ellentétek. Amig részükről hihető volt a kommunizmus gyors megsemmisítése, - lásd az 1946. évi "hires" fultoni programot - addig az ezt kifejező ideológia mögé alapvetően egységesen sorakoztak fel a tőkés világ különböző áramlatai. Amióta viszont kiderült, hogy a közvetlen eszköz már nem alkalmazható, amióta a szocializmus bebizonyította, hogy egy sor társadalmi probléma hiteles megoldására csak ő vállalkozhat, azóta az addig egységes tőkés ideológia is részeire hullott, vesztett erejéből, sok helyen kényszerült átadni helyét a demokratikus és szocialista ideológiának. Ma a tőkés világ ideológiai arculata nemcsak a benne erősödő szocialista ideológiától mutat heterogén képet, hanem a polgári ideológián belül jelentkező számtalan áramlattól is.

A tőkés világ ideológiai és más társadalom-tudományokkal foglalkozó szakemberei számára az adott időszak tőkés világának tapasztalatai nagyon lehangolóak. L. Mumford már 1944-ben megjelent "Az ember helyzete" c. könyvében a következőket írta: "Az utóbbi 30 év tanuja volt a nyugati civilizáció aktív dezintegrációjának. A dezintegrálódó társadalomban a fel-

bomlás életforma lett és az összes meglévő dinamikus erők vagy az emberi lény lezüllesztését, vagy a fizikai megsemmisítés tényezőinek megsokszorozódását segítették elő."^x

Félelmük saját helyzetük vizsgálata alapján nem meglepő. Ahhoz, hogy megőrizhessék cselekvő képességüket, feltétlenül valami elfogadható eszmét és célt kell konstruálniuk. Ezek az erőfeszítések kifejezően jelentkeznek a kultura területén is.

Az ideológiai világháborúban beállt változás nyomja rá a bélyegét a szellemi élet minden jelenségére, a kultura minden megnyilvánulására. Ennek eredményeként egyre inkább tényné válik, hogy a kultura területén, a szellemi élet folyamataiban is mind nagyobb mértékben a szocializmus határozza meg a cselekvés törvényeit, hogy az imperializmus egyre elkerülhetetlenebbül a lépéskényszer és az alkalmazkodási kényszer helyzetébe kerül.

A szocializmus politikai stabilitása, gazdasági fejlődésének kisugárzása megteremtette - mind befelé, mind kifelé - a szocialista kultura növekvő hatásának feltételét, azt az alapot, ami a szellemi fölényen túl társadalom-politikai és anyagi bázisát is adja a szocialista ideológiának. A közoktatás és közművelődés területén hozott korábbi rendelkezések - általános tankötelezettség, az iskolák kapuinak megnyitása mindenki előtt, könyvtárak és művelődési házak építése, a

^x /L.Mumford. The Condition of Man., N. Y. 1944. p. 391./

is. Ennek a koncepciónak a lényege, hogy a kulturát kívül próbálják helyezni az osztályharcon, úgy kezelik, mintha annak semmi köze sem volna a társadalom politikai rendszeréhez, a különböző társadalmi formációkhoz. Meghirdetik azt a nézeteket, hogy az egyes nemzetek kulturájának más nemzet kultúrájához való kapcsolódása nem függ a társadalmi berendezkedéstől, az uralkodó ideológiától, hanem abban a történelmi tradíciók, a kultúra nemzeti hagyományai játsszák a legfontosabb szerepet. Tudják, ha ilyen alapon meghirdetett programjuk megvalósul, az elvezet a kulturális izolációhoz, a szocialista országok között és feladva az ideológiai elveket a kulturális fejlődés olyan ellentmondásokkal telítődik, ami végül is politikai konfliktusokhoz vezet.

A megváltozott körülmények szintén szemléletesen nyomon követhetők a tőkés világ módszereinek változásán. Amíg régebben elégséges volt a szocializmust becsmérelni, problémáit egyoldaluan bemutatni, addig most már szükségét látják annak, hogy saját rendszerüket vonzónak mutassák be, hogy leplezzék saját kultúraellenességüket. A szocialista társadalmak kulturális haladásának hatása alatt már kényszerülnek különböző látszat reformokat végrehajtani, a nagyon sürgető demokratikus követelésekre kényszer engedményekkel reagálni. Így kerül bele pl. a nyugatnémet uralkodó osztály szótárába Heine és Brecht pozitív előjellel, vagy általában így kerül bele a burzsoá ideológia szóhasználatába a kulturális forradalom fogalma.

Ez a tény a szocializmus és a kapitalizmus között folyó kulturpolitikai harcnak is minőségileg új vonásokat kölcsönöz, sajátos megvilágításba helyezi a gyorsan fejlődő szocialista kulturák nemzeti és nemzetközi jellegét, pontosabban alapvetően meghatározza a kultúra területén végbemenő mozgások értelmezését, az egyes jelenségek értékelését.

II.

A békés egymás mellett élés politikája, mint korunk elkerülhetetlen szükségszerűsége megvalósul. Ezt ma már mindenki komolyan veszi. A burzsoázia mai vezetői viszont - mivel mást nem tehetnek - most a békés együttélés elvei alapján fejlődő nemzetközi kulturális kapcsolatokat kísérlik meg ideológiájuk exportálására felhasználni. Egyre világosabban kirajzolódik az a szándékuk, hogy az állami, félállami és un. magánszervezetek által különböző sikokon kifejlesztendő sokrétű kulturális érintkezések révén új csatornákat tárjanak fel ideológiájuk terjesztésére. Szaporodnak az olyan kísérletek, hogy a kultúra eszközeivel fokozottan előrenyomuljanak és hogy a kulturális cserével, a kulturális együttműködéssel, idegenforgalommal, sporttal, stb. ideológiai fellazításra tegyenek szert. Az utóbbi években szaporodtak el a magánszeminárium szervezések, a kis- és nagykonferenciák, a konzultatív jellegű eszmecserékre tett javaslatok, stb.

A tőkés országok kulturpolitikai erőfeszítéseiből kitűnik világosan az a szándék, hogy kulturális eszközökkel hatoljanak be ott, ahol csődöt mondtak a tőkés külpolitika egyéb módszerei. A "kultura" segítségével - "ártatlan mezben" - kívánnak a szellemi bizalom elnyerésére törekedni és a polgári ideológia, továbbá a szocializmustól idegen és az- zal szemben ellenséges élet- és viselkedési módok számára talajt előkészíteni.

Az új taktikára való áttérésnek megfelelően új kulturális jelszavak honosodnak meg, jelezve a célhoz vezető ut változását. Nem a szembenállás kizárólagosságának hangoztatása kerül most előtérbe, hanem a békés egymásmellettiesség, egymásrautaltság, az un. kulturális verseny jelszavának hangoztatása. "Ki biztosít nagyobb demokráciát az eszmék szabad áramlásának?", "hol nagyobb a szellemi szabadság?", stb. így állítják fel a versenypontokat. Az Európai Biztonsági Konferencián is egyre javasolgatták az eszmék szabad áramlásának programját. Látszólag demokratikus mezben próbálják szabaddá tenni az utat a nem szocialista, a nem haladó eszmék számára is. Ebben a kérdésfeltevésben a demokrácia, a szabadság látszólag elveszti osztályjellegét, és miközben látszólag a haladás köntösét veszi magára, szinte teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a társadalmi haladásban vannak eszmék, amelyek a visszahúzó erőket segítik. Haladásról beszélnek, de mást gondolnak.

A kultura demokratizálásának szocializmus által felvetett problémáját most úgy forgatják ki, hogy a demokratizá-

lás nem más, mint a szellemi termékekhez való hozzáférhetőség biztosítása, aminek mértéke egyszeri mennyiségekkel mérhető. Ki kínál fel többet és változatosabbat a szellemi fogyasztás számára, ezt tartják a demokrácia alapvető kritériumának. Az első hallásra szimpatikusnak tűnő programnak alapvetően két problémája van: az első a már előzőekben említett filológiai tartalom, vagyis az osztályszempont megkerülése; a második a fogyasztói szemlélet.

Ha a fogyasztás elsőbbsége az alkotással szemben megvalósul, ez végül is oda vezet, hogy maga a fogyasztás is elenségesen kerül szembe az alkotással. Továbbá, ha egy társadalom a szellemi termékeknek csupán fogyasztására rendezkedik be, akkor a tömegek gondolkodása, mérhetetlenül lelassul, elkerülhetetlenül a tunyasághoz, passzivitáshoz és a korlátozottsághoz vezet. Ha a társadalmi aktivitással szembekerül a fogyasztás, ha elsődlegességet élvez, akkor az ideológiailag a konformizmushoz vezet.

Ezt az állapotot jellemzi a tőkés világot vizsgáló Arnold Toynbee polgári gondolkodó és a végső következtetést így foglalja össze: "A modern nyugati társadalmat megfosztották az ideáloktól és a céloktól, s elvesztette az elemektől a jó tulajdonságokat, például a becsületet... Mindez a nyugati civilizáció hanyatlását jelzi. A kapitalista világban a nemzeti érzés uralkodik, az esztelen fogyasztás kielégítésére irányuló kapzsi vágy, és az anyagi javak megnövelése az élet lelki oldalának vesztesége árán. És ha "a nemzetek felemelkedése vagy hanyatlása a család morális egységé-

től és az állam morális céljaitól függ, akkor ez is, az is már elérte a hanyatlás stádiumát Nyugaton."^x

A megoldást jelentő programot így fogalmazza meg: "szükségünk van új Szokrateszre, hogy felismerjük önmagunkat."^{xx}

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a saját országukon belüli ideológiai tevékenység. Itt is a kultúrában oldott formák kerültek előtérbe. Terjed az olcsó szórakoztatás, a krimi, a szex, stb., mint burzsoá tömegkultúra, a "szolid" álarcába bujtatott társadalmi narkótikum. Pl. a tőkés országokban uralkodó fogyasztási felfogás, a mélységes ideológiai válság, példátlan erkölcsi züllés, a személyiség elidegenülése szintén arra kényszerítették a burzsoá ideológusokat, hogy az ember problémájának a burzsoázia érdekeinek megfelelő kidolgozásában aktivizálják erőfeszítéseiket és ezt sugározzák kifelé is a kultúra eszközeivel.

Alapvető ideológiai töltése ezeknek a "kulturális termékeknek" az apolitikusság, a politikai apátia, a társadalommal szembeni kritikátlanság, a konformizmus, stb. A hangzatos jelszavakkal tehát az a céljuk, hogy aláássák a szocializmus kulturális kisugárzó erejét és ugyanakkor saját kérdésfeltevésüket - mint haladó társadalompolitikát, mint békepolitikát és mint a megértés és együttműködés kifejezését-

x "Átélni a jövőt" c. könyv.

xx Arnold Toynbee Surviving the Future. London 41-42. o.

reklámozni. A verseny jelszavával így próbálják álcázni reakciós kulturpolitikájukat. Bizonyíték erre az is, hogy Genfben a szocialista országok valóságos kulturális értékek cseréjét javasló előterjesztéseit minden eszközzel igyekeztek elutasítani.

Az ujonnan jelentkező elképzelések ideológiai tartalmának álcázására a hivatásos polgári szociológiát, filozófiát és antropológiát, azok kérdésfeltevéseit is magukévá teszik és megkísérlik az általuk képviselt ideológiát kulturpolitikailag könnyebben kezelhetővé és a tömegekre nagyobb hatást gyakorlóvá tenni.

Néhány burzsoá ideológus megpróbálja a szocialista kultúra ideológiai meghatározottságát úgy feltüntetni, mint ami akadályozza az individuumot abban, hogy személyi szabadságát kiterjeszthesse. "Csak a társadalomtól elkülönült individualizmus biztosítja a személyiség szabadságát", hirdetik meg az egyén számára követendő elvüket. Ezt a lehetőséget szerintük sem a gazdaság, sem a politika nem tudja biztosítani, csak a kultúra, mivel az független az előbbiektől. Programjuk elfogadása szellemi szegénységhez, a valósággal való szembeálláshoz, és tehetetlenséghez, az állandó opposzióhoz vezetne.

A burzsoá ideológia elsősorban az általános szabadság problémáját és ezen belül az egyén belső szabadságát, a választás szabadságát ragadja meg és az erre adott burzsoá választ próbálja kulturális mezben elfogadtatni. Abból indul-

nak ki, hogy az emberek jelentős része a fejlődés mai szakaszában még ösztönösen cselekszik, hogy nem ismerik a fejlődés objektív törvényszerűségét, és így nem is követik azt, stb. azért mind gyakrabban hirdetik, hogy meg kell az embereknek adni, hogy akaratukat szabadon kinyilvánítsák.

Továbbá a polgári társadalom ideológusai azzal is tisztában vannak, hogy az emberek egy részének belső szabadságát hátrányosan befolyásolhatják, ha a tudatukra tudománytalan, mitológizált, vagy kispolgári-konformista nézetekkel gyakorolnak hatást. Ezért például vallási előítéleteket, babonákat, továbbá az önálló gondolkodáshoz és cselekvéshez, a felelősségvállaláshoz való kedv hiányát, a felelősség áthárítását a "vezetőségre", a közönségre, stb. propagálják kulturális eszközökkel. Az ilyen nézetek feltétlenül korlátozzák a társadalomhoz való tudatos, alkotószellemű kapcsolódás lehetőségét, az ember aktivitását és szellemi szabadságát.

Belső és külső okokra visszavezethető koncepciót dolgoztak ki éppen ezért az egyébként elkerülhetetlen változások értelmezésére. George Leonard amerikai szakember pl. a következőket írja: "A régi civilizáció élettelen burkának belsejében már megmozdul egy új civilizáció... Ez új szervezési mítoszokat, új értékeket és /mivel az értékek egyszerűen egy módját jelentik a viselkedés kódolásának/ új viselkedési módokat ígér. Ez az új civilizáció szokatlan formáit és érzéseit kínálja az egyéni öntudatnak és végső soron megváltozott politikai, gazdasági és társadalmi struktúrákat von maga után. Mindamellet nem annyira a világnak az embe-

riség általi átalakítását, mint inkább magának az emberiségnek az átalakítását hozza magával..."^x

Elterjedt módja pl. a szabadság olyan propagálása, amikor a szabadság legfőbb ismérveként az anyagi gazdagságot teszik meg. Ennek eredményeként remélik többek között az egyes embereknél megnyilvánuló olyan negatív tendenciákat, melyek azzal kapcsolatosak, hogy a fogyasztási holmik világa olykor eltakarja a politikai és szellemi értékek világát. Azt remélik, hogy ez az egyén szellemi fejlődésének rovására a holmik fétiszizálásához, kultuszához vezet. Abból indulnak ki, hogy a "komfort filozófiája" bizonyos feltételek közepette az egyén szellemi elidegenülését eredményezheti; és ennek következményeként többek között a kommunista erkölcs különféle antipódusait alkotja.

Ezen tulmenően figyelembe véve a tudományos-technikai forradalom objektív követelményeit, a tőkés országok uralkodó körei az országon belül is fokozottan fordulnak a kulturális haladás olyan alapkérdéseire, amelyek történelmileg napirenden vannak és amelyek megoldásához a szocializmus már sikerrel fogott hozzá. Ilyenek a tudomány és művelődés területei, a környezet, az életmód, a szabadidő, stb.

Ezek az emberiség tényleges kulturális fejlődésével együttjáró problémák most az általános tőkés politika eszközévé válnak. Ezeknek a problémáknak megoldására tett szoci-

^x Adult Education, Washington, 1972. 3. sz. pp. 218-226.

alista erőfeszítések és ezek sikere leküzdhetetlen ellentmondást vált ki a polgári társadalmakban. A kérdést, hogy mire van szüksége az embernek, hogy emberként élhessen, hogy mind teljesebben realizálhassa emberi lehetőségeit, a szocializmus fogalmazta meg. A tőkés társadalom ideológusai a megoldást "az élet minőségének" javításában látják. A polgári ideológusok és politikusok által már régóta újra meg újra felvetett ama kérdést, hogy a gazdasági növekedési ráták és az anyagi fogyasztás mennyiben tekinthető a társadalmi haladás értelmének, most úgy válaszolják meg, hogy az élet minőségének emelése lehet az egyedüli cél és ez a minőség abban a mértékben növekszik, amennyiben az ember kulturális önmegvalósítása sikerül. A megoldást ajánló elképzeléseik között a kultúra egyre gyakrabban jelentkezik, mint a "jelenlegi technikai-gazdasági kultúra" viszonyai között jelentkező minden cselekvés tulajdonképpen értelme. Ezért az emberi szükségleteket és a "kulturát, mint kreativitást" nagyobb figyelemben kell részesíteni - vonják le a végkövetkeztetést -, amit azután mindenkinek ajánlanak.

Most mindent másod- és harmadsorba sorolva beszélnek kulturális szükségletekről, hirdetve a kultúrának azt a polgári felfogását, hogy a technika, gazdaság és politika nagy rendszerei kifejezetten kulturális jelenségek. Ebből vonják le a végkövetkeztetést, miszerint a jelenkor sürgősen megoldandó problémái kulturális problémák, tehát növelni kell a kulturpolitikai erőfeszítéseket, kilátásba kell helyezni a kultúra demokratizálását.

A kultura ilyen polgári felfogásából, valamint a kulturális kapcsolatok előzőekben jelzett koncepcióiból, mint taktikai mozzanatokból épül fel a kapitalizmus egész kulturpolitikái stratégiája. A burzsoázia minden próbálkozása, a rész kérdések parciális megoldásai már sehol sem találhatnak egyértelmű fogadtatásra, már semmilyen hangzatos szövegek és reformok nem tudják eltakarni a tőkés rendszer kulturális válságát. A burzsoázia már képtelen arra, hogy eltakarja tehetetlenségét az egyre növekvő mértékben jelentkező kulturális ellentmondásokkal szemben. Ebből következik, hogy a burzsoázia kérdésfeltevése már önmagában is, a problémák megoldásának javasolt módja viszont mindig magán hordja a kapitalizmus ideológiájának jegyeit. Pusztá elfogadásuk már önmagában is behódolás a fellazítási kísérleteknek. Az imperializmus nemzetközi kulturális politikájának ilyen megfogalmazása, propagálása, szervezése és megvalósítására tett lépések arra szolgálnak, hogy az európai enyhülés viszonyai között folyó ideológiai osztályharcban megpróbálják megőrizni cselekvési mozgásterüket.

Abból kell kiindulni, hogy az igazi kulturáltság nem mérhető csupán mennyiségekkel, sem a külső környezetünk pusztá változásával, stb., hanem elsősorban önmagunkkal, önmagunk fejlődésével. A kultura végeredményben az emberi képességek, vágyak, érzések, stb., fejlesztése, vagyis az okos alkotóképesség mind nagyobb mértékű megjelenése. Ez adja a kulturális szint alapértékét. A kultura fejlesztése ezért nem más mint saját személyiségünk kialakítása, alkotó fejlesztése.

A szocialista kultúra igazi funkciója az ember emberre válásával függ össze. A szocialista kultúra tartalmával és eszközeivel erőt önt az emberbe, megteremti és megszilárdítja az egyén és társadalom érdekei közötti összhangot, megszünteti az embernek az emberrel és világgal való szembeállítását. A szocialista kultúra a kollektívizmus, humanizmus, szolidaritás, mint az emberi együttélés nemes vonásának megteremtése. Erről írja Marx: "az embernek az a képessége, hogy fajának összes erőit, az összes immanens emberi erőket kihozza magából, "csakis a történelem eredményeként" lehetséges."

III.

A szocializmus mai kulturális politikája - mint gyakorlat - abból indul ki, hogy a népek közötti kulturális kapcsolatok fejlődése az imperializmus és a szocializmus közötti ideológiai osztályharc közepette megy végbe. Ez a harc objektív folyamat. Ez a folyamat most azáltal tesz szert konkrét ideológiai tartalomra, hogy a szocializmus a világtörténelemre és a népek által a demokráciáért és haladásért vívott harcra egyre növekvő befolyást gyakorol.

Marx Engels: Korai Műveiből, p. 627. oroszul./

Most éles ideológiai harcban fejlődik ki az együttműködés a kulturális nemzetközi szervezetekben, és az államközi szerződések és egyezmények alapján fejlődő, a különböző társadalmi rendszerű államok közötti kulturális kapcsolatok is feltételezik ezt a harcot. Az egyre növekvő kapcsolatok most azzal a következménnyel járnak, hogy a gyakorlatban egyenesen és közvetlenül összemérésre és összeütközésbe kerülnek egymással a szocialista és a kapitalista világ kulturális teljesítményei, főként tudományos és művészi alkotásai.

Ilymódon a szocialista kulturális politika, mint gyakorlati tett a kapitalizmus és a szocializmus közötti kulturális kapcsolatok szabályozójaként, a kapcsolatokat szolgáló stimulánsként kerül alkalmazásra. A cél nem az, hogy elzárkózzunk, ellenkezőleg, az a fontos, hogy úgy építsük ki a népek közötti kulturális kapcsolatokat, hogy a kapcsolatok tartalmát fokozott mértékben a saját ideológiánk határozza meg. A békés együttélés elveinek szigorú betartása a szocializmusnak kedvez és csak ennek alapján lesz lehetséges a népek érdekeit szolgáló fejlett és tartós kulturális együttműködés.

A szocialista kultúra úgy bontakozik ki, mint a munkáosztály és a vele szövetséges osztályok és néprétegek kulturája. Mint ilyen, feltételezi a megalkuvás nélküli ideológiai harcot. A kulturában ma még tartalmánál és osztályjellegénél fogva két összeegyeztethetetlen ideológiai tartalom

áll szemben egymással. Ezért az "egységes világkultura" tézise - amelyet most ismét felmelegítettek - mélységesen el-
lenkezik a marxizmus-leninizmus által a nemzeti kérdésben
elméletileg általánosított történelmi tapasztalatokkal, és
a szocializmust építő gyakorlatunkkal. A marxista ideológia
fő célja és szerepe az ember szocialista szellemében való ne-
velése - átnevelése - azzal, hogy gondolati oldalról megte-
remti a feltételét annak, hogy a társadalmi élet folyamatai
mindegyikébe bevonja, és a komplex társadalmi fejlődés ered-
ményeként mindenki alkotó egyéniséggé válják. A kultura eb-
ben a folyamatban egyik oldalról eszköz, /életre serkenti
a gondolkodó, elmélkedő, alkotó stb. lényt/ másrészt ered-
mény is, mivel a kultura nem más, mint tudatos alkotó tevė-
kenység. Az ember útja a kulturához alkotó szellemű intellek-
tuális gazdagodás, alakulásában a személyiség harmonikus fej-
lődésében az új világ megteremtéséért folyó harc vállalásá-
ban, stb. fejeződik ki. Lenin szerint a kultura egyenlő az
alkotó és gondolkodó emberrel,

Jelenleg folyik a harc a kultura demokratikus és humanis-
ta örökségéért. Az itt folyó viták az ideológiai osztályharc-
nak egyik csomópontját képezik. Minek ki az örököse, minek
mi az értéke, ez ma az ideológiai harc alapvető problémájává
vált. A kérdést a szocializmus léte fogalmazta meg és ebből
is kitűnik, hogy a tőkés világ nem térhet ki az általunk
feltett kérdések elől. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az
itt folyó vitákat egyrészt a nacionalizmus terjesztésére
próbálják kihasználni, másrészt a kérdés felvetését ideolő-

gisztikusnak ítélik és így a korszerűtlen elképzelések kategóriájába sorolják.

A szocialista kulturpolitikának abból kell kiindulni, hogy a polgári ideológiák ma már semmit sem képesek elérni a szocializmus és a szocialista kultúra általános rágalmozásának régi módszerével, a szocialista művészeti teljesítmények agyonhallgatásával és a szocialista tartalmú kultúra tagadásával. Ezért nem kell túlértékelni, hogy jelenleg már nem lépnek fel közvetlenül a szocialista kultúra, a művészet rágalmozójának alakjában, - mint ahogy azelőtt tették - hanem elsősorban a látszat-objektivitás leplébe burkolózva hol discsérően, hol az aggódó, jóhiszemű javaslattevő szerepében jelennek meg. Eredményeink elismerésének végső célja, hogy hirtelt nyerjenek későbbi terveik megvalósításához.

Az osztályharc új feltételei között az imperializmus most arra kényszerül, hogy a szocializmusban végbemenő reális kulturális fejlődést tudomásul vegye. Emellett természetesen még sokféle kényszer hatása alatt áll. Az ellenfél a saját országában élő és a szocialista kulturákról objektív információt követelő humanista érzelmű erők nyomása alól sem tudja már kivonni magát. A szocialista kulturális forradalom eredményei merő rágalmozásának síkján az ellenfél már nem képes erőit felsorakoztatni a szocializmus elleni harcban és saját országában nem képes azokat a humanista érzelmű erőket szellemileg sakkban tartani, akik már - éppen a megváltozott körülmények hatására - régen elfogulatlan képet alkottak maguknak a szocializmus kulturális világáról. Ebből adódik, hogy

rohamléptekben igyekeznek megismerni a szocializmus reális valóságát és elsősorban a szocialista kulturális fejlődés kutatásában sok mindent kívánnak rövid idő alatt bepótolni. Miközben ezt teszik, újra meg újra meghirdetik a konfrontációt, az alkalmazkodást, mint egyedül járható utat. Mentve a menthetőt, nem az agyonhallgatásban, hanem a kapcsolatok szélesítésén keresztüli fellazításban látják a megoldást.

E kényszer alatt állva, az imperialista körök lemondanak arról, hogy elvitassák nemcsak a szocialista országok népének tudatában, hanem a tőkés országokban élő haladó erők tudatában is annyira általánosan elismert kulturális vívmányokat, hogy azok tagadása számukra csak presztizisvesztést jelentene. Tehát tényadatok gyűjtésével foglalkoznak, összehasonlító elemzéseket végeznek, beszámolnak a szocialista művészetről és "tudományos" műveket írnak a változásról, teljesítik a haladó főiskolai tanerőknek és hallgatóknak azt a követelését, hogy a tantervbe vegyék fel a szocialista országok szellemi életéről szóló tájékoztatást. Ez a "kulturális" tájékozódás bár kényszer hatására történik, korántsem az objektív kutatás érdekében, hanem szerves alkotórészeként az ideológiai fellazításra való felkészülésnek.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a kultúra területén folyó harcban már végérvényesen csatát nyertünk volna, hanem csak a lehetősége van meg a szocialista ideológia térhódításának. A kínálgató alkalmat okos, céltudatos munkával kell kihasználni.

A kultúra területén folyó ideológiai harccal kapcsolatban tehát látni kell, hogy itt a harc nem egyszerűen a kultúráért folyik, hanem az csak hordozója a két társadalmi rendszer között folyó ideológiai küzdelemnek. Ma ebben a helyzetben nincs a kultúra területén egyetlen esemény sem, ami ebben az ideológiai harcban ne játszana valamilyen szerepet.

Az általános kulturális fejlődésnek a szocialista kultúra kialakulása egy olyan fejlődési szakasza, amelyet nem lehet elkerülni. Ezen belül a fejlődés mai szakaszát az jellemzi, hogy nem egy-egy országra jellemző folyamat csupán, hanem a testvéri országok egész rendszerét fogja át, és hatósugara nemzetközi jelleget ölt. A szocialista kultúra fejlődése egyre inkább meghatározza az emberiség jelenlegi fejlődésének intellektuális arculatát.

A kulturális politika kapcsán is abból kell kiindulni, hogy az ideológia a legélesebb szellemi fegyver, alkalmazásáról egyetlen osztály sem mondhat le. Régi igazság - nemcsak elméleti, hanem gyakorlati is -, hogy a forradalmi osztály egyetlen pillanatban sem mondhat le a forradalmi ideológiáért folyó harcról. Az ideológiai harc megjelenési formája viszont megszámlálhatatlan variációban lehetséges, attól függően milyen egy osztály belső pozíciója, tevékenységének nemzetközi körülményei, stb. A cél viszont mindig a tömegek megnyerése.

Ma már nemcsak a marxisták fogadják el azt az igazságot, hogy korunkban minden lényeges nagy társadalmi harc kimenetele a legszorosabban függ a nagy embertömegek viselkedésétől, hanem a polgári politikusok is. A politikai tudatosság egyre inkább minden társadalmi mozgás alapvető meghatározójává válik, mind pozitív, mind negatív értelemben. A műveltség fejlődése, az adott technika - nyomtatás, mozi, televízió, stb. - egyre inkább lehetővé teszi, hogy az ideológiák terjesztése is kiterjedjen és hatékonyságában növekedjen országhatáron belül és kívül. Nem az ideológia terjesztése válik kérdésessé, hanem inkább az ideológia hordozóinak megválogatása.

Az imperializmus a kulturpolitikában most ugyanugy, mint a belpolitikában és külpolitikában igyekszik az adottságokhoz alkalmazkodni. A szocialista országok és a vele szövetséges demokratikus és haladó erők megjelenése és megerősödése Európában egy új történelmi szituációhoz vezetett. Európa, amely a múltban két világháború kiindulópontja és az imperialista hatalmak által a világ újrafelosztásáért vívott harc fő hadszíntere volt, a szocializmus javára megváltozott erőviszonyok következtében manapság az államok és népek közötti békés kapcsolatok, valamint a társadalmi élet legkülönbözőbb területein való termékeny együttműködés fejlődésének színterévé válhat. Az imperialista erők ezt a történelmi tényt mindenképpen számításba veszik, de belőle a lehető legnagyobb hasznot akarják huzni. Alkalmazkodnak az új helyzethez, ez azonban a tőkés rendszer lényegén semmit sem változtat. Sőt, egyidejűleg még mindig vannak befolyásos imperialista körök, amelyek a

békés együttélés politikájával mind gyakorlatilag, mind elméletileg-koncepcionálisan aktív ellenállást szegeznek szembe és megkísérlik, hogy a szocializmus megsemmisítésére irányuló régi célkitűzéseiket részben a régi eszközökkel, részben pedig az imperialista politika "új" változásai révén keresztülvigyék.

A problémái megoldására a burzsoázia már nemzetközileg is megindította a szervezkedést. 1970-ben Torinóban létrehoztak egy CIDAS /Cselekvési és Kutatási Dokumentációs Központ/ nevű "kulturközpontot". Első céljuk egy nemzetközi kongresszus összehívásának előkészítése volt, amelynek felhívásában többek között ez szerepel: "A kongresszus nyitva áll bármilyen nem-marxista eszmeáramlat számára, amely kizárólag a kultura problémáival kapcsolatos és amely kívül áll minden sémán és politikai párton". A megjelölt két legfontosabb vitatéma: "A kultura hanyatlása és a kultura megújítása" volt.^{1/}

A torinói kongresszusnak végül is egyetlen mondanivalója volt: a szocialista kulturális haladás bírálata. A marxizmus, a szocialista kultura bírálói sorában ott találni két akadémikust, Eugen Ionesco és Gabriel Marcel nevét, továbbá Giuseppe Berto olasz prózaíró, Hans Habe svájci író-újságíró, Frederico Deloffre párizsi filológus professzor, Julius Evola az olasz jobboldal főideológusa és mások nevét. Az elfogadott kiáltványban ilyen kijelentések olvashatók: "A kultura jelenlegi válsága egyrészt belső hanyatlásból, másrészt abból származik, hogy a kultura hangszerré változott a marxista

karmesterek kezében". "A világkultúrát meg kell menteni, mert a marxisták fogságában van."^{2/} Ilyen és hasonló vélemények hangzottak el, szinte minden felszólaló szájából is.

Sokan abba a tévedésbe estek a marxista gondolkodók közül is, hogy ennek a nemzetközi szervezkedésnek - tartalmát és formáját tekintve egyaránt - nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítani, hiszen ez nem volt más mint rossz, és kevésbé rossz spekulatív filozófusok összeverődése. Ha azonban ezt az összejövetelt a nemzetközi ideológiai harc összefüggésében vizsgáljuk, amely jelenleg a kultúra területén éleződött ki, akkor világossá válik, hogy itt az összejövetel középpontjában nem az elmélkedés állt, hanem a cselekvés előkészítése. Ez még akkor is igaz, ha a felszólalók kivétel nélkül valamennyien az antikfilozófiára, vagy a skolasztika nagyjaira hivatkoztak.

A torinói kongresszuson hatásos új formula is született, a "konzervatív forradalom" frazeológiája. A CIDAS totális háborút hirdetett a szocialista kultúra ellen, erre szólította fel a világ értelmiségét is. A felhívás ugyan visszhang nélkül maradt, de ez és a kongresszus létrejöttének ténye mégis megmutatta, hogy a burzsoázia komolyan veszi a kultúra területén folyó harcot.

1/ 2/ CIDAS Intelletuali per La liberta. Atti del primo congresso Internazionale per la difesa della cultura. Torino.

x x x

Mindent összevetve: a szocializmusban végbemenő általános és ezen belül a kulturális fejlődés, annak nemzetközi hatása arra készteti a tőkés világ vezetőit, hogy kulturális területen folyó osztályharcához is hatékonyabban alkalmazkodjanak. Ez azonban nem téveszthet meg bennünket. Az ellenfél arra spekulál, hogy elhanyagolhatjuk, vagy késve végezzük el a kulturális élet fontos területeinek szigorú elvi, ideológiai alapon történő átgondolását. Azt remélik, hogy idejében megragadhatják és befolyásolhatják a kulturális területen megérlelődő fejlődésfolyamatokat és kérdésfeltevéseik által eltéríthetnek bennünket a marxista-leninista kulturpolitikától. Éppen kulturális téren remélik az elvhűség meglazulását, ami által elsőfokon - de csak elsőfokon - ideológiai behatolásokat érhetnek el.

Az ideológiák közötti harc elkerülhetetlen. Az egyik neves amerikai politikus a két világrendszer tényéből, mint realitásból kiindulva mondotta a következőket: a mai nemzetközi körülmények között a tőkés társadalmaknak abból kell kiindulni, hogy a szocialista országok partnerek a külpolitikában, ellenfelek a politikában és ellenségek az ideológiában. Ezzel a meghatározással teljes egészében egyet lehet érteni. Az európai enyhülés viszonyai között ebben mutatkozik meg a szocializmus és a kapitalizmus között folyó osztályharc egész dialektikája.

Elvhűség, kompromisszumok nélküli következetesség, ideológiai éberség, ennek a harcnak most fontos fegyverei. Az itt megoldandó kérdések napirendre tűzését nem diktálhatják sem divatok, sem külső "jóakarók", hanem csakis a saját fejlődésünk, az osztályharc törvényei. Miközben tesszük, amit tennünk kell, igényünk a mindenki általi elismerés!

A kulturtörténeti fejlődésnek ilyen alapon való megközelítése, különösen a két évtizedes fejlődés divergenciájának feltárása alapján nyílik meg a lehetősége a tőkés országokkal való kulturális együttműködésnek. A békés egymás mellett élés elvének megvalósulása, a nemzetközi enyhülés légköre és az elvi tisztánlátás együttesen adják a kulturális együttműködés feltételét azzal a tudattal és szándékkal, hogy mi adáz ideológiai harcunk részesei.

Tudjuk a "játék" kétkapura megy, lehet gólokat kapni és kell gólokat lőni. Ebben a harcban a nem kellő figyelem, az ellenfél lebecsülése, a könnyelműség potyagólokhoz vezethet. Ellenfeleink erre spekulálnak. A hazai pálya, a nagyobbbrészt általunk diktált szabályok adják a győzelem objektív feltételét. Ennek tudatában kell ezt az ideológiai küzdelmet a kultúra területén is folytatni.

A KÖZMŰVELŐDÉS HELYE A KULTURÁLIS FORRADALOMBAN

Társadalmunk jelenleg a fejlődés olyan szakaszában van, amelyben jelentősen megnövekszik a kultúra társadalmi szerepe. Hiszen nem kell különleges bizonyíték arra, hogy a jelenkori viszonyok között az alkotó tevékenység, az új kialakítása már az emberek magas intellektuális színvonalát, sokoldalú felkészültségét tételezi fel. Ebben a megvilágításban természetes a kultúra fejlődésfolyamatainak mélységesen átgondolt, elméleti elemzése, azért, hogy ezeknek a folyamatoknak az irányítása szigorúan tudományos alapon történjék. A kulturális folyamat tudományos irányításának, tervezésének és igazgatásának problémája ezért tesz szert egyre nagyobb jelentőségre a szocializmus mai viszonyai között.

Ezért most amikor a legszélesebb tömegek művelődésének ügye a kulturális politika központi problémájává vált, egyre sürgetőbbé válik egy sor elméleti probléma tisztázása is. Ezek között vannak olyanok, mint a kultúra értelmezése, a kulturális haladás általános és specifikus vonásai, a műveltség fogalma, a kulturális forradalom lényege, annak mennyiségi és minőségi meghatározottsága, a művelődés célja és eszköze, stb. Ezen belül is külön-külön problémát jelent az általános marxista szemlélet kidolgozása, valamint a konkrét történelmi feladatok megfogalmazása.

A közművelődésről hozott párthatározat a sok konkrét feladat megjelölésén túl elsősorban a marxista szemlélet formálását sürgeti, hogy a társadalomnak ebben a szférájában is az objektív törvényszerűségeknek megfelelő irányító, szervező és végrehajtó munka jellemezze a mindennapi gyakorlati tetteket. Az egész határozat megértésének külön kérdése a közművelődési tevékenység pontos helyének meghatározása a szocialista kultúráért folyó kulturális forradalomban.

I.

A közművelődést, mint a kulturális forradalom szerves részét úgy kell tekinteni, mint amelyben - Lenin szavaival élve - a szocialista kulturális forradalom legfontosabb célkitűzései realizálódhatnak. Ebből következik, hogy ha tisztázzuk a kulturális forradalom célját, akkor egyben már a közművelődés célját és szerepét is lényegében tisztázzuk.

"A szocialista és kommunista építés szerves része a társadalom szellemi életének gyökeres átalakítása, az emberiség kulturális fejlődése minőségileg új, magasabb fokának létrehozása. A szocializmus és kommunizmus kulturája, a művészet, a tudomány, technika eredményeinek a dolgozókhoz való eljuttatása, azok kommunista szellemben való nevelése. A szocialista kulturforradalom az új ember formálódásának, valamennyi állampolgárának államvezetésben, a gazdasági és kulturális építés irányításában, a szocialista társadalom eszmei-politikai egyesítésében való aktív részvételének szükséges feltétele."

1./

Ezekkel a mondatokkal kezdődik a Szovjet Filozófiai Enciklopédia "Kulturális forradalom" címszava. Ezek a szűkszavu mondatok külön-külön is és együttesen is igazak mégis keveset mondanak ahhoz, hogy a konkrét gyakorlati tetteket irányíthassák.

A kultúra fogalma:

A szocialista kulturális forradalom általános és specifikus vonásainak részletesebb jellemzése előtt feltétlenül utalni kell magának a kulturának marxista felfogására. Eszerint a kultúra, mint társadalmi jelenség - nem egyszerűen csak eszmék, erkölcsi normák, művészi értékek tárháza, - hanem a társadalmi valóság minden részletének velejárója, benne van a társadalmi haladás minden mozzanatában. Nem az embertől elkülönülten, hanem az embereken keresztül fejlődik, az emberek számára jön létre és létezik, művelése az ember érdekében történik, az embert szolgálja, a valóság megismerésében és a világra gyakorolt hatásában, a világ megváltoztatásában. A kultúra az ember igazi "én"-jének legerőteljesebb és leghatékonyabb ösztönzése, ezen "én" fejlődésének és önkifejezésének szemléletes megjelenése.

A marxizmus számára a kultúra általában nem szűkül le valamely értékekre, /alkotóművészetre, tudományra, felfedezésekre, könyvekre, stb./ a kultúra maga az ember alkotó tevékenysége. Ebből következik, hogy a kultúra értékeiben elsősorban nem a múlt testesül meg, hanem a jelen, mely jelen ugyan a múlton alapszik és az elért eredményeken fejlődik tovább. Éppen ezért az egyén számára a kultúra olyan alkotó tevékeny-

ség, amely alkotó tevékenység átalakítja, gazdagítja az embereket szellemileg, morálisan, életmódban, stb.

Ezek aláhuzása azért fontos, mert az egész kulturális forradalom értelmezése, ezen belül a közművelődés helyének megjelölése szervesen kapcsolódik a kultúra ilyen felfogásához. Csak ilyen alapon lehet jellemezni a kultúra általános haladását és ezen belül a kulturális forradalmat, valamint eredményét a kulturáltság fokát.

Kulturális haladás:

A kultúra ilyen felfogásából következik, hogy a kulturális haladás lényegében nem más, mint a személyiség alkotó aktivitásának fejlődése. Ezért ezen az úton az emberek tudatosságával és szabadságával vagyis felszabadulásának mérvével és azzal mérjük a kultúra sikereit, hogy a társadalmi-történelmi haladásba mily mértékben kapcsolódnak be tudatosan a különböző társadalmi rétegek. A tömegek tudatos részvételének mérve a történelmi alkotó tevékenységben, az anyagi és szellemi alkotómunkásságba való bevonásuk mérve és arányai adják elsődlegesen a kulturális haladás alapvető kritériumát.

A kulturális haladás legmagasabbrendű formája a szocialista kulturális forradalom, mivel csak ez szünteti meg az ellentmondást az egészében vett társadalom kulturális fejlődése és az egyén kulturális fejlődése között, ez szilárdítja meg a társadalmi élet olyan szervezetét, amelyben minden em-

ber lehetőséget kap arra, hogy a társadalmi jelentőséggel bíró alkotómunkában részt vegyen.

A szocialista kulturális haladás alapvető tartalmát tehát az a szerep határozza meg, amit az egyes ember játszik a társadalom fejlődésében. Más szavakkal: a kulturális haladást a személyiség tudatosságának és szabadságának szintje, a különbözőféle társadalmi rétegeknek a kulturához való új viszonya, a társadalmi-történelmi folyamatban való részvételük jellege határozza meg.

Ezzel kapcsolatban írta Engels a következőket: "Minden lépés előre a kultúra útján, a szabadság felé tett lépés volt."
2./ Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a jövőben megteendő minden ilyen lépést mindenekelőtt az határoz meg, hogy milyen mértékben hozta létre a társadalom szellemi gazdagsága fejlődésének anyagi lehetőségeit a fennálló rendszer.

A kulturális haladás mindig kapcsolatos a társadalmi haladással, mind a kulturális haladásnak, mind a progresszív társadalmi átalakulásnak az anyagi termelés képezi alapját. A szocialista termelési módon felépülő szocialista kultúra egész teljességében és plasztikusságában juttatja kifejezésre a szocialista társadalomnak alkotó és valójában emberi légkörét, ez biztosítja, hogy feltáruljon és megnyilvánuljon mindaz az érték, ami az emberi személyiségben rejlik. Más oldalról az új ember megteremtéséért, az emberekben végrehajtandó aktiv változásokért vívott harc meghatározó faktora a szocialista társada-

lom kulturális életének. A szocialista kultúra éppen ezért nemcsak az új valóság közvetlen hatására az emberben végbe-ment mélységes változásokat tükrözi, hanem aktívan részt is vesz az új ember kialakításában, a személyiség társadalmi, intellektuális és erkölcsi tökéletesedésében. Pl. a kulturális forradalom folyamán fejlődnek és gazdagodnak a kommunista erkölcsi elvek és szabályok, melyek a társadalom minden tagja tevékenységének belső ösztönző indítékaivá válnak. Együttal minőségileg gazdagodnak a társadalmi tudat olyan formái, mint a tudomány és a művészet, melyek a széles néptömegek alkotó erőinek alkalmazási szférájává válnak.

A marxista értelemben felfogott kulturális haladásnak két oldala van: mennyiségi és minőségi. Az elsőt meghatározott ütem jellemzi, ami az egyes társadalmak kulturális fejlődése, a szellemi termelés vonatkozásában különbözik. Ez a kulturális intézményeket és látogatóik számát, a kiadott könyvek számát, az iskolák mennyiségét, stb. mutató statisztikai adatokkal fejezhető ki. A másik, a kulturális haladás minőségi oldala, a kultúra meghatározott típusával kapcsolatos, tartalmazza a kulturális viszonyokat, a társadalom megváltozott szellemi életét, ezen belül a szellemi értékek termelését és társadalmi elosztását, a társadalom szellemi életének összességét.

Itt nagyon fontos kiemelni, hogy a minőségi jellemzés nélkül nem lehet feltárni a kulturális forradalom tartalmát /lényegét/, mert enélkül nem érthetjük meg a kulturális for-

radalom lényegét. Az a nézet, amely csak mennyiségi oldalt vizsgálja, amely figyelmen kívül hagyja azt a kulturtörténeti folyamatot, amelyben megváltozik a kultúra típusa, a kulturális értékek létrehozásának folyamata és világtálatalkító tevékenysége, idegen a marxizmustól. Vagyis nemcsak arról van szó, hogy a néptömegek számára hozzáférhetővé válnak a szellemi értékek és nemcsak arról, hogy megváltozik a kultúra értékeinek elosztása és felhasználása, /ez magától értetődően feltétlenül szükséges/, hanem arról a folyamatról, aminek eredményeként a tömegek azért vesznek birtokba közvetlenül és sokoldalúan a kulturális értékeket, hogy a birtokbavétel eredményeként alkotó tevékenységet végezzenek.

Ezzel kapcsolatban ismételtlen alá kell huzni, hogy a szocializmus produkálta kulturális haladásban az anyagi és szellemi értékeket alkotó ember bizonyul a kulturális haladás céljának, és nem az ezeket az értékeket fogyasztó ember. Pontosabban kifejezve: az ember további tökéletesedése és alkotó gazdagodása miatt való fogyasztás, - mint Marx mondta, - és nem az emberi erőnek öncélként való fejlesztése, nem a fogyasztás a fogyasztás kedvéért, a cél nem a szellemi javak féktelen habzsolása. Szocializmus jelszava "mindent az emberért!" és nem "mindent a fogyasztóért!", mint, ahogyan ez megjelenik a burzsoá ideológusok írásaiban.

Ebből következik, hogy a kulturális haladás szocialista szakaszát, a kulturális forradalmat a következő alapvető sajátosságok jellemzik:

harmadszor, a kulturális értékek - elsősorban szellemi értékek - tartalmi fejlődésének magasabb, minőségileg új foka a kapitalizmussal szemben; új értékrend kialakulása a kultúra minden szférájában;

másodszor, a kulturális értékek olyan elosztási rendszerének kialakítása, amelyben minden ember előtt reális lehetőségek és feltételek bontakoznak ki a kultúra tárházainak gazdagítására is; a kulturális értékek tényleges elsajátítása minden ember által;

először, minden ember átalakítása tudatos, szabad alkotó személyiséggé, biztosítva a társadalom minden tagjának csatlakozását az alkotó tevékenységhez.

A szocializmusban a kulturális haladás során tehát minden ember a saját tehetségének gazdagságát szabadon használhatja fel az alkotó munkában, ő maga sokoldalúan fejlett egyéniséggé alakul, vagyis ebben mutatkozik meg a tendencia emberi lényege.

Ezzel kapcsolatban Anatole France a következőket írta: "... csak a szocializmus biztosíthatja az emberiség számára a stabil kormányzati rendszert és az egyetemes békét, csak ez teheti szabaddá az emberi tudatot és ujíthatja meg az évszázadok folyamán megteremtett kulturát, azzal, hogy ez már nem a tömegek gazdasági kizsákmányolására alapítja, hanem a közös munka korlátlan lehetőségeire és az eszmék szabad kicserélésére."

A kulturális fejlettség:

A kulturális haladás, valamint a kultúra előzőekben vázolt felfogásából következik, hogy a kulturális fejlettség, mint elérendő cél is meg kell, hogy feleljen ennek a koncepciónak. Ahogyan a kulturális haladás - nem egyszerűen a különböző kulturális értékek felhalmozási folyamata, ugyanígy a kulturális fejlettség sem érhető egyszerű számszerű eredményekkel.

A társadalom kulturális színvonalát meghatározó mutatóknak a társadalmi termelés minden oldalát fel kell ölelniök: mind az anyagit, a politikait és nem utolsósorban a szellemi értékek közvetlen termelésének szféráját, mind pedig azok elosztásának és fogyasztásának szféráját. A szellemi értékek termelésénél külön ki kell emelni azt, hogy milyen szellemi értékeket állítanak elő, és azt is, hogy miként és ki hozza létre azokat.

A szocialista értelemben felfogott kulturális fejlettség nem különül el a társadalom gazdasági és politikai fejlettségétől. Pl. a néptömegek társadalmi aktivitását, mint kulturális fejlettségi fokát úgy fogja fel, mint a dolgozók magas anyagi és kulturális színvonalát, a társadalmi és állami rendszer demokratikus jellegét, a dolgozók politikai öntudatának fejlődését, stb. Eszerint a felfogás szerint a hatalmas arányú társadalmi és gazdasági átalakulásokkal egyidejűleg végrehajtott kulturális forradalom eredményeként növekszik a nép öntudata,

bővül szellemi látóköre; megváltozik erkölcsi magatartása; a néptömegek saját sorsuk aktív és tudatos alkotóivá válnak és a történelmi jelentőségű tudatos alkotómunka színvonalára emelkednek, stb.

A marxí felfogás értelmében a kulturális fejlettség mértékét a következő tényezők összessége határozza meg:

- a./ Az anyagi és szellemi értékek termelési folyamatának jellege, a tömegeknek az alkotó munkában való aktív részvételének foka, a szellemi és fizikai munka aránya és kapcsolata a társadalmi termelésben;
- b./ a közéleti aktivitás és tudatosság foka, a politikai életben való részvétel foka, a társadalom irányításának demokratizmusa, intézményeinek és szervezeteinek működése, működésük kulturáltsága, stb;
- c./ azon szellemi értékek tartalma, amelyek magukba foglalják a társadalom szellemi gazdagságát, a társadalomban uralkodó eszmék jellegét a maguk sokoldalúságában, a művészet, a tudomány és a filozófia helyzetét, stb;
- d./ a társadalom szellemi javainak elosztási rendszere, elsősorban az iskolarendszer és a közművelődés állapota, a tudomány, a művészeti alkotások terjesztésének intézményei és eszközeinek állapota, ezek demokratikus jellege, stb;
- e./ a szellemi értékek elsajátíthatósága és felhasználási folyamatának jellege, a különböző társadalmi rétegek művelt-

ségének fejlettségi szintje, szükségleteik sokoldalúsága, szellemi igényeik tartalma és fejlődési iránya.

Politika - gazdaság - kultúra kölcsönös összefüggése:

A szocialista kulturális forradalom értelmezésénél még egy általános megjegyzést kell tenni.

A társadalom szocialista átalakítását egységes, minden részletében összefüggő folyamatként kell kezelni. A társadalom kommunista átalakítása csupán a tulajdonformák radikális átalakításával kezdődik - végső célja pedig maga az ember gyökeres átváltozása, "átalakítása" mindenirányú fejlődésének irányában. Erről írja Marx a következőket: "nemcsak a tulajdoni formák megváltoztatásában, nemcsak a magántulajdonnak társadalomival való felváltásában rejlik ezen átalakulások lényege, hanem maguknak az embereknek gyökeres átalakításában is. A dolgozóknak nemcsak azért van szükségük proletárforradalomra, hogy megváltoztassák a meglévő viszonyokat, hanem azért is, hogy önmagukat megváltoztassák." 3./

Lenin a társadalmi élet valamennyi oldalával, elsősorban a gazdasági fejlődéssel és az új társadalmi viszonyok megteremtésével közvetlen kölcsönös összefüggésben vizsgálta a kulturális építés kérdéseit. A szocialista kultúra kialakulási folyamata - Lenin szerint - az emberiség szellemi kincseinek elsajátításában a közös munka, a szocialista alkotás egyik vagy másik feladatának gyakorlati megoldásában rejlik. A kul-

tura éppen ennek alapján válik a társadalom minden egyes tagjának belső szükségletévé.

A kulturális forradalom törvényszerű folytatása a politikai forradalomnak, a szociális-gazdasági és politikai-társadalmi átalakulás egyenes következménye és feltétele is. Mivel ezzel az átalakulással közvetlen összefüggésben megy végbe, bázisát, alapját éppen ebben az átalakulásban találja meg.

A szocialista társadalom célkitűzései mind a jólét területén, mind a teljes emberi szabadság megteremtésében elképzelhetetlenek a kultura szocialista átalakítása nélkül. Lenin többször hangsúlyozta, hogy "Nyomban a politikai forradalmi átalakulás után, melynek eredményeként a proletáriátus megragadja a hatalmat, kulturális feladatok merülnek fel a proletáriátus és pártja előtt." ^{4.}/ Lenin világosan látta, hogy az új társadalom anyagi és műszaki alapjának, a termelőeszközök további társadalmasításának fejlődése és a következetes kommunista elosztási forma az, hogy az emberek igazgatását felváltja a dolgok igazgatása, - mindez a társadalmi fejlődés szubjektumának megváltozását is feltételezi, tehát feltételezi a kulturális forradalom mellőzhetetlen végrehajtását.

Ezért minden arra irányuló próbálkozás, hogy a társadalmi problémák egész komplexumától elszakítva vizsgálják a kulturális forradalmat, az a törekvés, hogy tisztán "népművelési" feladatokra /az írástudatlanság felszámolására, az általános műveltségi színvonal emelésére, stb./ korlátozzák a kulturális

forradalom jelentőségét, eltorzítja a nép kulturális életében végbemenő szocialista átalakulások valóságos képét, nem ad helyes és mindent átfogó képet a kommunista társadalom keletkezési és fejlődési folyamatáról. A kulturális forradalom feladatainak lényegére vonatkozó fogalom leszűkítése nem tárja fel ennek a forradalomnak tényleges szerepét az új társadalom építésében, téves kiindulási alapként szolgál a művelődési célok meghatározásához is.

Napjainkban pl. amikor a tudomány szerepe a termelés fejlesztésében, a társadalmi élet különböző területein gyors, amikor az emberiség az elmúlt korszakokra jellemző szórványos, esetleges felfedezésekről mindinkább áttér a természet és a társadalom széles, frontális kutatására, akkor az elképzelhetetlen a tömegek tudásának forradalmi változtatása nélkül. Az objektív valóság folyamatainak teljes, sokoldalú feltárása előtt viszont csak a szocializmus tár fel széles lehetőségeket mind a termelés, mind a megismerés területén.

Végül is a kulturális forradalmat a társadalmi átalakulás más oldalaival szoros összefüggésben, kölcsönös viszonyban kell vizsgálni. Lunacsarszkij írja: "Lenin számára a kulturális forradalom ... olyan kolosszális méretű folyamat volt, amelyben az emberek tízmillióinak, valamint a hatalmas ország egész társadalmi és állami szervezetének kellett rendes kerékvágásba jönnie, tudományosodnia, művelődnie." ^{5./} A hatalom megszerzése után a győztes proletáriátusnak - hangsúlyozta Lenin - elsősor-

ban az államigazgatást kell megtanulnia. Ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy ezt meg is teheti, mert a szocialista forradalom megteremtette annak lehetőségét, hogy a tömegek képzése közvetlen kapcsolatban legyen azok politikát átalakító tevékenységével.

A kulturális forradalom ilyen felfogása képezi elsődlegesen a tömegek minden irányu művelődésével való foglalkozás kiinduló alapját. Ezen az alapon lehet a közművelődés helyét és szerepét is meghatározni.

II.

A kulturális forradalom ilyen felfogása szolgálhat alapul a közművelődés helyének és szerepének, céljának és eszközének tisztázásához. Mivel az elmúlt időszakban magának a kulturális forradalomnak az értelmezésében is különböző nézetek álltak szemben egymással, így a műveltség és a hozzávezető út, a művelődés is különböző megítélések kereszttüzébe került. A legélesebb viták a szellemi élet, korszerű tudás, a művelődés célja és eszköze, népi vagy elit kultúra, humán vagy természet-tudományos műveltség stb. körül folytak. A közművelődésről szóló határozat most ismételten igényli ezekben a kérdésekben a határozott állásfoglalást. Különösen fontos a tisztánlátás olyan kardinális kérdésekben, amelyek szemléletileg egész folyamatokat határoznak meg. Ezek a következők:

A szellemi képességek fejlesztése:

Közismert tény, hogy a társadalom progresszív fejlődését egyre jelentősebb mértékben az határozza meg, hogy a fennálló társadalmi rend milyen lehetőséget teremt a társadalom szellemi gazdagságának növelésére. A szocialista kulturális haladás egyik fő kritériuma a társadalom tagjai többségének szellemi felszabadítása, a tömegek, a különböző társadalmi rétegek bevonása a szellemi cselekvésbe, az intellektuális tevékenységbe.

A kérdés vizsgálatakor abból a tényből kell kiindulni, hogy az elidegenedés körülményei között a tárgyi gazdagságnak, az anyagi és szellemi javaknak, az ember számára önmagukban is nagy jelentőségük van. Az élet tárgyi /anyagi, szellemi/ oldalának felhalmozása és birtokbavétele az ember szemében a kulturális haladás egyetlen figyelemreméltó kritériuma. Ilyen körülmények között a szellemi értékek szerepe az emberek életében elferdített formában jelentkezik. Antagonisztikus munkamegosztásnál a szellemi kultúra szférájában lévő alkotó tevékenység mindinkább egy jelentéktelen intellektuális réteg tulajdonává lesz és hozzájuk viszonyítva a lakosság elmaradottabb része csupán felhasználó. Az antagonisztikus társadalom viszonyai között a szellemi termelés egyik típusáról egy másikra való áttérés nem szünteti meg, hanem csak más formában reprodukálja azt a társadalmi munkamegosztást, amelyben az emberek túlnyomó többségét távol tartják az alkotó tevékenységtől.

Erről írja Marx a következőket: "A szellem minden haladása... az emberiség tömege ellen való haladás volt, amely tömeg egyre elembertelenedettebb helyzetbe taszítódott."^{6./}

Mivel a szellemi élet termelése sem független folyamata a társadalmi haladásnak, ezért amikor a társadalom politikai és gazdasági rendszere átalakul, akkor át kell alakulni a szellemi életnek is. Ennek az összefüggésnek vizsgálatakor nagyon meg kell szivlelni Marx állásfoglalását, miszerint: "A szellemi és az anyagi termelés közötti összefüggés megvizsgálásához mindenekelőtt az szükséges, hogy magát az anyagi termelést ne általános kategóriaként, hanem meghatározott történelmi formában fogjuk meg. Így például a tőkés termelési módnak a szellemi termelés más fajtája felel meg, mint a középkori termelési módnak. Ha magát az anyagi termelést nem sajátos történelmi formájában fogjuk meg, lehetetlen felfognunk azt, ami a neki megfelelő szellemi termelésben meghatározott, és a kettő kölcsönhatását."^{7./}

A szellemi élet fejlesztésével kapcsolatban mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy a szocialista társadalmi rendszer számára a szellemi élet önmagában azon területek egyike - de csak egyike - ahol a szabad ember élettevékenysége megvalósul. A műveltség - ugyanugy mint a kultúra - nem egyszerűen az egyén gondolatainak, erkölcsi tudásának, művészeti ismereteinek stb. összessége, hanem mércéje a személyiség fejlettségének /szabadságának/ gyakorlati tettei színvonalának /alkotás/ morális magatartásának; stb. A műveltség az ember elidegeníthetetlen tarto-

zéka, az ember tetteiben van jelen. A műveltség az ember igazi "én"-je, tudatraébredésének kifejezője, az ember emberré válásának eszköze és eredménye.

Ezért a szellemi haladás a legszorosabban összekapcsolódik azzal a szereppel, amelyet az egyének játszanak a társadalom szellemi előrehaladásában, az egyénnek a szellemi élet fejlesztésében betöltött megváltozott helyü és mértékü részvételével. A kulturális haladás a szocializmusban céltudatos és fokozatos közeledés egy olyan típusu szellemi élethez, amely a személyiség sokoldalú és harmónikus fejlődését biztosítja, megteremti a társadalom magasszintü szellemi potenciáját, minden egyéniség szellemi felvirágoztatását. Az emberek intellektuális fejlődése szellemi szabadságuk megnövekedésének foka, szellemi termelékenységüknek jellege éppen ezért a társadalom előrehaladásának egyik legfontosabb mozgatója.

Az ilyen haladás szükségessé teszi nemcsak ezeknek az értékeknek a társadalmasítását, a nép közkincsévé tételét, hanem azt is, hogy a tömegek ezt elsajátítsák, magukévá tegyék. A tömegek számára hozzáférhetővé kell tenni a szellemi értékek mindazon részeit, amelyek elsősorban a termelés és társadalmi élet irányításával kapcsolatosak, amelyek az antagonisztikus társadalomban az uralkodó osztály monopóliumát képezték. Arról a lenini követelményről van szó, amely megkívánja az összslakosság bevonását az aktív társadalmi, politikai életbe.

Itt egyetlen, de nagyon lényeges megszorítást kell tenni. Az emberek intellektuális tevékenysége csak akkor haladó, ha a történelmi fejlődés objektív tendenciáit és szükségleteit tükrözi vissza, illetve szolgálja. Tehát nem általában van szó a szellemi értékek elsajátításáról, hanem a történelmi-társadalmi követelményeknek megfelelően.

A kulturális forradalom folyamán tehát nemcsak a dolgozó tömegek örökölt szellemi sötéttségét és tudatlanságát kell felszámolni, hanem egyúttal meg kell szüntetni a különböző társadalmi csoportok intellektuális tevékenységi monopóliumát is. A forradalom során le kell küzdeni a fizikai és a szellemi munka közötti lényeges különbséget, az összes dolgozók számára elérhetővé kell tenni a szellemi élet vívmányait és lehetővé kell tenni számukra azt, hogy az alkotó tevékenység különböző területein aktívan közreműködjenek.

A kulturális forradalom ilymódon gyökeres átalakítása a szellemi termékeknek, felöleli ezen értékek elosztását és felhasználását, mindenekelőtt a szellemi alkotást. Ez az átalakítás a tömegek, minden egyes ember bekapcsolása a tudatos alkotó tevékenységbe és a harmónikusan fejlett személyiség kialakításához vezet.

Ebből fakad, hogy a kulturális forradalom lenini terve a szellemi termékek egész rendszerének átalakítását foglalja magába. Ennek az átalakításnak a lényege a szocialista és kommunista építés folyamatában rejlik, ehhez járul a sokoldalúan

képzett dolgozók kialakítása, azaz a személyiség harmónikus fejlődése, az ember átalakulása a kulturtörténeti folyamat során tudatos egyéniséggé. Az ilyen értelmezés abból a marxista tételből következik, amely tanítás szerint a társadalmi élet központjában az ember áll, aki tevékenységével megváltoztatja a világot és önmagát is. Engels, amikor megfogalmazta a kommunizmusról szóló tanítás lényegét, a Kommunista Kiáltványból idézett: "Minden egyes ember szabad fejlődése az összesség szabad fejlődésének a feltétele." E cél elérését Lenin a kulturális forradalom elméleti alapjaiban fektette le. Ilyen megközelítésben a kulturális forradalmat nem a régi társadalom keretei között végbemenő gyenge szellemi fejlődés, a szellemi élet nem kielégítő fokú demokratizálódása, hanem egészen más feladatok jellemzik, amelyek a gyakorlatban az új társadalom előtt állnak, alighogy a proletáriátus kezébe ragadta a hatalmat. Ezért a kulturális forradalomban, a szellemi élet új módon való kialakítása, mint általános törvényszerűség lép fel, amelyet egyetlen ország sem kerülhet el.

A szellemi élet alakulásának ilyen változása egyben azt is jelenti, hogy az egyének szellemi fejlődésének, a szellemi értékek elsajátításának nem célja az ismeretek passzív felhalmozása. Csak az számíthat művelt embernek, aki gyakorlatban tudja alkalmazni a megszerzett ismereteket, az aki elsajátítva a szellemi értékeket a társadalom továbbfejlődését alkotó módon elősegíti. Az egyik legnagyobb baj és csapás, ami a régi tőkés társadalomtól ránk maradt, - mondotta egyszer Lenin -

a könyv teljes elszakadása az élet gyakorlatától, mivel voltak könyveink, amelyekben mindent a legszebben lefestettek, de ezek a könyvek az esetek többségében a legvisszataszítóbb képmutató hazugságok voltak... Ezért annak az egyszerű elsajátítása, amit a könyvek a kommunizmusról mondanak, a legnagyobb mértékben helytelen lenne. Az a forradalom, amely azt tűzi feladatául, hogy a társadalom minden tagjának közkincsévé tegye a szellemi élet kincseit, nem érheti el célját, ha nem gondoskodik arról, hogy a szellemi fejlődés célja végül is, hogy a társadalom minden tagja bekapcsolódjék az aktív alkotó tevékenység folyamatába.

A művelődés célja és eszköze:

Ennek az alapvető marxista álláspontnak a meg nem értői hosszú időn keresztül azt állították, hogy a kulturális forradalom alapvető feladata nem az új típusú ember kialakításában, a személyiség mindenoldali fejlesztésében rejlik, hanem a kultúra demokratizálásával kapcsolatos tágabb vagy szűkebb feladatok megoldásában, azaz: a műveletlenség felszámolásában, a közép- és felsőfokú oktatás fejlesztésében, a szellemi értékek hozzáférhetőségében, vagyis a széles tömegek kulturális értékekkel való kapcsolatának megteremtésében. Mindezek a feladatok nem a proletárforradalom - a kulturális forradalom - specifikus feladatai. Néhány fejlett országban ezeket a kérdéseket már a polgári forradalom korszakában megoldották. Így Angliában, Svédországban és néhány más nyugati országban felszámolták a műveletlenséget és magas színvonalúak - nem ideo-

lógiai értelemben - az információ olyan csatornái, mint a rádió, tv, könyvtárak, muzeumok, stb. Hogy ezek a feladatok nálunk a szocialista kulturális forradalomban jelentkeztek annak társadalmi elmaradottságunk volt az oka. Ezért jelentkezik a kulturális forradalom lényegének összekapcsolása a kultúra demokratizálásával, sőt rendszerint azzal is párosul, hogy minden szocialista országnak szüksége van rá. A szocialista forradalom természetesen többek között megoldja azokat a feladatokat is, amelyeket a polgári demokratikus forradalomnak kellett volna megoldani. Azonban, ahogy már fent említettük, a kulturális forradalom egyik alapvető lényege az ember új típusú szellemi arculatának kialakítása a szellemi élet típusának minőségi megváltoztatása.

Ebből fakad, hogy a kulturális forradalom során végbe-
menő műveltségi fejlődés nem egyszerű mennyiségi folyamat, hanem elsődlegesen minőségi. Az iskola, a könyvtár, a művészeti alkotások, az ismeretelsajátítás nem céljai a művelődésnek, hanem eszközei. A közművelődés előtt álló feladatok éppen ezért nem ezekkel az eszközökkel kapcsolatos mennyiségi feladatok, hanem a szocialista módon dolgozni, tanulni, szórakozni, stb. tudó ember formálásához kapcsolódnak.

Az itt jelzett probléma nem elméleti jelentőségével tűnik ki, hanem gyakorlatival. Ha az eszközt tesszük meg céllá, akkor elkerülhetetlen az uniformizálás, mivel minden embert ugyanazon dolgokkal kívánunk kapcsolatba hozni, hiszen céllá válik a könyvolvasás, az önmagában való ismeretszerzés, a mo-

ziba-színházbajárás, stb. Sőt ha ezek közül valamelyik hiányzik, az egyet jelent a fogyatékos műveltséggel. /Ma igen gyakran találkozunk ilyen véleménnyel./ Ha viszont ezeket a tényezőket eszközként fogjuk fel, amelyek egy adott cél érdekében jönnek mozgásba, akkor az egyes ember számára nem az lesz a fontos, hogy hogyan, miáltal szerzi az ismereteket, hanem maga a megszerzendő ismeret. Így nem válik értékke a puszta számszerűség, így válik lehetővé az, hogy minden ember egyéniségként fejlődhessék. Az a fontos, hogy fejlődjék és nem az, hogy hogyan.

A művelődés össznépi jellege:

Mind a kulturális forradalom, mind a művelődés szocialista jellege kapcsán külön szólni kell annak össznépi jellegéről. A szocialista kulturális forradalom össznépi jellege elsősorban abban jut kifejezésre, hogy a néptömegek érdekében került végrehajtásra. Lenin a következőket írta: "azelőtt az egész emberi értelem, az egész emberi lángelme csak azért alkotott, hogy a technika és a kultúra minden áldását egyeseknek adja, másokat pedig megfossson a legszükségesebbektől - a művelődéstől és a fejlődéstől. Most pedig a technika minden csodája, a kultúra összes vívmányai az egész nép közkincsává válnak."^{8./}

Másodszor, az össznépi jelleg abban jut kifejezésre, hogy a kulturális forradalmat maguk a néptömegek, a nép erőfeszítései és energiája hajtják végre, azé a népé, amely, miként Lenin

írta, lehetőséget kapott arra, hogy "a valóságban éljen a kultúra, a civilizáció és a demokrácia áldásaival." ^{9./} Vagyis itt nem arról van szó, hogy néhány ezer ember humanitásból vagy emberszeretetből alamizsnát oszt a rászorulóknak között, hanem arról, hogy mint feladatot az egész nép együtt, egymást segítve hajtja végre. Kollektív tettről van tehát szó és nem kevesek erőfeszítéséről.

Harmadszor a művelődés, mint emberformálás azon alapul, hogy az emberek pszichikumának, lelki alkatának megváltoztatása, - melynek végrehajtására a kulturális forradalom hivatott - csak azzal a feltétellel valósulhat meg, hogy az emberek közvetlenül és aktívan részt vesznek a történelmi jelentőségű alkotómunka folyamatában. "A proletáriátus diktatúrája talaján - mutatott rá Lenin, - hosszas harcban kell átnevelni magukat a proletárokat is, akik saját kispolgári előítéleteiktől sem egyszerre, sem csoda útján, nem a szüzanya parancsára, nem valami jelszó, határozat, rendelet parancsára szabadulnak meg, hanem csak a kispolgári tömegbefolyások ellen folytatott ^{10./} hosszú és fáradtságos tömegharc útján."

Végül negyedszer minden változás a kultúra területén csak mozgalmi úton, forradalomban mehet végbe - ami viszont végsősoron feltételezi a tömegek aktív részvételét. Lenin írja: "mind ahhoz, hogy e kommunista tudatot tömegméretekben hozzák létre, mind magának a dolognak megvalósításához az szükséges, hogy az emberek tömegméretekben megváltozzanak, ami csakis a gyakorlati mozgalomban, forradalomban történhetik meg.

A forradalom tehát nemcsak azért szükséges, mert az uralkodó osztályt nem lehet másként megdönteni, hanem azért is, mert a megdöntő osztály csak forradalomban juthat el odáig, hogy lerázza magáról a mult minden szennyyét és képessé váljék az új társadalom megalapozására." ^{11./}

Művelődés, mint ideológiai harc:

A nép műveltségi színvonalának emelkedése kapcsolatban van a gondolati, ideológiai talpraállással, az egész nép marxista-leninista ideológiájának és világnézetének kialakításával. Ez a feladat arra irányul, hogy a polgári nézetek hatása alól felszabadítsa az embereket; következetesen marxista és ateista világnézetre, a tudományos kommunizmus és hazafiasság szellemében, nevelje őket.

A dialektikus materialista világnézet alapján a kulturális forradalom a társadalmi tudat minden szférájában és formájában teljes fordulatot hoz magával. Alapelveinek alkotó jellege az idealista világnézet fokozatos és határozott leküzdéséhez, a tudománytalan társadalmi tudat idejétmúlt formájának elhalásához, a tudományos-materialista világnézet által való kiszorításához vezet. A kommunista ideológia belső lényegének ismeretében a szocialista kultúra arra törekszik, hogy minden ember életét ideológiailag tartalmassá tegye, hogy minden dolgozó érdekeinek megfelelően mély tartalommal töltse meg.

Az új kultúra humanizmusa azonban nemcsak abban fejeződik ki, hogy embert felemelő eszméket és érzelmekeket hirdet, hogy létrehozása az ember felszabadításáért folytatott harc fő fegyvere, hanem elsősorban abban, hogy az embert önmaga tudatának, képességeinek és készségének felismeréséhez vezeti és aktív alkotó tettekre serkenti. A marxista ideológia fő célja az ember nevelése és átnevelése, elsősorban oly módon, hogy bevonja a társadalmi élet valamennyi szférájába, a tudatos szocialista alkotás folyamatába. A kultúra életre serkenti az embert, gondolkodó, elmélkedő, alkotó lényt formál belőle. Az aktív kulturális életbe való bekapcsolódás a világ alkotószellemű felfogásával és kialakításával, világunk minden jelenségének megértésével veszi kezdetét. Az ember utja a kultúrához alkotószellemű, intellektuális gazdagodása, gondolkodó személyiséggé válása és fejlődése, azon képességének kifejlesztése, hogy a régi világ ellen és az új világ kialakításáért folyó harcban részt vegyen. A kulturális forradalom hatására Lenin írta le valamikor ezeket a prófétai szavakat "... a nép Oroszországban egyre inkább megtanul gondolkodni." ^{12./} Az embernek gondolkodnia és alkotnia kell. Akkor válik teljes mértékben azzá, aminek lennie kell - emberré.

Egyén, társadalom, művelődés:

A kulturális forradalom feltételezi az egészében vett társadalom kulturális haladása és az egyes individuum kulturális fejlődése közötti ellentmondások megszüntetését. Ezt az-

zal éri el, hogy végtelenül kibővíti az ember által a társadalom életére gyakorolt személyes ráhatás szféráját, a szociális haladás érdekében elősegíti a tömegek bevonását a társadalmi irányításba. A kulturális forradalom végcélja: a személyiség sokoldalu fejlődése, a szocialista kultúra valóban humanista tendenciájának feltárása. Ez természetes, mivel minél magasabbak a társadalom eszményei kulturális vonatkozásban, annál tökéletesebbé válik az ember.

A kulturális forradalom objektív szükségszerűsége és általánossága azzal van kapcsolatban, hogy az antagonisztikus osztálytársadalmakban a kultúra előrehaladása a széles néptömegek kisémmizésével jár. Egyik oldalon a termelőerők fejlődése az antagonisztikus társadalmakban a gazdaság növekedéséhez vezet, és ennek következtében mind nagyobb mértékben megteremti az emberi személyiség tökéletesítéséhez és fejlődéséhez szükséges feltételeket. De a másik oldalon, amennyiben ez a fejlődés a magántulajdon uralmán és antagonisztikus munkamegosztáson alapul, ez megnyomorítja az embereket, szellemileg és erkölcsileg megfosztja őket a lehetőségek kiküszöbölésétől, az alkotó tevékenység örömétől.

Az új kultúra igazi kollektívizmusa nemcsak a társadalom és egyes személyiségek érdekkülönbségének leküzdésére, a személyi és társadalmi egység teljes harmóniájának kialakítására törekszik. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi érdekek közvetlenül az emberi érdekekben testesülnek meg, itt konkretizálódnak, azaz teljesebbé és gazdagabbá válnak minden ember gyakorlati

életében. Ez pedig végsősoron azt jelenti, hogy a szocialista társadalom teljes mértékben érdekelt minden személyiség legteljesebb és mindenoldalu fejlődésében.

A szocialista kulturális forradalom minden eddigi tapasztalata azt bizonyítja, hogy az az ember intellektuális és erkölcsi gazdagodásához vezet, biztosítja az egyéniség társadalommal való kapcsolatának erősödését, a dolgozók kollektívájának tevékenységében való aktív, alkotó részvétel során gazdagítja az egyes emberek lelkivilágát.

A szocialista formáció körülményei között végbemenő művelődési folyamat minden egyes emberben a valódi én felébresztését, az egyéniség képességei és tehetsége kifejtését és fejlesztését jelenti. Ennek érdekében azonban meg kell tanítani az embert, hogy a legteljesebben és legátgondoltabban, alkotó módon fogadja el a szellemi értékeket, a kultúrában csak a javító, a személyiséget lelkiileg gazdagító és az embert nemcsak aktív fogyasztói, hanem a kultúra alkotója, teremtője szerepével felruházó tényezőket tartsa meg.

A kulturális-történelmi folyamat alapvetően új szubjektumának kialakítása, azaz minden egyes ember átváltozása a történelem tudatos alkotójává, az a tény, hogy az egyénnek a "kulturától" való és bármi néven nevezendő "elidegenülési" formája megszüntetésre kerül - mindez megkülönböztető sajátossága a szocialista műveltségért folyó harcnak.

A kulturális forradalom során a társadalom az embereket saját környezetében átneveli, a tudomány, a technika és az összemberi kultúra birtokosává teszi őket. Az új kultúra életre kelti az emberben meglévő EMBERT, kialakítja benne a gondolkodó, alkotó lényeket. Ez a koncepció azon épül fel, hogy az emberek különböző kvalitásokkal rendelkeznek, többek között tudásszomjjal, érdeklődéssel, erkölcsi tökéletesedésre, szellemi gazdagodásra irányuló törekvéssel, stb. A belső törekvés mindenkor élt és él a néptömegekben, de béklyókba verték és nem tudott teljesen realizálódni a kizsákmányoláson felépülő társadalmi viszonyok miatt. Ezeket a kvalitásokat szabadítja meg béklyóitól a kulturális forradalom és teszi lehetővé a személyiség harmónikus fejlődését.

Itt ismételten alá kell huzni a következőket. Kulturált embernek csak azt mondhatjuk, aki a gyakorlatban is tudja hasznosítani megszerzett tudását, aki a szellemi élet magaslatainak elérése után alkotóan elősegíti a társadalom további fejlődését. A forradalom, mely azt a célt tűzi ki maga elé, hogy a társadalom minden tagjának biztosítsa a kultúra összes kincseit, nem érhet el eredményeket, nem érheti el a célját, ha nem számol a társadalom minden tagjának aktív, alkotó részvételére a társadalomban és a kulturális életben. Ezért a nép által, a nép érdekében kivívott kulturális forradalom egész létevel kapcsolódik a konkrét történelmi-társadalmi célkitűzésekhez és azok megvalósításához. "Az ember fejlődése, amely az anyagi-technikai alap megteremtésének feladatával a legszoro-

sabban összefügg, - nemcsak a dolgozó szükségleteinek kialakítása és kvalitásának fejlesztése, hanem egyuttal az ember készsége a termelés irányításában való részvételre és az irányításban kifejtett aktivitásának mértéke is; továbbá a munka szférájában a kollektivista viszonyok fejlődése, újabb formája az ember gazdasági, jogi és erkölcsi-politikai fejlődésének, a munka- és társadalmi aktivitás anyagi és eszmei-erkölcsi ösztönző rendszerének tökéletesítése, végül ez az általános kulturális fejlődésnek és a személyiség fejlődésének problémája is." ^{13./}

A művelődés tervszerűsége:

Az eddig elmondottakból arra a következtetésre juthatunk, hogy a kulturális forradalom egyik legfontosabb törvényszerűsége tudatos, ebből kifolyólag jellege tervszerű. Valójában a kulturális forradalom nem ösztönös, vagy automatikusan beteljesülő folyamat. A termelőeszközök társadalmasításának talaján megy végbe, és erejénél fogva az új kultúra felépítésének folyamán a társadalom tudatos, központosított hatását tétellezi fel. Pl. a társadalom szellemi termelésének egész struktúrája olyan tudományos tervezés tárgyát képezi, amely nemcsak a szellemi értékek létrehozását öleli fel, hanem azok terjesztését, cseréjét és fogyasztását is.

A kulturális élet alakulásának tervezése az általánosnál nagyobb feladatok elé állítja a szocialista társadalmat. Természetesen lehetetlen dolog pl. azokban a formákban tervezni a kulturális haladás folyamatait, mint amelyekben az anyagi ter-

melést tervezik. Mindazonáltal a szocialista társadalom kulturális fejlődésének jellemző vonása a tervszerűség. Teljes mértékben reális a legracionálisabb sorrend megállapítása azon feladatok megoldásában, melyek a kultúra területén a társadalom előtt állanak. A szocialista kultúra fejlesztésének tervezése olyan gyakorlati kérdéseket is felölel, mint amilyenek a kultúra anyagi alapjai következetes bővítésének és megszilárdításának, a kulturális társadalmi erőforrások racionális elosztásának, a kultúra összes terjesztési és elosztási formái és csatornái, szervezetei és intézményei szüntelen tökéletességének kérdései. Emellett nyilvánvaló, hogy ezeken a területeken a tervezés nemcsak minőségi mutatókat vesz számításba, hanem mennyiségi mutatókat is /a könyvtárak, muzeumok számát, a kiadóvállalatok termelését, a mozihálózat bővítését, stb./.

Ebből következik, hogy a művelődés szférája nagy követelményeket támaszt a mindennemű ösztönösség és szervezetlenség leküzdését biztosító vezetés tudományos színvonalával szemben. Ezzel kapcsolatban különleges jelentőségre tesz szert a logikus és világos rendszeresség és összehangoltság. A művelődés konkrét irányítási kérdéseinek megoldásakor csakis az ideológiai, szociális és gazdasági faktorok egész komplexumának egyidejű számításba vétele alapján biztosíthatunk optimális eredményeket.

A művelődés irányításának komplex tudományos felfogása számításba veszi a szellemi életet befolyásoló faktorok egész összességét, feltárja ezek mindegyikének szerepét és rendelte-

tését, meghatározza azokat az alapvető feladatokat, melyek megoldása elősegíti a nép műveltségének általános fellendülését, megszabja a folyamat irányításának legperspektivikusabb tendenciáit.

A kulturális forradalom során pl. számításba kell vennie a meglévő és keletkező reális ellentmondásokat. A kulturális forradalom első szakaszában pl. az volt a legnagyobb nehézség, hogy a kapitalizmusban nevelkedett és a mult fogalmainak terhét hordozó, a régi nézetektől és hagyományoktól megterhelt emberekből, éppen ezekből az emberekből és az ő segítségével kellett az új kultúra fejlődésének alapját megteremteni. Ebből, például az az elkerülhetetlenül reális ellentmondás támadt, hogy a szocialista kultúra magasfokú intellektualizmusa és a tömegek szellemi fejlődésének tényleges állapota nem esett egybe. A második szakaszban, az emberek már megnövekedett általános műveltségével összefüggő másféle ellentmondás támad: a szellemi igények növekedése megelőzte a kulturális intézmények által nyújtott reális szocialista lehetőségeket. Ezért különös figyelmet igényel a színházak, a mozik, a könyv- és lapkiadás, a klub-intézmények, stb. fejlesztése, minőségi gyarapítása.

Az így felfogott tudatosság és tervszerűség természetesen feltételezi a teljes összehangoltságot a gazdaság /termelés/, a politikai élet fejlesztésével, mind országos szinten általában, mind a kultúra egyes alkotórészei esetében.

x x x

A kommunizmus olyan társadalom, melynek létezési alapfeltétele a tömegek magas intellektuális, erkölcsi és esztétikai, stb. kulturája. A nép kulturális fejlődése - az új társadalom kialakulásának forrása. Ezért minden ember kulturális szintjének emelkedése, sokoldalú és harmónikus fejlődése nem egyszerűen hasznos kívánság, hanem a kommunizmus felé való közeledést meghatározó, szükségszerű, jellegzetes törvényszerűség a szocialista társadalomban.

Ezzel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a kulturális forradalom nemcsak országos és helyi intézkedések és azok eredményének valamilyen összegezése, hanem egész történelmi korszak, amelynek alapvető törvényszerűsége, hogy fő hatóereje a néptömeg. Az új kultúra létrehozása nem valósítható meg kizárólag olyan forradalomként, amelyben a nép csak passzív szerepet játszik. Meghatározó különlegessége "az egész néptömeg teljes mértékű kulturális fejlődése" - mutatott rá Lenin. A szocializmus korszakában végbemenő kulturális forradalom széles, demokratikus jellegű folyamat, amely felöleli az egész népet, a munkásságot, a társadalom minden rétegét. A folyamat során véglegesen eltűnik az a szakadék, amely megrontotta a népet és a kultúrát, mérhetetlenül meggyorsul a nép intellektuális fejlődésének folyamata. Ezért az új kultúra építésének problémája a szocialista átalakítás egyik központi tendenciájává válik a forradalom első napjától kezdve, és fontos politikai feladatként kerül napirendre.

A kulturális forradalomnak és a szocialista művelődésnek ilyen felfogásából logikusan következik a közművelődés helyének és szerepének meghatározása. Mint kulturális intézménynek, az iskolának igen fontos szerepe van, de jellegénél fogva a társadalomnak csak egy kis részére és csak meghatározott ideig képes - ha nem is elhanyagolható - hatást gyakorolni. A tudományos és művészeti alkotások létrehozása szintén elengedhetetlen, hiszen a tudásnak az érzelmi nevelésnek egyik feltételét adják. Ezzel szemben a közművelődés a kulturális életnek az a területe, ami a legszélesebb embertömegekkel áll kapcsolatban, az a terület, ahol a dolgozó tömegek legtöbb segítséget kaphatnak a szocialista emberré váláshoz.

Tömören ezt Lenin úgy fogalmazta meg, hogy a legszélesebb tömegek művelődésével foglalkozó szervezetek és intézmények rendszere - /közművelődés/ a kulturális életnek az a területe, ahol a szocialista kulturális forradalom célkitűzései alapvetően megvalósulnak. Ezen az alapon kell szemlélni a közművelődést most az MSZMP KB. határozata kapcsán, elfogadva azt az alaptételt, hogy a tömegek művelődésének ügye itt dől el.

Idézetek jegyzéke

- 1./ Filozófiai Enciklopédia: Moszkva 1964. "Szovjetszkaja Enciklopedia" Kiadó. 121-122. old.
- 2./ Engels: Anti Dühring.
- 3./ Marx-Engels Művei, 8. kötet. 396. old.
- 4./ Lenin Művei 44. kötet 168-169. old. /oroszul/
- 5./ A. V. Lunacsarszkij: Összes művei, 8. kötet 422. old.
- 6./ Marx-Engels Művei 2. kötet 83. old.
- 7./ Marx: Értéktöbbség
- 8./ Lenin: Művei 29. kötet 101. old. Budapest, 1963.
- 9./ Lenin: Művei 29. kötet 101. old. Budapest, 1963.
- 10./ Lenin: Művei 31. kötet 108. old. Budapest, 1951.
- 11./ Marx-Engels: A német ideológia. Szikra Budapest, 1952. 56. o.
- 12./ Lenin: Művei 19. kötet 124-125. old. Budapest, 1955.
- 13./ I. I. Kravcsenko. V. Sz. Markov: Voproszi Filozofii 1971. 9. 26-27. old.

A TUDOMÁNYOS-TECHNIKAI FORRADALOM ÉS A
KÖZMŰVELŐDÉS KAPCSOLATÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A tudományos- és technikai forradalom korunk és különösen a belátható jövőnk olyan folyamata, amelynek számos rész-kérdéséről nemcsak lehetséges, de szükséges is vitatkozni, jelenlétét azonban nem vonhatjuk kétségbe. Történelmi jelenséggel állunk szemben, amely éppen ezért nem azonosan jelentkezik a szocializmus építése, a kapitalizmus általános válsága vagy a fejlődő, volt gyarmati országok társadalmi feltételei közepe. A tudományos-technikai forradalom a termelők sikján lejátszódó társadalmi hatású folyamat, amely szigorú kölcsönhatásban bontakozik ki a társadalmi valóság minden szférájával, közöttük a közoktatás és a közművelődés fejlődésével.

E kölcsönhatást sok dimenzióban lehet és kell kutatni. A tisztázandó kérdések pontos megfogalmazása érdekében a tudományos-technikai forradalom problematikáját mindenekelőtt meg kell tisztítani azoktól a rátapadt "sallangoktól", amelyek a tudományos csodavárástól a nihilizmusig és a homo cybernetikusig széles skálán tenyésznek, és így nagyon gyakran lényegi kérdésekről terelik el a figyelmet.

A magam részéről azokkal értek egyet, akik szerint a tudományos-technikai forradalomra is érvényes a marxista filozófiának az a tétele, amely szerint nem elegendő egy vagy több jelenséget érzékelni, hanem törekedni kell a lényegét is látni, és ami a legfontosabb, folyamatait cselekvően befolyásolni a mában és a reálisan kiszámítható jövőben. Mindezt természetesen nem egy elvont "falanszter képben", hanem a szocialista társadalom építésének mai szakaszában, munkáspolitikánk megvalósulásának összefüggésében - az idevonatkozó párthatározatok realizálásának tükrében.

A tudomány-technika és műveltség viszonyának alakulása a történelem során

Az emberi alkotómunka által életrehívott tudomány-technika és műveltség együttfejlődése végig kísérhető a civilizáció fejlődéstörténetében az ősközösségtől a tudományos-technikai forradalomig. A zsákmányolás közvetlen természeti fázisa után - olvashatjuk az egyik értékes szakirodalmi elemzésben - a neolit forradalom, a városforradalom, az ipari forradalom és a tudományos-technikai forradalom az ember saját humanizált világa kiképződésének az ember-természet viszony átalakulásának, az antropológia keletkezésének és a bioszférával való kölcsönhatása fejlődésének nagy történelmi etápjait jelenti. Az igazi kulturtörténet az emberiség történelmének ezen forradalmak egymásra következésében való ábrázolása.^{1.}

E helyen természetesen nem lehet célunk a kulturtörténet korszakolási kérdésével foglalkozni, csupán a műveltség történelmi fejlődésének néhány mozaikját vetjük fel. A történelemben tudatosan beszélünk műveltségről és nem közművelődésről, hiszen - mint látni fogjuk - a műveltség közművelődéssé, a szó főnévi jelentéséből igei jelentésűvé, a jóllakottság érzése helyett művelődési éhségérzetet teremtővé csak és kizárólag a szocialista kulturális forradalomban kibontakozó tudományos-technikai forradalom meghatározott fejlődési szintjén válik. A műveltség a történelmi fejlődésben viszonylag szűk körre terjed ki, de jelen volt nemcsak az uralkodó osztály kizárólagos tulajdonában, hanem - bár lassan szélesedő ütemben - a dolgozó tömegek is rendelkeztek bizonyos elemeivel.

Az embert Darwin "szerszámkészítő állatnak" Spengler "városépítő állatnak" nevezi. Az ember ilyen fajta "definícióját" joggal lehet egyoldalúnak, szimplifikálónak, csak részben tudományosnak nevezni, témánk szempontjából azonban fontos elemekre is utalnak - nevezetesen a műveltség és a munka, a műveltség és a közösség, település - a történelmi fejlődés bizonyos szakaszától város - kölcsönhatására. A létfenntartó munka és - bármilyen primitív szinten is - a közösség szükségességének felismerése és tudatos gyakorlása körül kell valószínűen keresnünk a műveltség, művelődés történelmi gyökereit.

Megállapításunkkal kapcsolatban szabadjon néhány tudományos-technikai és kulturtörténeti momentumot az emberiség fej-

lődésének kőkorszakbéli - ősközösségi korszakából megemlíteni. Az emberi történet egyik első fontos technikai cselekménye a földművelés, az első lépés abban a folyamatban, amelynek menetében az ember folyamatosan ellenőrzése és irányítása alá vonta az élő természetet. A kőkorszakban megjelent technikai művelet, a szövés a tudományban a geometria és az aritmetika alapjait teremtette meg. A fonás ez időtáji megjelenését joggal lehet az első ipari műveletnek nevezni. Anélkül, hogy az Őskori kultúra széles skáláját felsorolnánk, csupán mint művészettörténeti tényezőre utalunk arra, hogy a vadászat fontos munkaeszköze - az íj_hurjának pendülése, a huros hangszer feltalálásának alapja, és közismert a tánc kialakulása és a vadászat közötti kapcsolat is.

A vaskorszakban, a társadalomtörténeti ókorban a gazdasági-társadalmi fejlődés már nemcsak önellátást biztosított, hanem kialakult a kereskedelem, amely megszülte a pénzt, létrehozta az írást - az emberiség történelmének talán legnagyobb manuális és intellektuális találmányát, - majd Főniciában feltalálták az ÁBC-t, amely "olcsóvá és demokratikussá" tette a műveltséget.

Az ókori kultúrák terméke a város, a társadalom rendszerbe szervezése nem lehetett meg valamilyes műveltség nélkül - elegendő talán a tudomány- és művelődéstörténet nagy alkotásaira utalni az i.e. harmadik évezred kínai iskoláitól az egyiptomi piramisokig. Az ókori kelet műveltsége a hadi utakon és a selyem utakon egyaránt terjedt és görög-római közvetítéssel

az európai műveltség termékenyítő szülője volt. Ennek a folyamatnak természetesen voltak "arany-korai" gondoljunk az i.e. ötödik század Athénjának periklészi korszakára, és voltak válságkorszakai - gondoljunk az egyiptomi birodalom késői korszakára, vagy éppen az ókori római birodalom kulturtörténeti szempontból zömében "utánzat jellegére".

Az ókori műveltség fejlődési szakaszaival és válságaival együtt is hatalmas hagyatékot teremtett, amellyel a keresztény középkor korántsem sáfárkodott méltóan. Elegendő talán tudománytörténeti szempontból arra utalni, hogy míg az ókori görögök euklideszi geometriát és ptolemáioszi világképet, Thaleszi filozófiát hagytak ránk, amelyet az arabok a tizedes számrendszerrel és az alkimiával gazdagítottak, addig a keresztény középkor megannyi, a megsejtett tudományos igazságokat bizonyítani törekvő tudóst küldött máglyára.

Az ókor izgalmasan vibráló művészeti világát a középkor a hét szabad művészet kristály merevségébe tömörítette össze. Ezzel együtt azonban szükségszerűen fejlődött a termelési- és a haditechnika, amely új műveltségi szükségletet hívott életre, és arról se feledkezzünk meg, hogy a művelődéstörténet szempontjából a középkornak is voltak kiemelkedő alakjai, közülük csak egyre, a korai középkor frank birodalmának Nagy Károlyára utalunk, akinek kulturtörténeti törekvései közismertek, és aki - Apáczai Csere János szerint - a "nagy" jelzőt éppen művelődéstörténeti érdeklődése miatt kapta az utókortól.

Az összességében művelődéstörténeti szempontból joggal sötét kornak nevezett középkorban az elszomorító jelenségek mögött a termelőerők és a társadalom fejlődésében lényegi alapozó, egybeforrasztó, erőtgyűjtő folyamatok bontakoztak ki, amelyek - Engels szavaival - "az addigi történelem legnagyobb szellemi forradalmához" a XV. századi reneszánszhoz vezettek.

A reneszánsz új műveltség - eszményt szült, amelynek egyik jellemzőjeként a korszak kiemelkedő alkotóinál együtt jelentkezik az irodalom és a művészet, a filozófia és a természettudomány - a politikai törekvésekkel. A kor kiemelkedő gondolkodóiról - Leonardo da Vinci, Albrecht Dürer, Martin Luther, stb. - írja Engels, hogy szinte valamennyien "benne élnek és lélegeznek a kor áramában a gyakorlati harcban, színtvallanak és harcolnak a többiekkel, egyikük szóval és tollal, a másikuk karddal, némelyikük mindkettővel. Innen a jellemnek az a teljessége és ereje, amely egész emberré teszi őket. A szobatudósok kivételek: vagy másod- és harmadrangu emberek vagy óvatos filiszterek, akik nem akarják megégetni a körműket."

Ez utóbbiakra mindenképpen jellemző egy "műveltségi multba tekintés", visszatérés a kultúra "örök értékeihez", mindeneelőtt a humán műveltség területén. Ha végiggondoljuk, tulajdonképpen a koruk ellentmondásaitól menekülő reneszánsz képviselők nézetéhez nyulik vissza a későbbi századokban, nem ritkán napjainkban is jellemző ama probléma, amely az adott kor ellentmondásaival való reális szembenézés helyett

egy régi kor idealizált világába menekül. A reneszánszra vezethető vissza a műveltség szempontjából az az ellentmondás is, amely élesen és növekvő mértékben különválasztja az uralkodó osztály human műveltségét és a dolgozó tömegek természetes "termelési-technikai" műveltségét. A "szobatudomány" és a társadalmi igény teremtetten műveltség ellentéte más területen is kibontakozik, gondoljunk a szobatudósok "alkimiájára" és a sok szenvedés árán gyűjtött, a szájhagyománnyal terjedő népi gyógy módok kialakulására.

A reneszánsz - minden ellentmondása ellenére is - elkezd a középkor kristálymerek ember- és műveltség eszményének felszámolását. A középkori képzőművészet élettelen figuráit az emberábrázolásban a mozgó alakok váltják fel, amelyek szervesen kapcsolódnak a biológiai-fiziológiai kutatásokhoz éppugy, mint a mechanikai-dinamikai eredményekhez.

A reneszánsz termelési kulturáját és szerkezetét még nagyjából a kézműipar jellemzi, a tudomány azonban már "készül" az első ipari forradalomra. A nagy földrajzi felfedezések, Ptolemaiosz geocentrikus világképének helyébe Kopernikusz heliocentrikus világképének kerülése, a "működtetett világgyetem" helyére Newton "működő világgyetemének" állítása elvezetnek a XVII. században "a tudomány nagykorúvá válásához". A tudományok fejlődése szempontjából nagy fontosságú matematikai felfedezéseknek lehetünk tanúi - gondoljunk Descartes analitikus mértanára, Napier logaritmusára, Leibnitz és Newton differenciál- és integrál számításaira, hogy csak néhányat említ-

sünk. Mégkezdődik a törekvés a tudományok újfajta rendszerbe foglalására és megjelenik az "enciklopédikus" embereszmény, amelynek révén a differenciálásnak indult tudományok egy sajátos "keresztmetszetének" polihisztóri ismerete lesz az izmosodó polgárság műveltebb részének példaképe.

A XVII. században megindul az a folyamat, amelyet első ipari forradalom néven ismerünk és voltaképpen három egymással összefüggő részből áll. Az Angliában kibontakozott ipari-technikai forradalmat Franciaországban a XVIII. század nagy társadalmi forradalma követte, majd e folyamat a Németországban kibontakozó ideológiai forradalommal vált teljessé, amelynek csúcspontja a tudatos munkásmozgalom szerveződésébe gyökerező és egyben azt irányító marxizmus megjelenése. A marxizmussal megjelent az a tudományos eszmerendszer és módszer, amelynek alapján a tudomány-, technika-, társadalom és kultúra fejlődésének összefüggéseit vizsgálni lehet. Ettől kezdve a tudomány és a műveltség olyan új ideológiai tartalmat is kapott, amelynek teljes kibontakozása a leninizmus megjelenésére és fejlődésére tehető és napjainkban is a múlt, jelen és jövő vizsgálatának egyedüli reális tudománya.

Az ilyen ideológiai megközelítés annál is fontosabb, hiszen a XIX. század második felében a tudományos felfedezések egész sora jelent meg - gondoljunk az energiamegmaradás törvényére, az elektronikára, az elemek periódusos rendszerére, az elektromágneses fényelméletre és lehetne még sorolni. A burzsoázia a századfordulóra befejezettnek vélte a tudomány

fejlődését, megalkotta a "tisztá tudomány" elméletét, amely-lyel szemben éppen Lenin vette fel a harcot számos művében.

A tudomány forradalmának második nagy szakasza is a századfordulóra és a XX. századra tehető, amikor a molekula és az atomkutatás, a világűr vizsgálata, a fénymozgások elemzése és megannyi tényező bizonyítani kezdi azt az igazságot, hogy a tudományos kutatásnak mind a makrovilág, mind a mikrovilág irányában nincs határa.

A kibontakozó és felgyorsuló ipari fejlődés a társadalmi műveltséggel szembeni követelményeket is újra fogalmazza. Az uralkodó osztály abba a kényszerhelyzetbe kerül, hogy többet kénytelen a szellemi értékek tárából az elnyomott osztálynak juttatni, mint a néphagyományon alapuló társadalmi művelődés. A fejlődő ipar igényli és kiváltja bizonyos alpműveltség - az írni, olvasni, számolni tudás -, sőt valamelyes szakműveltség szükségességét. Így szélesedik ki, különösen a városokban, ipari körzetekben az elemi iskolák köre, megjelennek az első ipari szakiskolák is. Emellett lassan és ellentmondásosan, de kényszerűen bontakozni kezd, a felnőttek ismeretpótlását szolgáló népművelés ugyancsak abban a mértékben, ahogyan ezt a burzsoázia érdekei és a tömegek követelése is lehetségessé teszik.

És ez utóbbi szempontból döntő jelentőségű a munkásosztály társadalmi, gazdasági, politikai osztályharcának szerves részeként a műveltség szélesítéséért folyó küzdelme. A marxiz-

mus klasszikusai egyrésztől leleplezik a burzsoáziának azt a törekvését, amelynek szellemében az elnyomottakat csak a kényszerű szükségesség határáig engedik művelődni - gondoljunk Engelsnek A munkásosztály helyzete Angliában c. művére, másrészt megfogalmazzák a társadalmi művelődés fontos alapelveit és kritériumait - gondoljunk Marx A Tőke c. művére, vagy az I. Internacionálé művelődési programjaira, a Párizsi Kommun művelődési törekvéseire. A XIX. század végének műveltségi követeléseit Karl Liebknecht "a tudás hatalom - a hatalom tudás" jelszava jól kifejezi.

A századfordulót követően, amikor a nemzetközi munkásmozgalom középpontja Oroszországba tevődik át, Lenin írásai-
ban, beszédeiben a bolsevik párt programjaiban mindenütt jelen van a politikai hatalom kivívásáért folytatandó eredményes harc feltétele- és következményeként a dolgozó tömegek művelődésének fejlesztése. Lenin közismerten nagy fontosságot tulajdonított a tudatosság jelenlétének a forradalmi harcban - ez pedig megfelelő műveltségi színvonal nélkül nem lehetséges. Az orosz munkásmozgalom fontos művelődésügyi "terméke" volt a vasárnapi iskolák rendszere, amelyet joggal nevezhetünk az ismerethiányok pótlását szolgáló munkásnépművelés fontos történelmi megjelenésének.

Ismeretes az is, hogy a századforduló munkásmozgalmának téves nézetei között fellelhető volt az ifjúság iskoláztatásának tagadása is - mondván, hogy a burzsoá iskola az ifjúság burzsoá nevelésének fő eszköze. Lenin és mellette a német munkásmozgalom olyan kiemelkedő alakjai, mint Clara Zetkin

es Liebknecht elutasították ezt a nézetet és állástfoglaltak - a burzsoá állam feltételei között is - az állami iskoláztatás kiterjesztése mellett, ugyanakkor az ifjúság politikai befolyásolása érdekében létrehozták a munkásmozgalom ifjúsági és gyermekszervezeteit, amelyek az ideológiai, politikai és az erkölcsi műveltségre nevelés fontos terei voltak és a kapitalista országokban az osztályharcban ma is hasonló funkciókat töltenek be. A társadalom legszélesebb rétegeinek általános és szakmai műveltsége kiemelkedően fontos helyet kap a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követően a bolsevik párt programjában és gyakorlatában éppúgy, mint a Magyar Tanácsköztársaság néhány hónapos fennállása idején megjelent határozatokban és intézkedésekben. Munkásosztályunk népünk történetében 1919-ben a Tanácsköztársaság bukásából következően a tervek nem valósulhattak meg. Szovjet-Oroszországban azonban 1919-ben a polgárháború időszakában Lenin kiemelésére a Népbiztosok Tanácsa törvényt alkotott az 50 évnél fiatalabb lakosság körében az analfabétizmus felszámolásáról. Akkor még nem tudhatta a világ, hogy a szocialista kultúrforradalom eme első lépése Lenin programjában a GOELRO terv megvalósításának műveltségi feltétele volt és az első lépés azon az úton, amely 1957-ben Szputnyik-sokkot okozott a burzsoá világban.

Lenin szavai szerint "a gőz százada a burzsoázia százada, a villamosság százada a szocializmus százada". Ennek művelődési vetületét mindenképpen úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a

gőz százada a népművelés első lépéseinek kora, a villamosság százada a közműveltség, majd a tudományos-technikai forradalomban a szocializmus feltételei között a közművelődés kora.

Amíg a szocializmus kialakítja saját művelődési és műveltségi ideálját, addig a kapitalizmusban és különösen annak imperialista szakaszában a felgyorsult tudományos-technikai fejlődés hatására is a művészet és a tudomány, amely a XVIII. és XIX. század első felének kiemelkedő alakjainál még együttjelentkezik, tulajdonképpen "elszigetelődik" egymástól.

A művészet elfogadja vagy elutasítja a nagyipari termelést és az ipari illetve állami tudományt, megteremti a kapitalizmus romantikus vagy realista kritikáját - jelentős hatást gyakorolva éppen a műveltség terén a társadalom széles rétegeiben. De hatást gyakorolt a művészetek fejlődésére a tudomány is. A kubizmus megjelenésében nyomon követhetők a fizikai tér új felfogásához vezető matematikai felfedezések, a fényképészet kapcsolódik Degas mozgáskutatásához, az impresszionizmusban a fényszerkezet Planck-féle állandóját lehet felfedezni, és a festészet technikájára nem kis hatású az anyagok kémiai átalakításának megannyi eredménye. Összességében a századforduló a várakozással ellentétben nem nyugodt tudományt, hanem forrongó tudományt produkált - nemcsak a természettudományokban, hanem a társadalomtudományokban és a társadalom gyakorlati tudományában is - ennek művészeti vetülete szükségszerűen forrongó művészet lett. Nem valamiféle primitív kapcsolat alakult ki a művészet és a tudomány között, hanem a társadalmi

méretekben kibontakozó kölcsönhatási törekvések tanui lehetnek.

A XX. század első fele tudományos, technikai és műveltségi fejlődésének mégcsak vázlatos jelzésére sem vállalkozhatunk. A döntő jelentőségű momentumnak a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követően a Szovjetunióban végbement fejlődést és a nemzetközi munkásmozgalom művelődésügyi törekvéseit tartjuk, amelynek fejlődése jól nyomon követhető többek között a Komintern kongresszusi dokumentumaiban, a művelődésügy munkásainak nemzetközi antifasiszta összefogásában, a fasiszmus elleni harc megannyi megnyilvánulásában.

A tudományos-technikai forradalom a két társadalmi rendszerben

A XX. század második felének fontos sajátja a tudományos-technikai forradalom megjelenése és kibontakozása. E forradalomra jellemző tényezők utalásszerű elemzését megelőzően a problematika társadalmi vonatkozásairól kívánok szólni.

A tudományos-technikai forradalom a termelőerők fejlődésében végbemenő folyamat, ezzel szemben a társadalmi forradalom az emberi viszonyok minőségi átalakulásának folyamata. Ilyen formán a tudomány és technika gyorsütemű fejlődése csak akkor szolgálhatja teljes egészében az emberi fejlődés céljait, ha a társadalom forradalmi átalakulásával dialektikus egységben bontakozik ki. Ahol ez nem így történik, ott a tudományos-technikai forradalom szükségszerűen szembekerül a

változatlan emberi viszonyokkal.

Ha napjaink valóságát ilyen szemszögből vizsgáljuk, akkor jól látható a fejlődés egységének és ellentmondásának modellje: a szocialista országokban történelmileg előbb bontakozott ki a társadalmi forradalom és ennek részeként és irányításával fejlődik a tudományos-technikai forradalom, míg a kapitalizmus történelmi időelőnnnyel lépett a tudományos-technikai forradalom kibontakozásának útjára, ugyanakkor elmaradt az emberi viszonyok, a társadalom gyökeres átalakítása. Márpedig a "tudományos-technikai forradalom a proletárforradalmak korának a termelőerők szintjén való lejátszódása, amely ritmusát és formáit tekintve a társadalomtól különböző, történelmi helyzetét tekintve azonos irányba ható forradalma"³.

Ebben a folyamatban J.D. Bernal szavaival "a kapitalizmus lehetségessé teszi a tudományt, a tudomány feleslegessé teszi a kapitalizmust," és Radovan Richta és munkaközössége megfogalmazása szerint "a szocializmus létezése magáénak mondhatja azt az érdemet, hogy a termelőerők fejlődésének az a háttérvonala, amely mögött a régi társadalom hagyományos ösztönzői önmagukban a stagnálás felé hajtottak, nem vált a civilizáció fejlődésének határává, hanem tuljuttottak rajta".

A kapitalista társadalomban kibontakozó tudományos-technikai forradalom kezdetben elfedte az antagonisztikus ellentmondásokat, napjainkban azonban mindinkább felszínre hozza a kapitalizmus mélyülő általános válságának lényegi konfliktusait - gondoljunk a munkásosztály radikalizálódó politikai

harcára, művelődési követeléseire, az értelmiség antikapitalista állásfoglalásaira, a felnövekvő nemzedék szembekerülésére a kapitalista társadalommal és más tényezőkre. Ugyanakkor a burzsoázia még jelentős erőtartalékokkal rendelkezik a tudomány-technika és a manipulált művelődés területén, és jól kibontakozik alkalmazkodó képessége, amelyről már a Kommunista Kiáltványban is olvashatunk, vagyis a tudományos-technikai forradalom okozta ellentmondások elmélyülése a kapitalizmusban tendencia jellegű és társadalmi-politikai megnyilvánulásainak jelentkezését nem lehet "határidőkhöz kötve" kiszámítani, de tendenciaszerű jelenlétét "megtervezhetjük".

A tudományos-technikai forradalom pozitív hatásait ugyanígy tendenciaszerűen bontakoztatja ki a szocialista társadalom, és ennek fejlődésünk mai szakaszában inkább előtte vagyunk, mintsem utána.

A tudományos-technikai forradalom és a művelődés néhány általános jellemzője

A tudományos-technikai forradalom kibontakozása a tanulás, tudás összefüggésében közismerten azt jelenti, hogy felgyorsul az ismeretek növekedési üteme, amely napjainkra olyan helyzetet produkált, hogy az emberiség által felhalmozott ismeretanyag ugynevezett duplázódási időszak, amely a tudomány történetében kezdetben évezredek, majd évszázadokat ölelt fel, napjainkra tíz-tizenöt esztendőre csökkent. Ezzel párhuzamosan lecsökkent a tudományos ismeretek, az új felfedezések "lappangási ideje" is, ami azt jelenti, hogy a felfedezéstől

az alkalmazásig terjedő időszak is - amely a gőzgép felfedezése esetében még évezredet ölelt fel, a tranzisztornál már csupán 5 évet igényelt. Ebből mindenképpen az következik, hogy felgyorsul a termelési technika és technológia fejlődési üteme és egy ember aktív életének időszakában a termelési struktúra többször is átalakul.

Az ember életét az ismeretek szempontjából ilyen formán nem lehet felosztani egy, a társadalmi termelésre történő felkészülés időszakára, és a társadalmi termelésben való részvétel időszakára, hanem az egyszer megszerzett ismeretek folyamatos "karbantartása", akkumulálása szükséges. Ugyanakkor szükséges hangsúlyozni, hogy a tudás alapozó szakaszát, konkrétan az iskola szerepét és jelentőségét nem veheti át egyfajta iskolán kívüli oktatási rendszer. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert különösen nyugati polgári teoretikusok nézeteiben találkozunk az iskolai oktatás fontosságát tagadó nézetekkel.

A tudományos-technikai forradalom feltételei közepette a szakmai ismeretek bővülésének áradatában új feladatokat kap az iskolán kívüli művelés, szocialista feltételek között a közművelődés. Bogdan Suchodolski "A népművelés társadalmi alapjai" c. referátumában, amelyet az UNESCO egyik szemináriumán tartott, úgy fogalmazott, hogy a népművelésnek alapjában kettős funkciót kell gyakorolnia. Az egyik a "helyettesítő funkció" amelynek célja a műveltség terén jelentkező, időben korábbi hiányosságok pótlása /e funkciók súlya perspektivikusan csök-

ken;/a másik a "saját funkció", amelynek keretében az intézményesített művelődés feladata elősegíteni a műveltségi szint léptartását a rohamosan fejlődő követelményekkel. /E funkció sulya perspektivikusan növekszik és valójában a tudományos-technikai forradalom feltételei között bontakozik ki./

Napjainkban a bontakozó közművelődésünk egyik problémája az, hogy a megelőző időszakban benne együtt jelentkezett a megkésett ipari forradalom által produkált követelmények sora, ezzel együtt a népművelés helyettesítő funkciójának realizálódása; ugyanakkor már megjelent a tudományos-technikai forradalom által teremtetett új követelmények néhány eleme, amely a követelményekhez igazodó szinten tartó, aktív közművelődést igényel.

A tudományos-technikai forradalom korának egyik sajátja az, hogy a szellemi tőke jelentősége növekszik a gazdasági társadalmi előrehaladásban. Közgazdasági számítások mutatják, hogy az elmúlt évtizedekben a gazdasági fejlődést elősegítő tényezők között számarányát tekintve gyorsan növekedett a szellemi tőkebefektetés az anyagi tőkebefektetés rovására. A gazdaság intenzív fejlődése, a szervezett, hatékony és gazdaságos termelés nem lehetséges csak a technika és a technológia fejlesztésével, a munkaerő magasszintű szakmai felkészültségének, erkölcsi intelligenciájának és magatartásának növelése is szükséges.

Ez az oka annak, hogy a közművelődésügy miközben átfogja a társadalom egészét, megkülönböztetett módon foglalkozik a munkásművelődéssel. Lenin egy Clara Zetkinnel folytatott beszélgetésében az ezzel kapcsolatos felelősséget így fogalmazta

meg: "Tartsuk mindig a munkásokat és a parasztokat szem előtt, tanuljunk meg az ő kedvükért gazdálkodni és számotvetni a művészet és a kultúra területén is". A tudományos-technikai forradalom és a munkáskultúra fejlesztése nem egymást kizáró, egymástól független, hanem egymással szerves és dialektikus kapcsolatban álló társadalmi tényező.

Ebben az összefüggésben kell vitatkozni azzal a nézettel, amely a hagyományos módon különbözteti meg az úgynevezett "termelő" és az úgynevezett "nem termelő" beruházásokat. A műveltség bizonyos területei, mindenekelőtt a szakmai műveltség, illetve a szakismeretek aktív alkalmazásának szintje fejlődésünk feltételei közepette, mind jelentősebb termelési tényező lesz. A termelési kultúra állandó fejlesztése a tudományos-technikai forradalom feltételei között az előrehaladás nem nélkülözhető feltétele.

Hazánkban a munkaerő aktív és magasszintű termelési kultúrája, több szempontból is fejlődésünk döntő tényezője. Közismerten hazánkban nincs jelentős létszámu, mobilizálható szabad munkaerő; demográfiai helyzetünk következtében magasabb a termelésből kilépők, mint a termelésbe bekapcsolódók létszáma. Az iskolai oktatás kiszélesedése és időbeni kitolódása következtében az egyes évfázatok mind később kapcsolódnak be a társadalmi termelésbe. Csupán az intézményesített munkaidő csökkentéssel 5 esztendő alatt 8 %-kal csökkent a társadalom aktív termelési időalapja. Ismeretesebbek a párt- és a kormány további munkaidő-csökkentési tervei, illetve az a törekvés, hogy a mezőgazdaság-

ban dolgozók nyugdíj korhatárát a következő tervidőszakban a munkások, alkalmazottak nyugdíj korhatárának szintjével szinkronba hozzuk. Sokoldaluan megalapozott népesedéspolitikai törekvéseink is járnak olyan következménnyel, amely legalábbis átmenetileg csökkenti a termelési időalapot. Összességében reálisnak látszanak azok a számítások, amelynek értelmében hazánkban a következő évtizedben nem növekszik lényegesen a társadalom összes termelési időalapja, és nem fog pozitívan változni a keresők és eltartottak aránya. Ebből következően - tekintettel fejlesztési terveinkre, életszínvonal politikánkra - egyedül az a biztosíték marad gazdasági céljaink eléréséhez, hogy a rendelkezésre álló objektív és szubjektív feltételekkel jól gazdálkodunk. Ezért fontos számunkra az üzem- és munkaszervezés, a gazdaságos termelés, a termelési kapacitások teljes kihasználása, amely pedig nem képzelhető el a munkaerőállomány-
nak a jelenleginél nagyobb ütemű képzése és továbbképzése nélkül. Az esti levelező oktatás, a szakmunkásképzés, a szakmunkás továbbképzés működő keretei szervesen kapcsolódnak a közművelődési munkához.

Ma még annak érdekében, hogy a dolgozók nagy tömegei tanuljanak, illetve továbbképezzék magukat nem ritkán külső kényszerítő, illetve ösztönző tényezőket kell kialakítani, illetve működtetni. /A Munka Törvénykönyve kötelező előírásai, az iskola elvégzését ösztönző, gyakran üzemi kezdeményezésű anyagi tényező beiktatása stb./ Az ilyen formákat valószínűen még hosszú ideig fenn kell tartani, de távlati céljaink megfogal-

mazásánál mindinkább arra kell törekedni, hogy a kulturáltság növelése "belső" kényszerítő tényezők hatására erősödjön.

A szocialista közművelődés célja az, hogy a mind nagyobb műveltség elsajátítása ne szenvedés, hanem szenvedély legyen.

A termelés és az életszínvonal fejlettségének meghatározott részeként - mint erre utaltunk - társadalmunk intézményesen növeli a munkaerő szabadidejét. Ezzel együtt azonban gondoskodnunk kell arról is, hogy a szocialista közművelődés követelményei szerint alakuljon az emberek szabadidő szemlélete is. Marx megfogalmazása szerint "a munkaidő megtakarítása egyenlő a szabadidőnek, azaz az egyén teljes fejlődésére szolgáló időnek a gyarapodásával, amely maga mint a legnagyobb termelőerő megint visszahat a munka termelő erejére. A szabadidő, pihenőidő és a magasabb tevékenységre való idő." Mindenképpen foglalkoznunk kell azzal, hogy a szabadidő struktúráján belül a pihenés, szórakozás és más elfoglaltságok mellett megfelelő helyet kapjon a permanens képzés és önképzés, az ismeretek állandó szükséges arányu gyarapítása. Ehhez egyrészt feltételeket kell biztosítanunk, másrészt nem szabad megengednünk, hogy az emberek megfélemlkezzenek ez irányú társadalmi felelősségükről. És itt azt is megfogalmazzuk, hogy bár a közművelődést teljes joggal öntevékeny jellegűnek tartjuk, mégis világosan meg kell fogalmaznunk azt is, hogy ahogyan a társadalom kötelessége a közművelődéshez mind jobb feltételeket biztosítani, úgy az emberek - mindenekelőtt a felnövekvő nemzedék - mint határozottabban jelentkező kötelessége jól sáfárkodni a feltételekkel.

Szocialista közművelődés ügyünk fejlesztését a tudományos-technikai forradalom közepette azonban nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi tényezők is szükségessé teszik. A KGST komplex munkaprogramjának megvalósulása, amely a nemzetközi munkamegosztás a jelenleginél gyorsabb ütemű kibontakozását teszi szükségessé, számos új követelményt támaszt. A termelési ismeretek integrációja a technikai-technológiai műveltség fokozását, de nem kisebb mértékben - tekintettel hazánk sajátosságaira - idegen nyelvi - mindenekelőtt orosz nyelvi - ismereteink gyarapítását, aktivizálását teszi nélkülözhetetlené. Az idegen nyelvi kultúráltság mind kevésbé lesz hobby, és mind inkább lesz termelési tényezővé.

A közművelődés feladata és felelőssége a gazdasági szervezetekkel közösen a feltételek biztosítása és a művelés, önművelés szükségességének megértetése. Együttes társadalmi-, csoport- és egyéni érdekviszony rendszernek kell felfognunk a társadalom aktív közműveltségének fokozott fejlesztését. Ahogyan a tudományos-technikai forradalom nemcsak differenciálja, hanem integrálja is a tudományos-technikai ismereteket, úgy a társadalom különböző szervezeteinek, - amelyek adott esetben különálló organizmust alkotva dolgoznak - is biztosítani kell a társadalom közműveltségének integrálását.

Pártunk központi bizottsága, amikor a közművelődéspolitikai határozatában a termelői szervezeteket is kötelezte a munkaerő műveltsége állandó növelésére, akkor tulajdonképpen a

közműveltség növeléséért való felelősség áldatlan "reszort rendszerét" kezdte el felszámolni.

Azt kell világosan látnunk, hogy az aktív közművelődés a szocializmus teljes felépítésének magasabb szintű folytatásában éppugy képezi elért eredményeink következményét, mint az előttünk álló feladatok eredményes megvalósításának feltételeit. Ebben a folyamatban a közművelődésügy feladata sokoldalúan integrálni törekvéseit a gazdasági-társadalmi fejlődés követelményeihez, az új és újabb feladatokhoz.

A tudományos-technikai forradalom feltételei közepette megvalósuló közművelődés ideológiailag, társadalmilag meghatározott. A közművelődés társadalmi feltételei szempontjából döntő tényező az a politikai törekvésünk, amely a társadalom legszélesebb, a szocializmus felépítéséért cselekvő erőinek mind hatékonyabb aktivizálását jelenti. A kapitalista társadalom feltételei között éppen ez a fontos társadalmi tényező hiányzik, és ebből következően bármilyen magas is több tőkés ország termelési kulturájában a technikai színvonal, ott maximum a szakműveltség fokozásának termelési igényéről beszélhetünk, de nem alakulhat ki a társadalmilag aktív közművelődés.

A tudományos-technikai forradalom burzsoá technicista megközelítésének hirdetői gyakran fogalmazzák meg azt, hogy "az ideológia alkonyának" időszaka következik az emberiség számára, az osztályharcot az osztálybéke és a konvergencia

váltja fel. Ezzel szemben a szocialista közművelődés vetületében úgy fogalmazhatunk, hogy a közművelődés feladata éppen a tudományos-technikai forradalom feltételei közepette hozzájárulni a korábbinál dinamikusabban a jelentkező új tényezők bonyolult mechanizmusában történő helyes eligazodáshoz. Vagyis a marxizmus-leninizmus ideológiája egyrészt a közművelődés továbbfejlesztését meghatározó elméleti tényező, másrészt a közművelődés integrált és szerves része.

A tudományos-technikai forradalom megváltoztatja az emberek életfeltételeit, javítja életszínvonalukat. Hazánkban tuljuttunk a "miből éljünk" nyomasztó társadalmi problémáján, de még éppen csak elindultunk a szocialista életmód "hogyan éljünk" kérdéskörének megválaszolásában, illetve cselekvő életvitellé fejlesztésében. A társadalom erkölcsi, etikai ismereteinek és gyakorlatának fejlesztése azért is létkérdés, mert a termelői társadalom melletti elkötelezett kiállásunkat csak így bontakoztathatjuk ki teljes gazdagságában - szemben a kapitalista társadalom "fogyasztói" társadalmával. A tudományos-technikai forradalom feltételei közepette az ipari forradalom ember-gép viszonya helyébe az ember-szervezet-gép viszony kerül, amelyben a döntő tényező a technika humanizálása a szocializmusban, míg a kapitalizmusban ugyanez a folyamat az ember mechanizálását szolgálja. Az a feladatunk, hogy megvalósítsuk a fejekben a termelés és kultúra értelmi és érzelmi integrációját, csökkentsük a távolságot az egyéni és a közös gondolkodás, a társadalmi átlag és a legkiválóbbak gondolkodása között.

A tudományos-technikai forradalom feltételei közepette bizonyos emberi tényezők is változáson mennek keresztül. A tudományos-technikai forradalom során mindenekelőtt az automatizálás és a kibernetizálás következtében a legfőbb termelő, - az ember - új döntésű hatáskörrel rendelkezik, személyesen érdekeltté válik a termelés előkészítésében, szervezésében és végrehajtásában. Ennek következtében az alkotás, mint az egyén önmegvalósulásának feltétele mind sokoldalubb és gazdagabban kibontakozik. Marx szavaival - ahogyan az elidegenedés az ember-gép viszony sajátos tökécs megnyilvánulása, úgy a valóságos gazdagság valamennyi egyén kifejlődő termelő ereje - és a gazdag ember a kommunizmus terméke.

A felsoroltakból is érzékelhető, hogy az ember munkája nem könnyebb a tudományos-technikai forradalom feltételei között. Pontosabban szólva könnyebbségről fizikai értelemben szólhatunk, általában azonban nehezebb, hiszen új élettempó, életvitel szükséges, amelynek belső kényszerré építése nem történik áldozatok nélkül. De azt is le kell szögeznünk, hogy a tudományos-technikai forradalom a szocializmusban az emberért, az ember irányításával bontakozik ki és eredményeit társadalmi kontrollal használjuk fel. Az ember a lét háttéréből a cselekvés előterébe kerül. A kapitalista társadalom egyik ellentmondása ebből a szempontból éppen az, hogy a tudományos-technikai forradalom ott is társadalmi produktum, felhasználása és kontrollja azonban csoportérdekek szerint történik.

A burzsoázia a társadalom atomizálódásáról, a család vál-
ságáról és széteséséről beszél. Meggyőződésünk szerint ezek a
kapitalizmusban az általános válságjelek konkrét, ha úgy tet-
szik személyes megnyilvánulási formái. E helyett szerintünk
éppen a szocialista feltételek részeként kibontakozó tudomá-
nyos-technikai forradalom biztosítja a társadalom közösségi
életének, a társadalom alapsejtje, a család életének igazi
kibontakozását tudati, érzelmi szinten egyaránt. Ehhez termé-
szetesen ugyancsak nélkülözhetetlen a magasszintű társadalmi
műveltség, a fejlődést gátló szokások, életmódok, elvárások
átalakítása, továbbfejlesztése. Csak a mi feltételeink között
lehet reális választ adni a biológiai akkceleráció problemati-
kájának nemcsak elméleti, de társadalmi megoldására, arra a
kérdésre, milyen formában kerüljük el a tudományos-technikai
forradalom reális, emberre ható veszélytényezőit. Gondoskod-
nunk kell arról is, nehogy a nyomor betegségeit a jólét nyomo-
rusága váltsa fel - és ez is műveltségi, közműveltségi feladat.

Nem kevesen vannak, akik a művészetet féltik a tudomá-
nyos-technikai forradalom hatásától. Szerintünk a tudományos-
technikai forradalomban - a szocializmusban - folyamatosan ki-
alakul annak feltétele, hogy az első ipari forradalomban darab-
jaira szétesett művészet magasabb szinten egyesüljön, integrá-
lódjon.

A rohanó világtól természetesen nem várható, hogy tömeg-
méretekben "nyugodt művészetet" produkáljon, de ugyanakkor ért-
hető a széles társadalmi igény, amelyben az emberek a rohanó

világ izgalmát a művészet egy-egy alkotásának nyugalmat árasztó hatásával is szívesen levezetnék. A művészet egyrészt teret követel magának a tudományos-technikai forradalomban - gondolkunk az építészetre, a település-esztétikára, az iparművészetre, vagyis összességében egyrésztől annak vagyunk tanúi, hogy a művészet betör a technikai alkotásokba, másrésztől a technika gyakorol hatást a művészetre. Bonyolult kölcsönhatás ez, amelynek reális megítélése megint csak magas műveltségi mércét igényel. Féltő, hogy sok esetben esünk abba a hibába, hogy egyéni izlésünket akarjuk számonkérni az objektív társadalmi alapon kibontakozó művészeti tendenciáktól.

x x x

A bevezetőben utaltam arra, hogy a tudományos-technikai forradalomban egyaránt veszélyes a csodavárás és a peszsimista-nihilista megközelítés. A burzsoá szakirodalom gyakran produkál apokaliptikus futurológiai rémlátomásokat, ezáltal elterelve a figyelmet a mai ellentmondások reális megoldáskeresési útjairól. A jövő útjainak keresése nem új dolog az emberi törekvésben. A jövőbelátás a csillagjósolástól a tényérjósulásig régi kulturtörténeti érdekesség. Ma azonban nem egyéni sorsok jövőbelátása, hanem egy közösség jövő fejlődésének megtervezése és tudatos irányítása kerül a szocialista társadalom, a marxizmus prognosztikájának középpontjába.

A marxista jövőkutatás, a prognosztika nem egy elvonatkoztatott jövőképet rajzol fel, hanem a történelem és a jelen összefüggéseinek elemzéseiből vetíti ki egy hosszabb - rövidebb fejlődési tendencia várható utjait, lehetőségeit, módozatait. A marxista prognosztika nem statikus jövőképet, hanem dinamikus tendenciák alternatíváit és perspektíváit elemzi és számol a fejlődési elképzelések későbbi ismeretek alapján sorra kerülő pontosításaival is. Vagyis prognosztikánk a mából tekint a holnapba és nem fordítva. A szocializmus feltételei között a tudományos-technikai forradalomban kibontakozó prognosztika számunkra nemcsak tudományos kutatás, hanem a reálisan kialakított jövőtervek megvalósításának társadalmi feladatát is jelenti.

Váci Mihály szavaival "... jövőnket tudni kell..." és ismerni az utat, amelyen oda eljutunk. Az emberiség jövője a szocializmus, az ut amelyen eljutunk, a munkásosztály és marxista-leninista pártja vezetésével és irányításával folyó széleskörű társadalmi küzdelem, amelyben szükségszerűen válik a munkásosztály törekvéseinek objektív szövetségesévé mindenki, aki a haladás mellett elkötelezi magát. E nagy küzdelem sokirányú feladatainak megismerése és cselekvő vállalása, soha nem látott felelősséget ró a közművelődésre, annak minden munkására. Rajtunk is mulik, hogy egyre közelebb kerüljön hozzánk az az idő, amikor együtt mondhatjuk a költővel:

"Eljön az idő

Hogy megismerjük a jövőt

4.
S nem halunk meg ismeretétől." /Apollinaire/

Idézetek jegyzéke
felhasznált és ajánlott irodalom

- 1./ Ágh Attila: Tudományos-technikai forradalom.
Uj Irás 1971/4.
- 2./ F. Engels: A természet dialektikája. /57-58 old./
- 3./ Miklós Pál: Axióma a tudományos-technikai forradalomról.
Uj Irás 1971/4.
- 4./ Apollinaire válogatott versei. Magvető 1958. 222-223 old.

Felhasznált és ajánlott irodalom.

- 1./ A marxista pedagógia története dokumentumokban.
A marxizmus-leninizmus klasszikusai a nevelésről I-II.
Összeállította, magyarázta és jegyzetekkel ellátta:
Vág Ottó. Tankönyvkiadó, Bp. 1967-71.
- 2./ Ágoston László: Távlataink. Ifjúsági Lapkiadó Váll. 1974.
- 3./ Aczél György: Eszménk erejével. Kossuth Könyvkiadó.
Budapest, 1970.
- 4./ A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai.
A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1974
március 19-20-i ülésének a közművelődéssel foglalkozó
napirendi pontja. Kossuth Könyvkiadó. 1974.
- 5./ Az állami oktatás helyzete és fejlődésének feladatai.
Válogatott dokumentumok gyűjteménye. Tankönyvkiadó.
Budapest, 1973.
- 6./ Bernál, J.D.: Tudomány és történelem. Gondolat, Bp. 1962.

- 7./ Coombs, Philip H.: Az oktatás világválsága. Rendszer-elemzés, Tankönyvkiadó, Bp. 1971.
- 8./ G. Diligenszkij: A tudományos-technikai forradalom és a munkásosztály szociális fejlődése. Nemzetközi Szemle, 1973/5.
- 9./ Fukász György: Technikai haladás - áldás és átok? Akadémiai Kiadó, Bp. 1973.
- 10./ Gal, Rogel: Hol tart a pedagógia. Gondolat, Bp. 1967.
- 11./ Hermann István: A mai kultúra problémái. A kapitalista kultúra - szocialista kultúra. Kossuth Könyvkiadó 1974.
- 12./ Kiss Árpád: Műveltség és iskola. Akadémia Kiadó, Bp. 1969.
- 13./ Dr. Koncz János: A pedagógus a változó világban I-II. Csongrád megyei Művelődésügyi Szemle. 10-11.
A tudományos-technikai forradalom és a társadalmi nevelés. MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóság évkönyve, 1972.
- 14./ Látóhatár. Válogatás a magyar kulturális sajtóból. Akadémia Kiadó, Bp. 1973-1974.
- 15./ Roland Leroy: A kultúra napjainkban. Kossuth Könyvkiadó 1973.
- 16./ Malita, Mircea: A 2000. év krónikája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1972.
- 17./ Ny.M. Nyikolszkij: A tudományos-technikai forradalom. Világgazdaság, nemzetközi politika, demográfia. Kossuth Könyvkiadó 1973.
- 18./ Marx György: Jövünk az univerzum. Magvető, Bp. 1969.
- 19./ V. Roman: A tudományos-technikai forradalomról, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1972.

- 20./ Dr. Szakasits D. György: Magyarország és a tudományos-
technikai forradalom. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1973.
- 21./ Sz.P. Trapeznikov: A leninizmus és korunk tudományos-
technikai forradalma. Pártélet, 1970/10, 11.
- 22./ Válaszuton a civilizáció. /Radovan Richta és Munkaközös-
sége./ Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1968.

A SZAKMAI ÉS ÁLTALÁNOS MŰVELTSÉG EGYMÁSRA
UTALTSÁGA

Mielőtt elkezdenénk e téma elemzését - úgy gondolom - feltétlenül szükséges egy olyan megjegyzés előrebocsátása, hogy a címben megadott témáról, a szakmai és általános műveltség egymásrautaltságáról ez az előadás semmilyen esetben sem adhat teljes képet, legfeljebb szempontokat, gondolatokat vethet fel. Még az is vitatható, hogy minden szempont vajon helytálló-e, annál is inkább, mert a műveltség vagy annak értelmezése - akár általános, akár szakmai műveltségről van szó - térben és időben is változik.

A téma kifejtése előtt talán helyes lesz néhány fogalom meghatározásával kezdeni, vagyis azzal, hogy az előadás során mit értünk műveltség és a művelt ember fogalma alatt.

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a műveltség azoknak az anyagi és szellemi értékeknek az összessége, amelyeket az emberi társadalom történelme folyamán létrehozott. Ugyancsak e szótár szerint művelt embernek az tekinthető, akinek a kor színvonalán álló általános műveltsége van. A szakmailag művelt ember pedig az, akinek valamilyen tudományos vagy gyakorlati ismeretkörben alapos, széleskörű ismeretei vannak.

A műveltség fogalma nem tévesztendő össze az intelligencia fogalmával. Ugyanis az intelligencia- tudományos megfogalmazás szerint - általában egyetemes mentális kapacitás vagy potenciál, amely lehetőséget ad arra, hogy a múltban szerzett tapasztalatainkat új, szokatlan problémahelyzetekben viszonylag gyorsan és sikeresen tudjuk alkalmazni a megoldás érdekében. Ennek megfelelően az intelligens ember olyan, aki a jelenségek lényeges vonásait felismeri, a dolgok közötti összefüggéseket meglátja és a tényeket helyesen ítéli meg.

Különböző kutatók szerint az intelligencia jellemzője a konvergens gondolkodásmód, amellyel a személy problémahelyzetben az adott feltételeket leszűkíti és egyetlen lehetséges megoldásra törekszik.

Ha viszont az intelligenciáról említést tettünk, akkor a kreativitásról /alkotóképességről/ is kell szólnunk, mert az intelligencia és a kreativitás egymást kölcsönösen kiegészítő tényezők. Az említett értelmező szótár szerint az alkotóképesség szellemi alkotásra, különösen nagy, értékes művek létrehozására való képesség. Véleményem szerint a kreativitással rendelkező emberről akkor beszélhetünk tehát, ha az illető többet, mást, újat ad, mint ami a "csak" intelligens embertől elvárható.

A kreatív képességre a divergens gondolkodás a jellemző, amelynél a személy problémahelyzetben a lehetségek

tágítására, többféle, újszerű megoldás keresésére irányul. A kreativitás összetevőiként a fluenciát /fogékonyság/, a flexibilitást /hajlékonyság/, és az originalitást /eredetiség/ szokták említeni, de vannak nem divergens faktorok is, mint a problémaérzékenység, redefiniálási készség.

Vajon a műveltség, intelligencia, alkotóképesség kapcsolatban vannak-e egymással? Véleményem, a műszaki ember véleménye szerint, igen. Olyan kulturális-társadalmi környezetet kell kialakítani, hogy legyen lehetőség a gondolkodási tevékenység gyakorlása által kialakított képességek /ez az intelligencia/ megszerzésére és ugyanakkor ez a társadalmi környezet biztosítsa az alkotóképesség kibontakozását.

Az alkotóképesség kifejezésre jut a tudományos, a műszaki és szakmai megoldásokat kívánó területeken egyaránt. Hogy az alkotóképesség kibontakozhasson, hogy a kreativitásnak ne legyenek gátjai, korlátai, ahhoz feltétlenül kell egy bizonyos szint, amire támaszkodva történhet az alkotás. Ez tehát azt is jelenti, hogy az alkotóképesség minél szélesebb kibontakozásához szükség van bizonyos intelligenciára, bizonyos tudásszintre.

Az elmondottakból következik, hogy a szakmai műveltség, amely például alkotásban testesül meg, csak akkor lehet eredményes, ha egy bizonyos színvonalon álló /általános/ műveltségre támaszkodik.

Vegyünk egy megtörtént példát. A gőznek mechanikai energiaként történő felhasználását James Watt /1736-1819./ angol mechanikus fedezte fel. Mégpedig úgy, hogy teafőzés közben észlelte a főzőedény fedelének mozgását. Ebből származott az az "egyszerű" gondolat, hogy a hőenergiát a gőz segítségével mechanikai energiává lehet átalakítani.

De vajon miért éppen Watt jött e megoldás nyitjára? Miért ő tudott hasznosítani hosszú idő óta ismert jelenséget? Azért, mert ő felvértézve korának tudásszintjével szisztematikusan foglalkozott fizikai, mechanikai témákkal.

A felfedezések nem véletlenek művei. Eredményt csak rendszeres, szivós munkával lehet elérni és csak úgy, ha birtokában vagyunk azoknak az anyagi és szellemi értékeknek, amelyek egy adott téma megoldásához általánosságban és szakmailag is szükségesek.

Ha a tudományos élet legújabb kori fejlődését nézzük, akkor egy új jelenségnek lehetünk szemtanúi. Új eredményeket nem egy-egy szakterület hagyományos vizsgálati módszerével érnek el, hanem más szakterület vizsgálati módszereit használják fel. Például: biológiai kutatásokhoz atombontás a modell, vagy életjelenségeket vesznek alapul gépi megoldásokhoz. Ennek megfelelően így interdiszciplináris, több szakterületet közösen érintő, több tudományágra kiterjedő módszerek jönnek létre.

Ennek analógiájára a szakmai műveltség csak akkor lehet hatékony, ha az a több szakterületet érintő általános műveltségre támaszkodik.

Aczél György az MSZMP Politikai Bizottságának tagja egy francia oktatáspolitikai lap számára az alábbiak szerint fogalmazta meg a szocialista embertípust. "Eszményünk a sokoldalú, elméletileg és gyakorlatilag jól képzett, önállóan gondolkodó szakember, aki a marxista-leninista világnézete és a szocialista erkölcs alapján gondolkodik és cselekszik." Ez a cél egybeesik magának a személyiségnek az érdekével, de egyben a tudomány és technika fejlesztésének objektív követelménye is.

Az automatizált termelés nem képzelhető el tulzottan szűk területre specializált dolgozókkal, akik egyetlen foglalkozáshoz vannak kötve, egyoldaluan fejlődnek. Már Engels megírta, hogy ez a termelés "olyan embereket feltételez, akiknek adottságai minden oldalon kifejlődtek, akik képesek áttekinteni a termelés egész rendszerét."

Korunkban az a képzett ember, aki elsajátította a tudomány alapjait, ismeri annak legfontosabb vívmányait, tud alkotó módon gondolkodni és dolgozni, alkalmazni tudja a gyakorlatban a tudomány és a technika vívmányait, tökéletesen ismeri a modern technikát és technológiát, az irányítás korszerű módszereit. Tehát a sokoldalúság és a specializáció

összekapcsolása a képzettség lényeges ismérve, az olyan ember vonása, aki megfelel a korszerű, méginkább a jövőbeli termelés követelményeinek.

A tudomány és a technika fejlődésének gyors, nem egy esetben egyenlőtlen folyamata a társadalom minden tagjától alkalmazkodóképességet, mozgékonytságot kíván meg. Ezt a feltételt pedig csak az az ember tudja kielégíteni, aki kellő szintű általános műveltséggel rendelkezik, aki nemcsak a gépek mechanizmusát, hanem a társadalom törvényszerűségeit is ismeri.

A művelt, jól képzett ember a termelés érdekében jobban irányítható, mivel pontosan, képzetten látja el funkcióit. Kezdeményezőbb, mert tudása, magas képzettsége következtében alkotó módon tud dolgozni, sikeresen tudja megoldani a különböző problémahelyzeteket. Már Marx Károly is megírta, hogy a munkások ügyességének és ismeretének /tudományos erejének/ felhalmozása maga a fő felhalmozás....

V.G.Áfanaszjev szovjet szerző "Irányítás, képzés, tudományos-technikai forradalom" című könyvében megállapítja, hogy a képzés, az oktatás és annak minden fajtája és formája /általános, speciális, szakmai/ amellet, hogy a személyiség minden oldalu kibontakozásának hathatós eszköze, egyben az intenzifikáció, az időmegtakarítás legfontosabb tényezője is.

Az intenzifikálás, az időmegtakarítás ugyanis végső soron a munka társadalmi termelékenységének növekedésére vezethető vissza. Ez viszont elsősorban annak köszönhető, hogy nő az egyes munkás munkájának termelékenysége. Az egyéni termelékenységet viszont mindenek előtt az egyén szakmai és általános műveltségi szintje, képességei, munkához való viszonya, praktikus készségei és hozzáértése határozzák meg.

A Szovjetunióban pontos felmérések alapján megállapították, hogy a munkások többségénél az iskolai végzettséggel arányosan növekszik a teljesítmény. Háromezer munkásra kiterjedő felmérés szerint a normamutatók 25 %-kal magasabbak azoknál a munkásoknál, akiknek középfoku végzettségük van, mint azoknál, akik nyolc osztályt végeztek.

Cseljabinszkben mintegy 27.000 munkásra vonatkozó vizsgálat megállapította, hogy amennyiben a munkások végzettsége egy osztállyal magasabb, ez átlagban a munka termelékenységének 1,5-2 %-os növekedését eredményezi a gépiparban, 0,4-0,7 %-os növekedést a vaskohászatban, 1,5-2,2 %-os növekedést a könnyűiparban.

Minél magasabb a munkás iskolai végzettsége, annál kevesebb időre van szüksége az új munkafajták elsajátítására, a szakképzettség megszerzésére és fejlesztésére, érezhetően csökken a selejt mennyisége, a szerszámtörések, géptörések, stb. száma. Rohamosan csökken az általános

műveltség függvényében egy-egy szakma elsajátításának időszükséglete. Érettségi szinten egy, másfél év alatt olyan szakmunkást lehet kinevelni, mint ami 6-8 általános iskola esetén csak 4-5 évi tanulás + munka alapján érhető el.

Jó példa erre hazánkban a szakközépiskolát végzetek helyzete. Szakközépiskolai végzettséggel, ha valaki elmegy szakmunkásnak /és itt ki kell hangsúlyozni, ha elmegy, mert nem szívesen mennek el/ az első évben kisebb lesz a teljesítménye a szakmunkásképző intézetet végzett fiataloknál. De rövid időn belül tulszárnyalja és mind teljesítményben, mind az új technika elsajátításában átlagosan ki-nő a nyolc általános + három éves szakmunkásképző intézetet végzett társai közül.

Az említett könyv adatai szerint az iskolai végzettségtől függ az is, milyen mértékben vesz részt a munkás az ésszerűsítésben, új találmányok létrehozásában. Egy osztállyal magasabb végzettség az ujitók részarányának 6 %-os növekedését jelenti. Azonos munkában töltött idő esetén egy középiskolai végzettséggel rendelkező munkásnak ötször annyi ésszerűsítő javaslata van, mint egy olyan munkásnak, aki nem végzett középiskolát.

Minden oktatás közvetett vagy közvetlen gazdasági haszonnal jár. Szakemberek számításai szerint a beruházások leghatékonyabb fajtájának az oktatási-képzési beruházások tekinthetők. Ezért minden olyan tevékenység, amely

az emberek művelődésére irányul, amely segítséget ad a szakmai ismeretek gyorsabb elsajátításához, ami megérteti a társadalmi összefüggéseket, kihat az anyagi javak termelésére és így jobb életünk forrásának tekinthető.

Az általános és szakmai műveltség egymásra utaltságának elemzése joggal veti fel az elsődlegesség, a prioritás kérdését. Már az eddigiekből is következik, hogy jó szak-képzettséget csak kellő szintű általános ismerettel lehet elsajátítani. De ha ez megvan, több a témával foglalkozó kutató szerint, a korszerű műveltségeszményben első helyen kell állnia a szakképzettségnek. Ez igaz, ha a munkamegosztás fejlődését nézzük, ugyanis differenciálódik a szaktudás mind mennyiségileg, mind minőségileg. És igaz, ha az új érték termelését nézzük, amely elsősorban szakmai tudás útján jön létre.

Am a szaktudás mellett más tudás is van. El kell igazodni a mindennapi élet dolgaiban, ismerni kell környezetünk, társadalmunk egészét /Ferge Zsuzsa szociológus szerint ez a hétköznapi tudás/ érteni és élvezni kell az ember lényegét legjobban, legszebben kifejező alkotásokat, a művészetek és a tudomány bizonyos eredményeit /Ünnepnap*i* tudás/. És a szaktudás mellett e más tudásnak sem kisebb a társadalmi fontossága. Hozzá tartozik az egyénhez, kiteljesedik vele a munka és a mindennapi élet világa, ezzel jobb alapokat teremtünk a teljesebb egyéni és demokratikusabb közösségi életnek.

Az általános és szakmai műveltség elsődlegességének kérdését talán azzal zárhatjuk le, hogy egy spirál két alkotója mentén történő művelődésre van szükség, amely annál magasabb lehet, ha a kétfajta művelődés folytonosan követi egymást.

De hát hol a határ? Hogyan lehet olyan műveltségi szintre jutni, amely egyaránt kielégíti a társadalmi szükségletek humán és szakmai részét is?

A természettudományok területén például a XX. században több eredmény született, mint az előző évszázadokban együttvéve. Ezek alapvetően átalakították a termelést, nap mint nap új információk halmaza éri az egyént, hogyan lehetünk képesek specializált szakismeretre szert tenni, amikor a memorizálás gyorsan lebomlik?

Csak egy megoldás lehet, a művelődést és annak eredményét, a tudást a régitől eltérően kell értelmeznünk. Nem az a művelt ember, aki lexikális ismereteivel brillírozik, hanem az, aki képes befogadni, kezelni, értékelni, alkalmazni az új ismereteket. A tudományos technikai forradalom időszakában a pedagógiának és andragógiának szükségyszerű változása a készségek kialakítását kell célul kitűznie. Készségre orientált, dinamikus műveltségkonceptióra van szükség /Marx György: Tudomány és műveltség című

cikké/, a tudás rögzítése helyett a kutatás mozgékony-sága kell, konvertábilis ismereteket adó oktatási szint eléré-sére kell törekednünk.

A műveltség anyag menyiségi elsajátítása, raktározása ma már gépesítési feladat /audió-vizuális oktatás, számítógépek memoria-egységei/, de a minőség, a gondolkodó, alkotó-képesség az mindig emberi tényező marad.

Az új műveltségi modell a permanens, önálló művelődé-si, tájékozódási készséget állítja középpontba, amely nem csupán ismereteket integrál, hanem gondolkodásmódot, magatartást, cselekvést is formál. Olyan szemléletet kell kialakítani, olyan belülről fakadó igény kialakulására kell törekedni, hogy presztizse legyen a korszerű műveltségnek.

A dolgozó társadalmunkban kulcsfontosságú a munkás-osztály művelődésének támogatása, gyorsabb fejlesztése. Ebbe egyaránt beletartozik a világnézetű nevelés, a munkás-osztály eszméinek terjesztése, és beletartozik a szakmai képzés és továbbképzés, amelynek közvetlen haszna a természetben nyilvánvaló, stb.

Minden üzemben, a termelés minden területén nagyobb tiszteletet és megbecsülést kell adni a tudásnak, a magasabb szakképzettségnek. Vezetői intézkedéseket kell hozni, aktivan kell támogatni a fizikai dolgozó tanulását, szakmai képzését. Érvényt kell szerezni annak a gondolatnak, amit a

Központi Bizottság márciusi ülésén megfogalmazták, hogy ne csak azt a vezetőt lehessen felelősségre vonni, aki rozsdásodni hagyja a vállalat értékes gépeit, hanem azt is, aki elhanyagolja és nem törődik az ott dolgozó emberek művelődésével, pontosabban szellemi fejlesztésével.

Az általános és szakmai műveltség egymásra utaltsága kifejezésre jut mindennapi életünk demokratizmusában, az üzemi demokrácia megvalósulásában is. Nyilvánvaló, hogy a tudásban, emberségében gyarapodó ember egyre több beleszólást igényel a maga szűkebb-tágabb közösségének életébe. A műveltség megköveteli, hogy az életben betöltött funkciókat, jogainkat és kötelességünket megértsük, s eszerint munkálkodjunk.

De ki tud beleszólni egy vállalat, üzem emberi, szakmai dolgaiba? Csak az, aki ért hozzá. És kire lehet azt mondani, hogy ért hozzá? Aki a jó szakmai felkészültség mellett jártas a társadalmi kérdésekben is, aki nem csupán az anyagi javakért lázad és küzd, hanem egyidejűleg törődik az emberek személyiségével, e személyiségek minél gazdagabb kiteljesedéséért. És ezt a lehetőséget adja meg az üzemi demokrácia, mert a szocialista társadalomban mindenkinek elemi joga és kötelessége, hogy alkotó társ legyen. De a lehetőséggel csak a művelt ember tud jól, az egész társadalom számára hasznosan élni.

A téma elméleti megvilágítása után lássunk egy példát, egy olyan példát, amely egy nehéz fizikai munkán keresztül mutatja meg a tanulás szükségességét.

Miért kell tanulni a hengerészeknek? /Veszprémi Miklós:
Népművelés, 1973.12.szám/ Évtizedeken keresztül, a múlt század végétől kezdve működik a durvahengerde és a finomhengerde a Csepeli Acélmű-ben. Micsoda forróság, a hőség 60-70 fokok, a zaj fülsiketítő. Minden hengerész a bőrén viseli a szikraeső nyomát. Irányítani kell a vas utját, a munkásnak ügyelni kell a saját, mások és az egész üzem életére is. Évtizedek óta sem változott itt a munka, a mostani hengerész helyére akár a dédapja is odaállhatna. Tipikus sorsok alakultak ki már szinte harmadik generációként. "Csak" az izzó vassal kell bánni, ehhez erő, némi kézügyesség és lélekjelenlét kell. Az elsőhengerek közül kijövő vasat kell fogóval elkapni, ügyelve arra, hogy a vas össze ne csavarodjék. Miért itt tanulni, mihez itt az általános műveltség, miért kell itt szakmai továbbképzés?

De nem is olyan régen, három éve egy modern henger-sort kezdtek építeni. Amit eddig a durva- és finomhenger-soron izzadságban fürödve, testileg-lelkileg elfáradva végeztek, azt ma játszva csinálják, töredéknyi idő alatt. Két hengerész irányít légkondicionált fülkében, vezérlő asztalnál ülve, Kapcsolótáblák, fogantyúk, fel-felvillanó lámpák, nyomógombok sokasága.

Persze az új gépsor irányításához, karbantartásához is szükség van emberekre: tizennégy mérnökre, harminc technikusra, negyven karbantartóra, huszonöt közműre, tizenöt elektromos berendezéshez értő szakemberre vagy harminc segédmunkásra - és néhány hengerészre is.

De nekik a vezérlő asztalon kívül csak akkor van munkájuk, ha hengert kell cserélni vagy beállítani. A sebesen cikázó vasnak közelében sem lehet ember. Tisztas távolból is csak az boldogul, aki szakmáját korunk szintjén ismeri.

A régi hengerészek közül választották ki azokat, akiket alkalmasnak találtak arra, hogy fogó helyett automatával dolgozzanak. De csak a fele lett alkalmas az új munkára. Itt a régi tapasztalat nem sokat ért, itt már nem egy számmal kellett bänni, hanem egy egész műszerkészlettel. Nemcsak hengerésznek, hanem kicsit lakatosnak, forgácsolónak, sőt műszerésznek is kell lennie. 80 évet kellett lépni egyszerre a munkában. Aki az átállásra nem volt képes, maradt a helyén vagy kordedvezményrel nyugdíjba ment.

Persze ez nem mindenütt van így. Van ahol csak 50 vagy csak 10-20 év elmaradását kell leküzdeni. De egy tanulság van belőle, nem az utolsó pillanatban kell átnevelni embereket az újra, a műszaki fejlődést időben, jóval előzze meg az újra való felkészülés, mert a korszerű termelés csak azoknak az életét könnyíti meg, akik alkalmazkodni tudnak hozzá!

A holnap hengerészének nemcsak a kezére, hanem az eszére is szüksége lesz, munkája kevesebb fizikai, ám sokkal több szellemi erőt kíván. Erre pedig csak a művelt, a saját szakterületén az újat, korszerűt ismerő és alkalmazni tudó szakember képes.

Az általános és szakmai műveltség egymásrautaltságának elemzéséhez a munkaerőstruktúra elmúlt időszakának feltárása vagy a jövő prognosztikálása szintén szempontokat ad.

A téma statisztikai jellegű feldolgozása azonban nem is olyan egyszerű. Például más volt az iskolarendszer ötven-hatvan évvel ezelőtt, mint ma, vagy még inkább más volt a segéd-, a betanított vagy a szakmunka értelmezése régen, mint lesz például 1985-ben vagy kétezerben.

A munkaerőstruktúrára vonatkozó nemzetközi statisztikai adatok összehasonlítását pedig még további tényezők is nehezítik. Így a nemzetközi munkamegosztás fajtái, az országokon belüli munkamegosztások különbözőségei, a képzési és iskola-rendszer eltérései és a statisztikai feldolgozás különböző felfogásai. Természetesen egy statisztikai jellegű vagy összehasonlító elemzésnél nem a pontos számadatok a lényegesek, hanem a trendek, a számadatokból nyert iskolai végzettségek várható mértékei vagy a munkaerőstruktúra változásai.

Az 1.sz.táblázat az aktív keresők iskolai végzettség szerinti alakulását mutatja 1910-től napjainkig, illetve prognosztikus adattal kiegészítve 1985-ig.

1. táblázat

Aktív keresők iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	1910.	1920.	1930.	1949.	1960.	1970.	1985. /tervszám/
			évi	népszámlálás			
Iskolába nem járt	510	400	310	160	110	50	-
Az általános iskola 1-5 osztályát 6-7 végezte	2320	1300	1310	1030	910	510	-
8 végezte	110	1500	1680	2010	2070	1390	-
Középfoku végzettség	110	210	280	630	1170	2090	2300
Felsőfoku taninté- zeti oklevél	110	100	120	180	350	690	2600
	60	70	80	150	260	450	
Összesen:	3050	3570	3740	4090	4760	4990	5350

A számadatokból fel-
tétlenül látszik,
hogy az általános mű-
veltséget reprezentáló
érettségi vagy az en-
nek megfelelő iskolai
végzettséget az aktív
keresők 56,5 %-a fog-
ja elérni 1985-ig, az
1910-es 3,7 %-ról. Le-
het, hogy pontosan nem
ennyi lesz, de azt
feltétlenül mondhat-
juk, hogy érettségi-
nél kisebb iskolai
végzettség 40-45 %
körül lesz.

A 2.sz. táblázat az aktív keresők számának 1950-198 közötti alakulását mutatja be munkaerőstruktúra szerinti bontásban.

2.sz.táblázat

Aktív keresők száma 1950-1985.

ezer főben

	1950.	1960.	1970.	1985.
	évi népszámlálás			/tervszám/
segédmunkás	760	1300	1310	850
betanított munkás	230	690	980	1580
szakmunkás	470	820	1150	1340
szellemi dolgozó	400	840	1290	1580
egyéb	2220	1110	260	-
Aktív keresők összesen:	4080	4760	4990	5350

Ebből egyértelműen látható a régi szegény-paraszttság teljes eltűnése, de a segédmunkások számának dinamikus csökkenése is. A segédmunkásokból sok lesz a betanított munkás, egyértelműen növekszik a szakmunkások és a szellemi foglalkozásuk száma. Ez utóbbiak százalékos aránya 1985-re 55 %-ra becsülhető.

Jellemző a kétfajta táblázat adatainak erős közelítése. Az érettségivel, illetve az annak megfelelő iskolai végzettséggel rendelkezők száma 1985-re 56 % körül lesz.

Mit jelent ez? Milyen következtetést vonhatunk le a két táblázat adataiból az általános és szakmai műveltség egymásrataltságára? Azt, hogy nem is túl távoli időben csak az lehet szellemi dolgozó vagy szakmunkás, aki érettséginek megfelelő általános műveltséggel rendelkezik.

Ha a prognosztikálást újabb 15 évvel, tehát 2000-ig is kiterjesztjük, akkor a fizikai dolgozók foglalkozási minőség szerinti megoszlásának alakulásában további trendeket figyelhetünk meg. A segéd munkások száma egyértelműen tovább csökken, a betanított munkások száma egy 1980-90. közötti csúcs után szintén csökkenni fog. A szakmunkások száma pedig a jelenleginél is dinamikusabb növekvő tendenciát fog mutatni.

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság más meg gondolásból kiindulva tanulmányozta a népgazdaság távlati műszaki szakemberszükségletét. A vizsgálatot a primér, a szekundér és a tercier ágazatok foglalkoztatottsági struktúra -változásának adatai, illetve prognózisa alapján végezte. /Primér szektor: mezőgazdaság, erdészet, vadászat, halászat; szekunder szektor, feldolgozó ágazat: bányászat, kohászat, gépipar, vegyipar, építő- és építőanyagipar, könnyűipar, élelmiszeripar, energiaipar; terciér szektor: szállítás, hírközlés, kereskedelem, személyes szolgáltatás, egészségügy, kulturális szolgáltatás, igazgatás/. Megállapította, hogy az egyes szektorokban foglalkoztatottak száma és a nemzeti jövedelem, illetve a termelékenység alakulása

között korrelációs kapcsolat van. Tehát azt vette alapul, hogy az egyes szektorokban történő foglalkoztatottak száma függ az ország egy főre eső nemzeti jövedelmének alakulásától, a munka termelékenységétől, a gépesítés fokától.

Gondos elemzés, sok-sok ország adata alapján olyan megállapításokat lehet tenni, hogy ahogy nő a termelékenység vagy nemzeti jövedelem, úgy csökken a primer szektorban dolgozók - tulajdonképpen a segéd munkások - száma. A szekunder szektorban foglalkoztatottak száma az egy főre eső nemzeti jövedelem bizonyos értékéig növekszik, majd csökkenő tendenciát mutat. Idetartoznak zömmel a betanított munkások. A csökkenés indoka, hogy a gépesítés, illetve az automatizáció fokozódásával a gépek veszik át a betanított munkások feladatát. És végül a magas nemzeti jövedelem esetén, 3-4000 dollár körül, a tercier szektorban dolgozók száma már 50-60 %-ot is elérhet. Tehát a szellemi dolgozók és szakmunkások teszik ki az aktív keresők nagyobb hányadát. Ezt úgyis fogalmazhatjuk, hogy a természettudományos képzettséggel és magas általános műveltséggel rendelkező dolgozóink többsége a közvetlen anyagi termelés tudományos-műszaki előkészítésén és a termelt javak, szolgáltatások kulturális felhasználásának biztosítása érdekében fog tevékenykedni.

Ha az OMF B szakértő bizottságának elemzését összehasonlítjuk a képzés, illetve foglalkozási struktúra trendjével, megint csak azonósságot kapunk. A komplex gépesítéssel,

de még inkább az automatizálással együtt megindul a munkafolyamatok integrálódása, ez pedig magával hozza a szakmák integrálódását is. Előtérbe kerülnek az összetett, többprofilu, magas képzettséget igénylő szakmák, az erősen specializált termelő munkás típusát felváltja az "univerzálódott" munkás típusa. Növekedni fog a szellemi dolgozók aránya az összes dolgozók között és egyre inkább el fog mosódni a háttér a fizikai és a szellemi munka között.

Az elmondottakból következik, hogy már ma is, de a jövőben méginkább a legfontosabb tennivaló lesz a munkaerő mobilitásának, alkalmazkodóképességének növelése.

Az univerzálódott, az új termelési körülményekhez alkalmazkodni tudó dolgozótól természetesen nehezen lehetne elvárni, hogy több tudást raktározzon el a fejében. A lexikális ismeretek megszerzésének van határa is. Nincs olyan iskolarendszerű oktatás, amely szakmailag teljesen korszerűen képzett embereket tudna elindítani életútjukon. De a termelés fejlődése által igényelt új típusú /mobil, konvertálható képzettséggel rendelkező/ szakember mégis elérhető, ha széles alapműveltséggel rendelkező, társadalmilag aktív embereket nevelünk. Tehát a szakmai műveltséggel szemben támasztott új követelmények eléréséhez a magasabb szintű általános műveltség vezet.

Az eddigi elemzés után azt is kérdezhetik, hogy az általános műveltség egyes összetevői hogyan segítik elő

a jó szakemberré válás folyamatát. A humán műveltség az egyre bővülő fogalmak egyértelmű értését és értetését segíti elő, a földrajzi ismeret, a történelmi háttér beleértve a gazdaságföldrajzot és történelmet is, térben és időben ad tájékozódási lehetőséget a jelenlegi vagy várható fejlődési tendenciákhoz. A természettudományos műveltség, a matematika, fizika, kémia, biológia ismerete ma már szinte nélkülözhetetlen az anyagi javak termelésében. Mindezek az ismeretek a tárgyi tudáson felül logikus, dialektikus gondolkodásra nevelnek, láttatják az összefüggéseket a természettudományi jelenségek között. Az ideológiai képzettség olyan embereket formál, akik képesek a világ dolgait a maguk összefüggéseiben szemlélni, a társadalmi fejlődés törvényszerűségeiben eligazodni, akik ismerik és értik az egyén szerepét a közösségben, akik tudásukat a közösség, a társadalom javára hasznosítják.

Még az idegen nyelvek ismerete is olyan műveltségi tényező, amely nélkül ma már nem lehet meg jóformán egy szakember sem. Gondoljunk csak a nemzetközi munkamegosztás egyre terjedő mértékére, vagy a szellemi exportra, amikor munkások, technikusok, mérnökök ezrei vesznek részt más országokban végzett munkákban. Különösen fontos ez hazánkban, ahol a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben kellene olvasni a szovjet és angol szakirodalmat.

Természetesen a címben megadott kétfajta műveltségnek egymásra utaltsága fordítva is fennáll. Ma már szinte nem

is tekinthető általánosan művelt embernek, aki szakmájához távoleső műszaki kérdésekben nem jártas. Ezt talán már nem is általános műveltségnek lehet tekinteni, hanem olyan ismeretek megszerzésének, amelyek nélkül szinte el sem képzelhető a korunk embere.

A háztartások gépesítése /főleg a javítások/ mind a fiatal, mind a kevésbé fiatal szerkezetek megismerésére készíteti. A személygépkocsik egyre bővülő száma, összefüggésben rohanó életünkkel szintén szakmai képzésre sarkall. A mezőgazdaságból, az építőiparból a fizikai erő szerepét a kombájnok, daruk, a műszaki tudást igénylő gépek veszik át. Ma már nem jó tanár az, aki az oktatástechnikát /írásvetítő, diavetítő, stb./ nem tudja jól alkalmazni. A gyógyítás munkáját is ma már a legkülönbélebb technikai eszközök segítik. Még a korszerű könyvtár is mikrofilmek készítésére szolgáló gépi berendezésekkel van ellátva, vagy az információk gyűjtése, tárolása, szolgáltatása technikai berendezések ismeretét, kezelését kívánja meg.

Ma a tudományos-technikai forradalom időszakában gyakran halljuk, hogy a tudomány közvetlenül termelőerővé vált. /A termelőerők, a termelési eszközök és az ember a maga termelési tapasztalatával és munkában való jártasságával, kifejezik az embereknek a természet azon tárgyaihoz és erőihez való viszonyát, amelyeket az anyagi javak termeléséhez felhasználnak./ A társadalom fő termelőeri maguk a dolgo-

zók, akik tökéletesítik munkaeszközeiket, gyarapítják termelési tapasztalataikat, növelik a munka termelékenységét.

De hogyan lehet növelni a termelési tapasztalatokat, hogyan válik a tudomány közvetlenül termelőerővé? Ugy, ha az emberek céltudatos tevékenysége a munka nemcsak a szorosan értelmezett termelési folyamatra irányul, hanem azt megelőzően és egyidejűleg magára az emberre is, aki tanulás, magas szintű általános és szakmai műveltség révén képes el látni a legkorszerűbb termelési feladatokat is.

Azt is mondhatjuk, hogy ma már a tanulás és a munka közötti határ elmosódik, sőt egyenlőség jelet is lehet tenni a két fogalom közé. Bizonyítja ezt, hogyha a tudomány termelő erő és így a termelési folyamat része, akkor tanulás a tudomány elérésére éppen olyan tevékenység, mint a munka termelés folyamatában.

Az általános és szakmai műveltség szoros összetartozását úgy gondolom nagyon jól fogalmazta meg Széchenyi István, aki azt mondta: "Országunk nagyságát csak a tökéletesen elrendezett honi mechanika biztosítja. De az ország mechanikáját annak morális kifejtése elébe tenni, ítéletem szerint annyi, mint az ABC-t nem A-nál, hanem Z-nél kezdeni. A tudományos ember-fő mennyisége a nemzet igazi hatalma. Nem a sok kéz, de az ügyes kéz festi a képet, készíti az órát, erőművet. Elsőrendű feladatunk, csinosítsuk értelmün-

ket, terjesszük tapasztalatainkat, keressük fel a tudást, nagyobbítsuk könyvtárainkat s emeljük hazánkat a dicsőbb nemzetek sorába".

Hogyan tudjuk ezt elérni? Ugy, ha a munkát és a vele egyenértékű tanulást az alkotás örömén keresztül tudjuk megszerettetni. Ha a kultúra elsajátítását, a műveltséget nem öncélnak, hanem a sokoldalú ember kibontakozása eszközének, a szabad ember természetes jellemzőjének tekintjük. És népünk jólétét az általános és szakmai műveltséggel rendelkező, önállóan gondolkodó, a szocializmus szellemében dolgozó emberek millióival tudjuk megvalósítani.

Felhasznált és ajánlott irodalom

Aczél György nyilatkozata. Eszményünk a sokoldaluan képzett, önállóan gondolkodó szocialista ember. Köznevelés, 1974./26.sz.

Afanaszjev V.G.: Irányítás, képzés, tudományos-technikai forradalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1973.

Dr.Barkóczy Ilona, Oláh Attila, Tétényi Tamás: Az intelligencia, a kreativitás és a szocio-ökonómiai státus összefüggéseiről. Magyar Pszichológiai Szemle, 1974/3.sz.

Durkó Mátvás: Feinöttevelés és népművelés. Tankönyvkiadó 1968.

Fábián Zoltán: Műveltség és üzemi demokrácia. Társadalmi Szemle, 1974./6.sz.

Ferge Zsuzsa: A tudás társadalmi elosztása. Népszava 1974. június 8.sz.

Fésüs Lajos: Művelődés a szocialista brigádokban. Pártélet 1974/6.sz.

Fukász György: Az ember és a munka. Kossuth Könyvkiadó, 1972.

Huszár Tibor: Közművelődés, közösség, társadalom. Valóság. 1974/5.sz.

A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai.

Az MSZMP KB 1974. március 19-20-i ülésének
a közművelődéssel foglalkozó napirendi pontja.

Maróti Andor: Amit az utópisták megálmodtak. Népszava,
1974. július 20.sz.

Marx György: Tudomány és műveltség. Előadás az Akadémia
közgyűlésén.

OMFB: A népgazdaság távlati műszaki szakemberszükséglete 1974.

Veszprémi Miklós: Miért kell tanulnia a hengerésznek?
Népművelés, 1973/12.sz.

AZ OKTATÁS ÉS A KÖZMÜVELŐDÉS KAPCSOLATA

Bevezetés

Az oktatás és a közművelődés intézményei kulturánk, kulturális életünk, nevelési rendszerünk alapvető bázisai, tevékenységükön is múlik, hogyan fejlődik a gazdaság és a kultúra - milyen anyagi és szellemi fejlődési szintre jut el a társadalom.

Az iskola és a közművelődés kapcsolatának fontossága nem új felismerés, a művelődésügy egysége nem új fogalom a kulturális élet szótárában. Az egységes szemlélet és gyakorlat erősítése érdekében egyesült 1957-ben az Oktatási és Népművelési Minisztérium. Sajátos paradoxonnak tűnhet tehát most az oktatás és a közművelődés kapcsolatáról előadást tartani, amikor a Művelődésügyi Minisztérium ismét ketté vált - Oktatási és Kulturális Minisztériumra.

Mégis azt kell mondanunk: időszerű problémáról van szó - még akkor is, ha oktatási rendszerünk korszerűsítésének - közművelődésünk harmonikus rendszerré történő átalakításának pedig csak a kezdetén tartunk, s ebből következően a dolgok végiggondolása távolról sem egyszerű.

Az 1970-ben rendezett Országos Népművelési Konferencia és az V. Nevelésügyi Kongresszus felvetései nyomán a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya 1972-ben, te-

hát mintegy 2 esztendővel ezelőtt "A közoktatás és a közművelődés kapcsolata" címmel ajánlásokat dolgozott ki és tett közzé; e dokumentum körvonalazta az együttműködés alapelveit és lehetőségeit.

Az oktatás és a közművelődés kapcsolatának szükségességére ráirányította a figyelmet az MSZMP Központi Bizottsága 1972 júniusi oktatáspolitikai és az 1974 márciusi közművelődéspolitikai határozata is.

Nem véletlen tehát, hogy az utóbbi időben egyre több szó esik a sajtóban, rádióban, TV-ben és más fórumokon e kapcsolatrendszer tervszerű fejlesztéséről. /Említhetjük a Valóság, az Élet és Irodalom, a Népművelés és a napilapok idevonatkozó írásait, a TV "A hét" c. műsorában 1974. július 14-én és 21-én elhangzott Bag köztségben és Salgótarjánban készített riportjait stb./

Mindez csupán a közelmúlt krónikája, valójában az iskola és az iskolán kívüli művelődés kapcsolata a történelmi múltba nyulik vissza.

"A nevelés - mely kezdetben gyakorlati, vallásos majd értelmivé és szakirányúvá vált - az orvostudománytól, a fejlődéslélektantól, az egyéni különbségekkel, az érzelmi élettel, jellemmel foglalkozó lélektantól, a szociológiától sokféle eredményt és technikát vesz át ... Ma már kilép az iskola kereteiből..." - írja "Roger Gal" Hol tart a pedagógia?" című könyvében. /Kiem. T. J./ Véleményem szerint a nevelés sohasem folyt kizárólag az iskola keretei között,

legfeljebb kivételesen - amikor a nevelés zárt intézetekben történt, mint a spártai katonai nevelés és képzés, vagy Pestalozzi és Makarenko intézeteiben - és más hasonló esetekben.

Ha a jelent nézzük, a társadalom életében iskola, könyvtár és művelődési otthon - testvér-intézmények, oktatás és közművelődés - egymással szerves kapcsolatban álló tevékenységek. Más kérdés az, hogy ami a valóságban spontánul létezett és létezik, nem kísérte megfelelő társadalmi tudatosság, nem épült harmonikus rendszerré. Spontánul megosztották egymással az időt és a munkát, az egymásutániség dialektikája szerint, de a koordináció nem párosult kooperációval.

Napjainkban gyakran beszélünk a permanens művelődés, permanens képzés problémáiról. Nem időzöm tehát sokáig e kérdésnél, csupán az iskola és a közművelődés kapcsolata szempontjából lényeges mozzanatokra szeretnék néhány mondatban kitérni.

A kultúra, a tudomány hatalmas iramu fejlődése, a tudományos ismeretek 10 évenkénti duplázódása, Marx György szavaival - a "gyorsuló" idő -, ma már kétségtelenné tették, hogy az ember művelődése nem zárulhat le az iskola /legyen az középiskola, főiskola vagy egyetem/ elvégzésével, hanem tovább folytatódik szinte élete végéig. Ennek megfelelően - a permanens művelődés elmélete a művelődési és képzési folyamatot két szakaszra osztja: iskolai és az iskola elvégzése utáni periódusra. Ezzel kapcsolatban Roger Gal említett mun-

kájában a következőket írja: "Bizonyosak vagyunk abban, hogy napjainkban a cselekvéshez szükséges ismeretek olyan gyorsan gyarapodnak, hogy az iskolában szerzett tudás már nem lehet elég az életben. Ezért minden gondunk az lesz majd, hogy a folytonos önálló továbbképzés módszereit és eszközeit az új ismeretek elsajátításának képességét adjuk meg az egyénnek."

Ugy hiszem, többről van szó. A művelődést olyan komplex folyamatként kell felfognunk, amely az oktatás és közművelődés kapcsolatát nem építi kizárólag az idő-dimenzió egymásutániségének dialektikájára, hanem e szövetségben megfelelő helyet kap: az egymásmellettiség és párhuzamosság, továbbá a vertikális mellett a horizontális, a koordináció mellett a kooperáció fogalma és gyakorlata is.

Mindez csak megfelelő tudatossággal, tervszerű összehangolt tevékenységgel valósítható meg; s ez nem attól függ, hány minisztériumban irányítják a kulturális életet, hanem attól, hogy milyen szemlélet hatja át az irányítást. E szemlélet tartalmát pedig az határozza meg, milyen szintre jutott a gazdaság és a kultúra kapcsolatának, dialektikájának felismerésében az adott társadalom politikai vezetése. De még a felismerés sem elegendő, ha nincsenek meg a realizálás feltételei.

1.

Az oktatás és a közművelődés kapcsolatának fejlesztése, mint társadalmi szükséglet

Ha végigtekintünk az emberi kultúra fejlődésének útján - beleértve természetesen a nevelés, a művelődés történetét is - világosan láthatjuk, hogy a kultúra objektivációiban - a tudományokban és művészetekben, különböző korok eszméiben, izlésében, erkölcsi szokásaiban és a nekik megfelelő intézmények rendszerében, ezek tevékenységében és hatásában - mindig a kor lényege, lényegi törekvései - hozzátehetjük, osztályviszonyai, osztálytörekvései - tükröződnek.

Vehetjük példánkat a társadalmi érintkezés bármely területéről a történelem folyamán: a mágikus gyakorlat, különféle népek kultuszai, vagy a 18. századi francia irodalmi szalonok élete, a múlt századi orosz jobbágyszínházak világa, vagy éppen jelenünk különféle közösségi megnyilvánulásai a kultúra szférájában /fesztiválok, szabadegyetemek stb./ valamennyi az adott kor és társadalom életére jellemző szükségletek, törekvések-hordozói, kifejeződései. Egyik oldalról a kor társadalmi-gazdasági fejlettsége által meghatározottan, másik oldalon a kor szellemi, kulturális színvonalát reprezentálva.

A társadalmi fejlődés szintje e tekintetben a kulturális szükségletek fejlettségében, differenciáltságában is kifejeződik, vagy ahogy Marx írja a "Grundrisse"-ben: "Minél inkább

vannak szükségesnek tételezve a szükségletek, melyek maguk is történelmie - maga a termelés létrehozta szükségletek, a társadalmi szükségletek -, szükségletek, amelyek maguk is a társadalmi termelés és érintkezés eredménye, annál magasabban fejezték a valóságos gazdagság." /MEM. 46/II. 11. p. Kiem. T.J./

Az építészet területéről, történetéből néhány kiragadott példán figyeljük meg, milyen emberi, társadalmi szükségletek és törekvések fejeződnek ki az egyes lakóterek és középületek - építmények funkcióiban:

- az ősember kunyhója vagy barlangja;
- az athéni Parthenon az Akropoliszon /i.e. 448-32./;
- a római Colosseum /i.sz. 75-80./;
- az Amiens-ben található Notre-Dame katedrális /1218-68./;
- a királyi kastély Versailles-ban /1661-1710./;
- Le Corbusier "lakóegysége" Marseilles-ben: az Unité d'Habitation/1947-1962./;
- vagy a "Freizeitzentrum" Stockholmban /1969/.

A fenti példákban is kifejezésre jut az emberi, a társadalmi szükségletek fejlődése, alakulása.

- - -

A nevelés története - mint a művelődéstörténet szerves része - különösen szemléletes és érdekes tükrö a társadalmi haladásnak, a társadalmi haladásért folytatott küzdelemnek,

hiszen a nevelés középpontjában az ember áll, a nevelési elvekben és célkitűzésekben pedig az adott társadalom ember-ideálja, törekvései, viszonyainak rendszere tükröződnek: az ember viszonya létéhez, tevékenységéhez, viszonya más ember létéhez és tevékenységéhez - ezáltal a természethez és a társadalomhoz.

Az Őstársadalomban, ahol - mint erre Engels rámutatott - a mai értelemben vett család nem létezett; a gyermek a törzs, a közösség közös tulajdona volt; az idősebbektől tanult meg kezdetben gyűjtögetni, majd halászni, vadászni, lándzsát dobni - később szerszámot készíteni, földet művelni, állatot tenyészteni stb. A nevelés célját és tartalmát tehát a létért való küzdelem, a létfenntartás alapvető szükségletei határozták meg; kapcsolódtak hozzá nyilvánvalóan a korabeli kultuszok szokásai, vallásos szertartásai. Egyfajta közösségi nevelésről beszélhetünk tehát, amelyet a közösség érdekei határoztak meg.

Az első iskolák - mint ismeretes - az ókori Kelet országaiiban jöttek létre a rabszolgatartó társadalom kialakulásával, a kultúra - a tudományok, a filozófia és a művészetek fejlődésének eredményeként. A források iskoláról először Egyiptomban, az u.n. "Régi Birodalom" korában, tehát 2 és fél ezer évvel időszámításunk előtt tesznek említést. Nevelési rendszerről azonban ténylegesen csak az i.e. VI. századbeli Görögország városállamaiban, Spártában és Athénben beszélhetünk. Spárta szigorú katonai nevelést, testi nevelést valósított meg, Athénben viszont már összekötötték egymással az értelmi, erkölcsi, esztétikai és a testi nevelést.

Tulajdonképpen az athéni nevelés alkotta meg azoknak a tantárgyaknak a rendszerét, amit azután a rómaiak továbbfejlesztve "hét szabad művészet"-nek /septem artes liberales/ nevezték el. Csak megjegyzem, hogy a "hét szabad művészet" ismerete az antikvitásban a közéleti tevékenységhez szükséges mesterségbeli tudást jelentette, hiszen a trivium és a quadrivium tárgyai a korabeli tudomány és művészet legfrisebb eredményeit továbbították.

Nem kívánok itt tovább időzni, jelezni szeretném csupán, hogy erre a viszonylag zárt rendszerre épült később - bizonyos tartalmi változtatásokkal - a középkori iskola. Sőt - ha jól megfigyeljük - még Komensky iskolarendszerének tantárgy-struktúrájában is alapvető helyet foglalnak el a "hét szabad művészet" elemei. A reneszansz kultúra és az angol materializmus /F. Bacon - 1561-1626./ hatására közben sok minden történik a pedagógiában is, mégis szembeütnő, hogy milyen sokáig tart a mozdulatlanság. Komensky az, aki változtat ezen a mozdulatlanságon - új tantárgyak, módszerek bevezetésével stb. - és utána mintegy 300 évnek kell eltelnie, hogy a Komensky-féle, a maga idejében rendkívül haladó és értékes rendszeren újabb, bizonyos értelemben alapvető változások szükségességéről beszéljünk. Mint ismeretes, a "Didactica Magna" teljesen kidolgozott formában 1657-ben jelent meg latinul; célját Komensky a következőképpen fogalmazza meg: "A didactica a tanítás művészetét jelenti... mi Nagy Tanítástanunkban arra törekszünk, hogy-

mindenkinek mindent, biztosan és alaposan megtanítsunk...".

Ugy tűnik, hogy Komensky eme panszofikus elve, azaz a "mindent megtanítani" célkitűzése máig él pedagógiai gondolkodásunkban, csak az utóbbi időben született meg a "Nagy Tagadás". Egyre nyilvánvalóbbá válik ugyanis, hogy az iskola nem képes mindent megtanítani, sőt a tudományok mérhetetlen fejlődése - az ismeretek jelentős részének gyors elavulása, az új ismeretek gyors felhalmozódása - ténylegesen az iskola feladatainak ujrafogalmazására késztet bennünket.

Az ipari forradalom kibontakozása, a kapitalizmus fejlődése nemcsak felgyorsította az ismeretek bővülését, a technológiák megújulását, hanem igényelte is egyben egy olyan iskolarendszer kialakítását, amely a gépipari specializálódásnak megfelelően - hasznos gyakorlati ismereteket nyújtva, elősegíti a termelés növelését. Többé már nem volt elegendő, hogy a gyerekek a szülőktől megtanulják a mesterséget - a gépkorszak új típusu munkást kívánt. Az ember mint termelőerő válik lényegessé! Az embert "termelő egyénné" kell képezni, nevelni. Így jöttek létre a XIX. században a népiskolák és a különböző típusu szakiskolák; /az ipari és a kereskedelmi tanulók képzését például Magyarországon 1872-ben szabályozták először.../.

Ily módon az iskola az ipari forradalom kibontakozásának időszakában az ipari-gazdasági haladás motorjává vált.

A XX. szd-i tudományos, technikai fejlődés azonban merőben új helyzetet teremtett; napjainkban egyre anakro-

nisztikusabb jelenséggé válik az ismerethalmozó iskola;
"az ismeretközlő iskolák által kiállított érettségi bizonyítványok, a gyártási módszereket és receptírást tanító egyetemeken elnyert diplomák mintegy 10 éven belül elavulnak..." - állapítja meg Marx György egyik tanulmányában. Lóránd Ferenc még kategorikusabban fogalmaz: "A szükséges változás lényegét abban látom, hogy az oktatóiskola helyett nevelőiskolát kell létrehozni. Ez ma már spanyolviasznak tűnik. Mégis aggódom, hogy nem mindenki gondolja ugyanazt, aki ugyanazt mondja. Én például úgy gondolom, hogy ez kopernikuszi fordulatot jelent: a mai értelemben vett iskola tagadását, nem pedig annak tökéletesítését..." Továbbá: "Az az iskola, amelynek az oktatás a feladata, a képességfejlesztést csak az oktatásnak alárendelten, annak függvényeként képes a gyakorlatban megoldani. Az oktatóiskola számára a felhasználás és alkalmazás a valódi cselekvés, ebben fejlődik, formálódik maga a személyiség. De miféle személyiség az, amelynek önállósága, bátorsága és kezdeményezőkézsége a "felhasználásig" és az "alkalmazásig" terjed?"

Miről van hát szó? Milyen alapokra kell fektetni a korszerű iskolát, ha elavultnak tűnik az "osztály"-keret, az óra-rendszer, a tantárgy-struktúra stb. /Erdey-Gruz Tibor például az MTA elnökségi oktatási bizottsága és a Művelődésügyi Minisztérium 1974. febr. 1-3. között Nyíregyházán tartott zárt körű tanácskozásán a következőket mondta: "Azt hiszem, az általános iskolától az egyetemig a múlt század

tantárgyi felosztásának Prokrusztész-ágyába vagyunk kényszerítve..." /

A gondok megoldására számos elképzelés ismeretes. Van-
nak, akik teljesen új iskola-rendszer kialakítását sürgetik,
mások az elmélet és a gyakorlat egyensúlyának megteremtésé-
ben látják a jövő útját; az "osztály"-keret helyett "változó
tanulócsoportok", kabinet-rendszer stb. bevezetését javasol-
ják. A tantárgy-struktúra vonatkozásában az integráció és a
történetiség elvének alkalmazása látszik helyes megoldásnak.
Ugyancsak érdekesek azok a kísérletek, amelyek a kötelező és
fakultatív tantárgyak rendszerének kialakításával kapcsolato-
sak; ez az irányzat eléggé elterjedt szerte a világon. /Igen
érdekes példa erre az USA Michigan Egyetemén folyó tanárkép-
zés modellje, amely mind a szakmai specializálódás, mind pe-
dig a személyiség fejlődésének szempontjaival egyaránt szá-
mol. = Lásd részletesen az orosz nyelven megjelenő "Amerika"
c. képes folyóirat 1973. évi szeptemberi számában "Kak polu-
csity sztyépeny bakalavra v micsiganszkom universzityéte" c.
cikkből; 30-33. old. /

Természetesen - egyik napról a másikra merőben új isko-
la-rendszert nem lehet létrehozni; a jövő iskolájának kiala-
kitása csak a tagadás tagadásának elve, a megőrizve megse-
misítés gyakorlata szerint lehetséges, amely szemléleti -
tartalmi - szervezeti - formai és módszerbeli változásokat,
változtatásokat egyaránt feltételez, amely a múltból csak

azt őrzi meg, ami a jövő szempontjából is szükségesnek tűnik. A későbbiekben erre még visszatérünk, most a közművelődés problémáiról szeretnék néhány szót mondani.

- - -

A közművelődés történeti fejlődésének - az iskolarendszeréhez hasonló - áttekintése rendkívül szerteágazó feladat volna, azért most csak az előadás témája szempontjából lényeges kérdésekre kívánok kitérni.

Mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy átfogó közművelődésről a tömegeket érintő művelődésről ténylegesen csak a szocializmus viszonyai között, csak a szocialista társadalmi formáció létrejötte után beszélhetünk, amikor a munkás- és paraszttömegek művelődése társadalmi érdekévé vált.

A közművelődés intézményrendszere - ennek megfelelően, természetesen nem minden előzmény nélkül, csak a forradalmi változásokat követően, a volt uralkodó osztályok műveltségi kiváltságainak megszüntetése után alakulhatott ki. Gondoljunk - a könyvtár- és művelődési otthon-hálózat stb. kiépítésére. Szeretnék itt emlékeztetni arra, hogy éppen 25 éve avatták fel Békésen az első művelődési otthont, és hozzátenni - hogy ma több mint 2800 művelődési otthont tartunk számon.

Nagy szerepe volt közművelődési rendszerünk kialakításában a forradalmi hagyományoknak - az agrárszocialista moz-

galmaknak, az agrárszocialista olvasókörieknek, a szakszervezeti munkásotthonoknak és munkáskönyvtáraknak stb.

Ma - természetesen a könyvtár- és művelődési otthon-hálózat mellett a művészeti és tudományos intézmények, szervezetek, tömegtájékoztatási rendszerek /rádió, TV, sajtó stb./ hatalmas apparátusa egészíti ki a közművelődést. Talán a közművelődési könyvtárhálózat hazánkban a legkiépítettebb - legerősebb bázisa a közművelődésnek, a legtöbb könyvtár korszerű szabadpolc-rendszert alakított ki, felkészült, képzett könyvtárosokkal ellátott és a könyvtárak kapcsolatai talán a legkiterjedtebbek is más kulturális intézményekkel, beleértve az iskolákat is. A művelődési otthon-hálózat az utóbbi évtizedben kezd felzárkózni a könyvtárak szintjéhez.

Nemcsak az oktatási rendszerünkre, közművelődésünkre is jellemző egyfajta elzárkózás, "külön uton járás". Csak az utóbbi időben indult meg ennek a zártságnak a felszámolása, de ez koránt sem ért véget. Márpedig társadalmunk érdeke a közoktatás és a közművelődés intézményeinek szoros és szerves együttműködését kívánja.

Pontosan tudjuk, teljesen világos, hogy mindkét nevelési rendszer a szocialista társadalom felépítését szolgáló azonos célok eléréséért munkálkodik, olyan emberek formálásáért, akik a közösségben a közösségért tudnak dolgozni és élni - kölcsönösen; akiket közös célok és érdekek fognak össze; olyan közösségek kialakításáért, amelyeknek közös a kulturájuk - nem az uniformizáltságban, hanem az egyéni

képességek szabad kibontakoztatásában - az individuumok szabad, a társadalom számára - ezért az egyén számára is hasznos kifejlődésében, amikor - mint Marx írja a Tőke III. kötetében - "az emberi erő kifejtés" mint "öncél" jelenik meg.

A "szabadság birodalmá"-ba azonban hosszú ut vezet, amely "valójában - írja Marx - csupán ott kezdődik, ahol megszűnik a nyomor és a külső célszerűség diktálta munka, vagyis ez a birodalom a dolgok természeténél fogva kívül esik a tulajdonképpeni anyagi termelés szféráján... Ezen a téren a szabadság azt jelenti, hogy a társadalmasult ember, a társult termelők ésszerűen szabályozzák, közös ellenőrzésük alá vetik a természettel való anyagcseréjüket, ahelyett, hogy az mint vak hatalom uralkodna rajtuk... De ez még mind a szükségszerűség birodalma. Ezen túl kezdődik az emberi erő kifejtés, amely öncél, a szabadság igazi birodalma, amely azonban csak a szükségszerűség e birodalmán mint alapján virágozhat ki. Az alapfeltétel a munkanap megrövidítése." /Marx: A tőke. III. köt. 786. p./

Marx felfogása szerint tehát az ember csak az anyagi termelés szféráján kívül érezheti magát igazán szabadnak. Más szavakkal fogalmazva - ez azt jelenti, hogy a munkaidő csökkenése által az embernek egyre több ideje jut önmaga munkaidőn kívüli, tehát szabadidejében történő - egyéni képességeinek kibontakoztatására. Erre vonatkozóan igen érdekes és szemléletes megállapítást olvashatunk Marxtól az előbb már

említett műben, a "Grundrisse"-ben: "A valódi gazdaságosság - megtakarítás - munkaidő megtakarításában áll...; de ez a megtakarítás azonos a termelőerő fejlesztésével. Tehát semmiképpen sem az élvezésről való lemondás, hanem a termelésre való erő, képességek kifejlesztése és ezért az élvezés képességeinek, valamint eszközeinek kifejlesztése. Az élvezés képessége feltétele az élvezésnek, tehát első eszköze annak, és ez a képesség az egyéni adottság, termelőerő kifejlődése. A munkaidő megtakarítása egyenlő a szabad időnek, azaz az egyén teljes fejlődésére szolgáló időnek a gyarapításával, amely maga mint a legnagyobb termelőerő megint visszahat a munka termelőerejére." /Marx: A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai. = MEM. 46/II. 174. old./

Továbbá: "A szabad idő - amely éppugy pihenőidő, mint magassabb tevékenységre való idő - a birtokosát természetesen más szubjektummá változtatta, és e más szubjektumként lép be azután a közvetlen termelési folyamatba..." /U.o.175. old./

Ugy hiszem, a szabad idő és munkaidő dialektikáját kivetítve a szükségszerűség és a szabadság birodalmára - aligha lehetne e viszonyt képszerűbben, szemléletesebben bemutatni.

És ime a program - aminek megvalósításában a kultúra szférája is részt vesz, így az oktatás és a közművelődés, a maga eszközeivel és módszereivel. A jövő társadalmá tehát - a tudományos-technikai forradalom vívmányainak felhasználása-

val olyan iskolarendszert és közművelődést követel, amely megvalósítja az ember tevékenységében és gondolkodásában a termelés és a kultúra integrációját, amely a "termelő egyénből", - amivé a kapitalizmus nevelte, formálta - képes társadalmi alkotó egyént alakítani, aki valamennyi emberi funkcióban "szabadon tevékenynek" érzi magát: a termelésben ugyanúgy, mint a fogyasztásban, a termelt javak élvezetében; szükségleteinek termelésében és kielégítésében egyaránt, munkaidőben és szabad időben egyformán.

A fentiekből - remélhetőleg - világosabbá vált, miért szükséges, miért társadalmi szükséglet az oktatás és a közművelődés - s hozzá kell tennünk - a kultúra valamennyi szférájának szerves és harmonikus együttműködése. Az együttműködés konkrét lehetőségeiről szeretnék a továbbiakban szólni.

2.

Az oktatás és a közművelődés együttműködésének lehetőségei és főbb területei

Ugy hiszem, a fenti elméleti jellegű fejtegetések után ideje egy kicsit közelebb mennünk a gyakorlathoz. Beszéljünk először arról, ami van - induljunk ki az adott helyzetből, hogy azután végül álmódhassunk egy keveset a jövőről is.

Egyik oldalon adva van számunkra a mai magyar iskolarendszer, melynek alapját az általános iskola képezi: erre épül a középiskolák, szakmunkásképző iskolák, főiskolák, egyetemek rendszere, melynek "nyitottsága" mindenki számára

biztosítja a megfelelő alap- és szakismeretek megszerzését. A másik oldalon adott a közművelődési intézmények /közművelődési könyvtárak, művelődési központok, házak, otthonok, klubkönyvtárak, filmszínházak, TIT stb./ rendszere. Mindkét nevelési rendszernek megvannak a specifikumai, amelyek csak rájuk jellemzők -, ezek elsősorban a társadalom által kitűzött célkitűzésekben, feladatokban és az ezeknek megfelelő működési/anyagi, személyi/ feltételekben, eszközökben jutnak kifejezésre. E specifikumok között egyre több az egymáshoz közeleső - és ezek a közeleső valamint az egybeeső sajátosságok azok, amelyek a két nevelési rendszer együttműködését biztosíthatják. Sokat mulik azon, hogy az egyes intézmények vezetői és munkatársai felismerik-e ezeket a lehetőségeket. Az a régi zárt szemlélettel, amely ezeket az intézményeket különválasztotta, feltétlenül szakítanunk kell. Látnunk kell, hogy a feladatokat csak közös erőfeszítésekkel oldhatjuk meg. Az együttműködés feltételei természetesen az egyes települések típusától, kulturális ellátottságától is függően rendkívül eltérőek. Tanyán - községben vagy városban a lehetőségek igen különbözőek. Egységes receptet adni tehát nem lehet, hiszen az együttműködés lehetőségei a konkrét feltételelektől függőek. Különösen nagy jelentősége van a területen a kísérletezésnek, elsősorban azért, mert a művelődés-szociológia még adós a kultúra strukturális-funkcionális analizisével.

/Abraham A. Moles francia szociológus "Sociodynamique de la culture" - "A kultúra társadalmi mozgása" c. művében kísérletet tesz e folyamat leírására; eredményei feltétlenül figye-

lemre méltóak, főként metodológiai szempontból, a funkcionális elemzés azonban elmarad./

A továbbiakban azt kell megvizsgálunk, milyen indítékokat adhat az iskola a rendszeres önművelődéshez és a továbbképzés igényének kialakításához - melyek a közművelődés feladatai az iskolás koruk és a felnőttek nevelésében, művelődésében.

a/ A rendszeres önművelés, a továbbképzés igényének és képességének iskolai megalapozása

Az iskolás korú fiatalok nevelésében az iskola játssza a legfontosabb szerepet. Feladata a pedagógiai hatások és módszerek kidolgozása és megvalósítása, ezen kívül a közművelődés lehetőségeinek felhasználása is. Az iskola "milyen"-ségéről lehet vitatkozni, azt azonban senki sem vitathatja, hogy kulturánk, nevelési rendszerünk alapját az iskola képezi.

Németh László "A tanügy rendezése" c. 1945-ből való tanulmányában a következőket írja: "A jó iskola ma: bevezetés a könyvtárba vagy a laboratóriumba...." A gondolat magva ma is figyelemre méltó, hiszen az iskolának olyan orientáló, ösztönző funkciót tulajdonít, amely az iskola utáni önművelésre indít. Az önművelődésre való serkentés nem öncélú - hanem társadalmi töltésű cselekvés.

Valójában az iskolának - véleményem szerint - világképet és világnézetet kell kialakítania, amely a tudat szintjéről

segíti az embert "élete ujratermelésében" /Marx/.

Ahhoz, hogy az ember létét fenntartsa, szüksége van a környező világ /a természet, a társadalom és benne önmaga/ törvényszerűségeinek megismerésére és átalakítására; mint ahogy a megismerésnek önmagában nincs értelme, az átalakítás sem lehetséges a megismerés segítségére nélkül. Az átalakítás folyamata a szükségletek fejlődéséből, termeléséből következik; s hogy az átalakítás megtörténjék: az embernek szüksége van képességeinek, készségeinek - jártasságának állandó fejlesztésére. És ez nemcsak a törzsfejlődésben, az emberi nem kialakulása során - hanem az egyedi fejlődésben, az egyén személyiséggé való kifejlődésének folyamatában is újra meg újra lejátszódik. Tetszik vagy nem tetszik: hiába ismerte meg, tárgyasítottta el az emberiség nembeli fejlődése során - tudása által a világ törvényeit - ezt mindig, minden embernek - a maga lehetőségeinek határain belül, a maga létének és éppen ilyen- vagy olyan-létének fenntartása érdekében meg kell ismételni - sőt létét tulajdonképpen "bővítetten" újra kell termelnie.

Ezért nem lehet elválasztani egymástól az ismereteket és a készségeket, képességeket, jártasságot egyaránt fejlesztő nevelést, a nevelést csak a fenti szférák dialektikus egységére lehet építeni. Erre kell az iskolának mindenkit felkészítenie.

A fejlett szocialista társadalomban élő ember csak akkor tölti be hivatását mind az egyéni, mind pedig a közéletben,

ha a tudomány és a technika, az irodalom és a művészetek ma is időszerű értékeinek megismerése mellett - kellő elméleti és gyakorlati felkészültséget szerez a különféle közlési rendszerek /a tömegtájékoztatás: sajtó, rádió, film, tévé; a művészi közlés csatornáinak: ének, zene, tánc, színház, képzőművészetek stb./ és a művelődés más egyéni és közös formáinak, intézményeinek /könyvtár, dokumentáció, muzeum, művelődési otthon, klub stb./ igénybevételében, felhasználásában is. Ezért helyes, az önművelés igényének kialakulása szempontjából fontos, ha az oktatási intézmények valamennyi típusa munkájában eleve felhasználja a közlési rendszerek és közgyűjtemények lehetőségeit, ha tanulóit, hallgatóit rászoktatja a közművelődési /művészeti és tudományos/ intézmények látogatására és használatára, szolgáltatásaik tudatos, tervszerű és rendszeres igénybevételére.

Már az iskolás koruak nevelésében ügyelnünk kellene arra, hogy a természettudományos és az u.n. "humán" - művészeti nevelés ne kerüljön szembe egymással, hogy mind az ismeretek - mind a művészi értékek közvetítése élményszerű, élményt nyújtó legyen!

/Hadd említsem meg, hogy az év elején Rigában, a Lett SzSZK-ban jártam, és a felsőfoku ipari tanintézeteknek olyan rendszerét ismertem meg, amelyben a mesterségbeli, szakmai képzést szorosan összekapcsolják az esztétikai neveléssel. Tehát nemcsak szakmára nevelik a gyerekeket, hanem a művészetek különböző területei felé is orientálják őket; a szakma mel-

lett foglalkozni irodalommal, képzőművészettel, zenével stb. - ezek a foglalkozások a tanulók által szabadon választottak és a személyiség sokoldalú fejlődését segítik elő. Ugy hiszem, ez az iskolatípus a jövő szakiskolája. Külön érdekessége a rigai iskolatípusnak, hogy a művészeti nevelésben aktív részt vesznek a köztársaság művészei./

b/ A közművelődés feladatai az iskolás korúak nevelésében

Ha komolyan vesszük azt, hogy az oktatás intézményei a tudás és képesség fejlesztésében támaszkodnak az iskolán kívüli tényezőkre, akkor ez fontos feladatot ró a közművelődés intézményeire. A közművelődési intézmények vezetőinek és munkatársainak ismerniök és figyelembe kell venniök a különböző iskolatípusok nevelési elképzeléseit, céljait, tantervi koncepcióit - sőt a tananyagot is; segíteniök kell a tananyag elsajátítását elsősorban szemléltető készségfejlesztő programokkal. Ezen a téren a rádió, a televízió és könyvtárak különösen sokat tesznek már napjainkban is; az iskola-rádió és a tévé programjait kell elsősorban kiemelniük.

A közművelődési intézmények az oktatásiaknál nyiltabb jellegükönél fogva tág színterei lehetnek a társadalmi méretű és szintű nevelésnek; különösen sokat tehetnek:

aa/ a társadalmi élet jelenségeinek, sajátosságainak, törvényszerűségeinek megismertetése terén;

bb/ a tudományos ismeretek szemléltető - gyakorlati kiegészítése vonatkozásában;

cc/ az esztétikai nevelés élményanyagának gazda-

gabbá tételének, elmélyítésének - az öntevékenység lehetőségének biztosítása területén;
dd/ felmérhetetlen lehetőségei volnának a test-
kultura, a turizmus fejlesztésének.

A társadalmi élet jelenségeinek a gyakorlatban való megismerése különösen fontos - ha a szocialista demokratizmus fejlesztésének szemszögéből nézzük. A gyerekek már ebben a korban szokják meg, hogy törődnek nemcsak egyéni, de a közösség dolgaival is! Hogy részt vesznek a társadalom életében, hogy kérdéseikre választ kapnak - és elmondják véleményüket - a maguk szintjén - a körülöttük zajló életről... Különösen alkalmasak különféle ilyen rendezvények, vezetőkkel való találkozók szervezésére az ifjúsági és gyermekklubok. S ha már a klubok lehetőségeiről esik szó, fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy az ifjúsági klubok nagy szerepet játszhatnak kulturált viselkedésének, szórakozási szokásainak - általában a kulturált társadalmi érintkezés kialakításában. A klubmozgalom az elmúlt években igen sok hasznos kezdeményezéssel gazdagította a klubok életét; mindezek felhasználásával, még átgondoltabb, célszerűbb - az iskola és a művelődési otthonok, üzemek együttműködésén alapuló - programok kialakításával kell továbbfejleszteni az ifjúsági klubok tevékenységét. Ily módon az ifjúsági klubok - különösen a közép - és felsőfoku oktatási intézményekben - a közösségi élet sajátos fórumaivá, a személyiség szabad kibontakozásának színtereivé válhatnak.

A tudományos ismeretek szemléltető kiegészítése, a természettudományos műveltség és a rűszaki-technikai készségek fejlesztésében a közművelődés intézményei - feltételeiktől függően - különböző mértékben és formában vehetnek részt.

A könyvtárak könyv- és folyóiratállománya a tudományos ismeretek bővítését, az új információk továbbítását szolgálja elsősorban; gyakorlati jellegű tevékenységre inkább a művelődési házak, művelődési otthonok és a TIT szakkörei, tudomány-baráti körei alkalmasak. Meg kell jegyeznünk, hogy ezen a téren anyagi problémák jelentkeznek, mert a szakkörök eszközökkel, felszerelésekkel való ellátására nincs mindenütt megfelelő anyagi fedezet. Ezen a téren még sok lehetőséget tartalmaz a művelődési otthonoknak különféle üzemekkel, szakmunkásképző iskolákkal való kapcsolat kiépítése.

Helyes volna, ha a művelődési otthonok természettudományi bemutató és kísérleti termeket tudnának létrehozni; ezek kialakításánál nélkülözhetetlen az iskola és a művelődési otthon együttműködése.

Számos területét említhetnénk még a tudományos ismeretek bővítésének, amelyekkel a művelődési otthon segítheti az iskola munkáját: a honismereti, helytörténeti, néprajzi gyűjtéstől különféle kiállítások rendezéséig, író-olvasó találkozók szervezéséig stb. Mindezeket a helyi szükségletekkel, igényekkel és lehetőségekkel kell összhangba hozni.

Az esztétikai nevelés iskolai lehetőségeinek kiegészítése különösen fontos közművelődési feladat. Napjainkban, amikor a tudományos és technikai ismeretek hatalmas növekedésének lehetünk tanúi, nem látszik feleslegesnek Marx egy gondolatát idézni a "Gazdaság-filozófiai kéziratok"-ból: "Az ember.... a szépség törvényei szerint is alakít". /51. old./

S itt elsősorban arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az iskola az irodalom és egyes művészeti ágak klasszikusaival - úgy-ahogy - megismerteti a gyerekeket, de szinte teljesen elmarad a kortárs-művészet, a kortárs-irodalom bemutatása. Ismeretes az is, hogy az iskolai művészet-oktatás eléggé irodalomcentrikus; a fentiekből következnek a közművelődési intézmények feladatai. Még felsorolni is órákba telne, milyen konkrét lehetőségek vannak ezen a területen. Ezért csak kiemelek néhány momentumot.

Az irodalmi nevelés - nyelvi művelődés vonatkozásában a közművelődési könyvtárak szerepét hangsúlyozom. Igaz: az utóbbi években számos iskolai könyvtár, olvasóterem korszerűsítésére, létrehozására sor került, de ezen a téren az iskola és a könyvtárak együttműködése elengedhetetlen - éppen az önművelés igényének kialakítását tartva szem előtt. Író-olvasó találkozók, ankétok és más formái az irodalmi ismeret-terjesztésnek elsősorban a könyvtárakban valósíthatók meg. Ezek száma az elmúlt évtizedben jelentősen megszaporodott, nem is a mennyiséggel van a baj, hanem ezeknek az esteknek,

találkozóknak a tartalmával, ötletszerűségével - kampányjellegével, minőségével. Nagyon fontos, hogy elsősorban az értékes, a társadalmilag hasznos irodalom, jó irodalom kapjon fórumot - s ne a középszerű. Itt sok esetben a kiadói propaganda érdeke szembekerül az esztétikai és izlésnevelés érdekével.

Fontos szerepet játszanak az irodalmi ismeretterjesztésben az irodalmi színpadok, az amatőr színjátzó csoportok és a diákszínpadok - különösen ott, ahol nincs, vagy ahova nem jut el a színház. A bábozás, a gyermek- és diákszínjátzás az önkifejezésnek és az irodalmi anyag aktivizálásának, élménnyé válásának és a színházi ismeretek elsajátításának igen hasznos eszköze és műhelye lehet.

A zenei nevelés kérdéseinek beható elemzése nem lehet a feladatunk; ezért csupán annak megállapítására szorítkozunk, hogy e téren - az elért eredmények ellenére - nagyon nagy tartalékok vannak a közművelődésnek. Bulgária példáját emlitem, ahol a kórusmozgalom kiterjedtsége és hatása sokszorosa a miénknek. Az is különös dolog, hogy a zenei részlegek, hanglezmez-tárak, zeneszobák könyvtárakban jöttek létre s nem művelődési otthonokban... Az amatőr művészeti mozgalmak fejlesztése vonatkozásában a közművelődési intézményeknek még igen nagy lehetőségeik vannak, a zenei művelődés területén pedig különösen sok pótolni valója, s mindezt természetesen csak az iskolával közösen valósíthatja meg.

Szólnunk kellene még a képzőművészet, a mozgásművészetek, a filmművészet - a népművészet nevelési lehetőségeiről. Számos képzőművész kör, fotóklub, filmklub stb. működik az országban, itt is inkább a tartalmas programok kialakítására hívom fel a figyelmet, hogy azok megfelelően szolgálják a látáskultúra fejlődését.

Az esztétikai nevelés területén a legfontosabb - az esztétikai érzékenység fokozása, az élményanyag bővítése; a kommersz termékekkel szemben az értékes művészeti alkotások megismertetése -, ezáltal az értékes művek felismerés képességének kialakítása.

A testkultúra, a turizmus fejlesztése területén szinte teljesen kiaknázatlanok a lehetőségek. A turizmus és a természetjárás egyelőre keveseket érint. Működnek ugyan sportegyesületek keretében természetjáró szakosztályok - de ezek száma aligha elégíthet ki bennünket. Sajnos, jelenleg sem a közoktatás, sem a közművelődés nem rendelkezik azokkal az eszközökkel, felszerelésekkel, amelyek segítségével előre lépést lehetne elérni. /Egy szovjet példát emlitenék; a Lett köztársaságban járva tapasztaltam, hogy szinte minden nagyobb termelőszövetkezet saját önálló sportcsarnokkal rendelkezik, ahol tág teret biztosítanak a fiatalok testi nevelésének./

A fentiekben elmondottak csak igen kis hányadát képezik azoknak a feladatoknak, amelyek megoldásával a közművelődés

intézményei támogathatják az iskola munkáját. Természetesen egy ilyen előadás keretei nem teszik lehetővé a lehetőségek teljes feltárását.

c/ Az iskola és a közművelődés együttműködése a felnőttoktatásban, a felnőtt művelődésében

A felnőttoktatás és a felnőttek művelődése rendkívül szerteágazó, szinte az egész világot foglalkoztató kérdés.

Jelzi ezt az UNESCO által 1949-ben Dániában rendezett I. nagy nemzetközi konferencia - majd az ezt követő 1960-ban Kanadában sorra kerülő II. Felnőttoktatási Világkonferencia és az 1972-ben tartott tokiói III. Világkonferencia.

Nem kívánok itt kitérni a felnőttoktatás gondolatérténeti fejlődésére - megtette ezt Maróti Andor az 1973. évi művelődéstudományi szegedi nyári egyetemen tartott előadásában -, sem különféle módszertani kérdésekre. Néhány aktuális problémát szeretnék csupán kiemelni.

Mindenekelőtt az MSZMP közművelődéspolitikai határozataira hívom fel a figyelmet, amely megállapítja: "Politikai-ideológiai, gazdasági-technikai érdekek egyaránt sürgetik a munkásművelődés következetes fejlesztését. A társadalom kulturális felemelkedése szorosan összefügg a munkásosztály műveltségi helyzetével: a munkásművelődés ügyét ezért alapvető fontosságúnak kell tekinteni."

Ha visszatekintünk a felszabadulás előtti népfőiskolák létrejöttére, láthatjuk, hogy ezek a népi írók kezdeményezésére elsősorban az elmaradt paraszti tömegek művelődését kívánták előmozdítani -, ma a munkásakadémiák és a felnőttoktatás rendszere széles társadalmi programot valósít meg, mely össztársadalmi érdeket képvisel.

Akár általános, akár szakmai vagy továbbképzésről van szó, a felnőttek művelődése az a terület, amely különösen nagy lehetőséget kínál az iskola és a közművelődés intézményeinek együttműködésére; ez csökkenthetné az iskolák túlterheltségét, ugyanakkor a munkás- és paraszttömegeket közel vihetné a művelődési otthonok életéhez. Természetesen ezen a téren is vannak már hasznos kezdeményezések - és jó példák, de tényleges tervszerű együttműködésről még nem beszélhetünk. A művelődési otthonok - megfelelő feltételek, eszközök, felszerelések birtokában - igen sokat tehetnek az oktatás szemléltető anyagokkal való kiegészítésével. Ugy hiszem, ezen a téren mind az állami, tanácsi - mind az üzemi, szakszervezeti művelődési otthonok előtt beláthatatlan lehetőségek állanak.

A szocialista nevelési rendszer nemcsak szakmunkást, nemcsak termelő egyént nevel, hanem - mint fentebb említettem - társadalmi egyént, aki termel és fogyaszt, aki dolgozik és a szabad idejében pihen, szórakozik, művelődik; ujratermeli az életét /bővített ujratermelés formájában/

- azáltal, hogy dolgozik és azáltal, hogy pihen, művelődik.

Ma a hangsúly a szakmai képzésen van: az anyagi szférában kell megtermelni annak feltételét, hogy több és mind több szabad idő legyen a művelődésre.

Ha a fenti kérdésekben az oktatás és a közművelődés intézményei között megvan az elvi egyetértés, szervezeti és módszertani kérdésekben sokkal könnyebb, egyszerűbb megtalálni a megoldást. Országos szinten nyilvánvalóan sokat tehetnek e kapcsolatok kialakítása érdekében az Országos Pedagógiai Intézet, a TIT, a Népművelési Intézet és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, megyei szinten a megyei művelődési és módszertani központok.

A felnőttoktatás és a felnőttek művelődésének problémáit csak az oktatási és közművelődési intézmények jól szervezett munkamegosztásával, harmonikus együttműködésével oldhatjuk meg eredményesen.

- - -

Végezetül a fentiekben vázolt koncepció - az oktatás és a közművelődés kapcsolatának - kiteljesedését jelentő, egyelőre csak az elképzelések szintjén létező, "álmainkban" élő új intézmény-típus kialakításáról szeretnék néhány szót szólni. Megjegyezve, hogy a koncepció nem teljesen eredeti, mivel egyes skandináv országokban működnek bizonyos hasonló típusu kulturális intézmények - és a Népművelés c. folyó-

iratban is jelentek meg ezzel kapcsolatos írások.

A koncepció lényege a következő: olyan intézmény-modell, intézmény-típus kialakítása, amely szerkezeti felépítésével strukturájában biztosítja az oktatási és közművelődési funkciók egységét, szerves kapcsolatát - a permanens művelődés fentiekben vázolt elvei szerint. Ebben az intézményben együtt vannak - nem feltétlenül egy épületben - iskola, könyvtár és a korszerű értelemben vett művelődési ház egységei. Van benne műhely és laboratórium, kísérleti és bemutatóterem /melyekben iskolai foglalkozások és iskolán kívüli - ismeretterjesztő stb. programok egyaránt megvalósíthatók/, a könyvtárhoz folyóiratolvasó és más informáló apparátus, sokszorosító részleg stb. kapcsolódik. A kiállítóterem nemcsak iskolai, hanem iskolán kívüli képzőművészeti ismeretterjesztésre, izlésformálásra is alkalmas. /Ezekben a kiállítótermekben a helyi termelési kultúra fejlődését rendszeresen be lehetne mutatni például./ A zenei nevelést szolgáló zenei részleget, zenetermet lehetne kialakítani, ahol énekóra, kóruspróba, hangplemez-est, zenés klubest és kamarahangverseny is tartható. Szerves tartozékai lehetnek ennek az intézménynek: a játéktér, a büfé, különféle klubok; árusítani lehetne könyvet, folyóiratot - hangplemezt stb. Sőt: biztosíthatnánk a sportolást, testedzés lehetőségét is, tornaterem, sportpálya- esetleg uszoda létrehozásával.

Ez az intézmény nemcsak az iskolás korúak tanulását, hanem a felnőttek művelődését is szolgálná. Ebben a konstrukcióban a személyi feltételeket is úgy lehetne biztosítani, hogy az intézmény "munkatársai" mind az iskolai nevelésben, mind pedig az iskolán kívüli művelődés munkájában tevékenyen részt vennének, közreműködnének. Ennek megfelelően át kellene bizonyos mértékig alakítani a pedagógus- és népművelőképzést is.

Nem kívánom tovább részletezni, úgy gondolom, a fentiekből a koncepció világosan kirajzolódik. Még talán annyit, hogy ez az intézmény nemcsak társadalmilag hasznos, hanem fenntartása is gazdaságosabb lenne, mint a jelenlegi szerteágazó intézmények rendszere.

Valami már megindult nálunk is ezen a téren. Jeney Lajos korszerű iskolaépítési elképzeléseire gondolok. /Lásd Jeney Lajos: A jövő iskolaépítése.= Magyar Építőművészet, 1969. 3. sz. 61-63. old./ Szemlélete uton van a koncepció irányában. Nem lehet - természetesen - minden előzetes meggondolás-nélkül beleugrani egy ilyen építkezésbe; végig kell gondolni, milyen funkciójú intézményre van az adott településen szükség; általános, közép- vagy szakmunkásképző iskolával társítva hasznosabb-e az új intézménytípus létrehozása? Igen hasznos kísérlet lehetett volna, ha például a Győrben épített új Ifjúsági Házat - valamilyen hasonló elképzeléssel hozták volna létre. /Magyar Építőművészet, 1974. 1. sz. 30-37. old./

Szegeden is terveztek a fenti koncepció jegyében egy korszerű nevelési központot, de felépítésére eddig még nem került sor.

Már csak azért is érdemes volna létrehozni egy ilyen intézménytípust, hogy működésének tapasztalataiból, a kísérletek eredményeiből megfelelő következtetéseket vonhassunk le. Szerény véleményem szerint, semmiképpen sem volna haszontalan.

- - -

A magyar társadalom műveltségi színvonalának emelkedése, kulturáltsági szintje jelentős mértékben attól függ, hogy szocialista nevelési rendszerünkben megvalósul-e az oktatás és a közművelődés szerves együttműködése. Csak e koncepció szellemében érhetjük el, hogy - Németh László egyik iskolavató beszédéből idézve - necsak az iskola, de "egész társadalmunk a magasabb igények iskolájává" váljék.

Felhasznált irodalom

- Medinszkij, J. N.: A nevelés története. Bp. 1951, Közoktatás-
ügyi Kiadóváll.
- Gal, Roger: Hol tart a pedagógia? Bp. 1967, Gondolat.
- Országos Népművelési Konferencia 1970. Előkészítő tanulmányok
1-3. köt. Bp. 1970, Országos Népműv. Tanács.
- Az V. Nevelésügyi Kongresszus Jegyzőkönyve. Bp. 1972, Magyar
Ped. Társaság.
- Coombe, Ph.H.: Az oktatás világválsága. Bp. 1971, Tankönyv-
kiadó.
- Csoma Gyula: Permanens képzés avagy ut a jövőbe. = Valóság,
1971. 3. sz. 19-29. old.
- A közoktatás és a közművelődés kapcsolata. Bp. 1972, Műv.Min.
- Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. Vál.
dok. gyűjteménye. Bp. 1973, Tankönyvkiadó.
- Afanaszjev, V.G.: Tudományos-technikai forradalom. Irányítás,
képzés. Bp. 1973, Kossuth.
- Andragógia-felnőttoktatás. Összeáll. a TIT szegedi művelődés-
elm. eqyetemén elhangzott előadásokból.
Szeged, 1973, TIT Csm. Szervezete.
- Mol, Abraam A.: Szociodinamika kulturü. Moszkva. 1973,
Progressz. /Oroszul./
- Turcsenko, V.N.: Naucsno-technicseszkaia revoljucija i
revoljucija v obrazoványii. Moszkva. 1973,
Politizdat. /Oroszul./
- Aczél György: Szocialista kultura - közösségi ember. Bp. 1974,
Kossuth.

- A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai. Bp. 1974,
Kossuth.
- Hermann István: A mai kultúra problémái. Kapitalista kultúra-
szocialista kultúra. Bp. 1974, Kossuth.
- Huszár Tibor: Közművelődés, közösség, társadalom. = Valóság,
1974, 5.sz. 1-18. old.
- Közoktatásunk tartalma és az egyetemes művelődés. Az MTA és
a Műv. Min. 1974. febr. 1-3-i nyiregyhá-
zi tanácskozásának anyagából. = Közneve-
lés, 1974. ápr. 26. 12-27. old.
- Vita közben: a közművelődés. = Látóhatár, 1974. márc. 160-
209. old.
- Vita közben: a jövő iskolája. = Látóhatár, 1974. jun. 72-
105. old.

A KÖZMŰVELŐDÉS PÁRT ÉS ÁLLAMI IRÁNYÍTÁSA

Az igazgatás, irányítás, vezérlés egyaránt sajátja minden társadalomnak, a társadalmi élet minden oldalának. Irányítás nélkül az anyagi és szellemi javak elosztása és felhasználása elképzelhetetlen. "Minden nagyobb méretekből végzett közvetlenül társadalmi vagy közösségi munkának - írta Marx a Tőkében - többé-kevésbé igazgatásra van szüksége, amely közvetíti az egyéni tevékenységek összhangját és betölti azokat az általános funkciókat, amelyek a termelő össz-organizmus - önálló szervei mozgásától megkülönböztetett - mozgásából fakadnak. Az egyes hegedűjátékos önmagát vezényli, a zenekarnak szüksége van karmesterre." /MEM 23. köt. 310. old./

Az irányításnak, szabályozásnak nemcsak az emberek termelő tevékenysége van alárendelve, hanem a szellemi, kulturális alkotó és befogadó tevékenysége is.

A társadalom vagy az egyes társadalmi folyamatok irányításának, vezérlésének két típusát, a vezérlő hatás két mechanizmusát lehet megkülönböztetni: egyik az ösztönös, a másik a tudatos mechanizmus.

Az ösztönös mechanizmus esetében a rendszerre kifejtett rendező, irányító hatást különböző, gyakran egymásnak ellent-

mondó erők, tömegesen előforduló véletlenszerű egyedi aktusok ütközése, összefonódása és kereszteződése eredményezi. E hatás általános tendenciaként tör magának utat a véletlenek vak játéka közepette. Természete szerint automatikus és nem igényel tudatos emberi beavatkozást. Gyakran az emberek nincsenek is abban a helyzetben, hogy szabadon beavatkozzanak a véletlenszerű, ösztönösen működő erők mozgásfolyamataiba, és alávéssék őket saját érdekeiknek és céljaiknak. Ilyenkor az emberek arra kényszerülnek, hogy tevékenységüket hozzáigazítsák a véletlen feltételekhez. Esetleg meggyorsíthatják vagy lassíthatják az adott folyamat menetét. Uralkodni azonban nem tudnak rajta.

A társadalmi folyamatok irányításának tudatos típusa, illetve mechanizmusa az emberek célszerű tevékenységével van szoros kapcsolatban. Ez esetben sajátos társadalmi intézmények alakulnak és jönnek létre az irányítás szubjektumai, vagyis azoknak a szervezeteknek és szervezeteknek a rendszere, amelyek tudatos hatást gyakorolnak meghatározott eredmény elérése céljából.

A tudatos irányítás lényege abban van, hogy biztosítja az adott rendszer alapvető tulajdonságainak fennmaradását, a rendszer megszilárdulását, tökéletesítését, fejlődését, óvja a rendszert az ösztönös, önpusztító tényezők hatásától.

Az egyes társadalmak, illetve társadalmi folyamatoknak a "tisztasága", vagy folyamatában nézve: "ellenállása" az ösztönös tényezőkkel szemben nem egyforma. Ez függ a társadalom

sajátos törvényszerűségeitől, érettségének fokától és egyéb tényezőktől. Többek között attól, hogy a társadalom fejlődésének fő törvényszerűségei mennyire engedik meg az emberi aktivitás megnyilvánulását, a társadalmi intézmények beavatkozását az egyes folyamatokba. Az irányítás tehát konkrét történelmi jellegű. Az irányítás azonban osztályjellegű is. Mindig az uralkodó osztály érdekein keresztül valósul meg. Az uralkodó osztály a maga érdekeinek megfelelően hozza létre azoknak a társadalmi intézményeknek, szerveknek és szervezeteknek a rendszerét, amelyek az adott folyamatra hatást gyakorolnak.

Ezek után a talán tulságosan is elvi jellegű és általános bevezető megjegyzések után konkrétan szeretnék foglalkozni a közművelődés párt és állami irányításának néhány problémájával, a Párt KB. 1974. március 19-20-i, a közművelődéssel foglalkozó határozata alapján.

A közművelődés párt és állami irányítása, az e területen zajló folyamatok koordinálása bonyolult és nehéz munka. Legfőbb feladata a társadalmat vezető Magyar Szocialista Munkáspárt által kitűzött politikai-ideológiai célok megvalósításának elősegítése. Többek között:

- a szocializmus teljes felépítésének segítése, az egész nép kulturális színvonalának emelése, a kultúra igazi értékeinek széleskörű és hatékony terjesztése útján;

- a szocialista életmód és magatartás, az aktív közéleti tevékenység, az értelmes emberi élet kialakításának segítése, a személyiség szocialista fejlődésének biztosítása;
- hazánk haladó kulturális hagyományainak ápolása, az egységes szocialista nemzeti kultúra kincseinek, valamint a világkultúra kincseinek, mindenekelőtt a szocialista és humánus értékeknek a tömegek birtokába adása, a szocialista hazafiság és internacionalizmus fejlődésének segítése;
- a művelődés szokásának általánossá tétele, a szellemi értékek közötti tudatos és kritikus választás segítése;
- a kulturális egyenlőség biztosítása, társadalmi rétegek és földrajzi területek közti egyenlőtlenségek felszámolása;
- a kulturált szórakozás, pihenés, a szellemi és fizikai regenerálódás segítése;
- a kulturálódásban való aktív, alkotó és permanens részvétel sokoldalú lehetőségeinek, a közművelődés anyagi és személyi feltételeinek biztosítása, stb.

Az irányítás állandó korszerűsítésével, javításával az elmúlt évtizedekben történelmi eredményeket értünk el a célok megvalósításában. A továbbtanulás, a rendszeres művelődés széles társadalmi rétegekben az életforma szerves részévé vált. De talán éppen az irányításban jelentkező prob-

lémák akadályozták, fékeztek legjobban a továbbhaladást, a közművelődésnek az új feltételekhez, követelményekhez való igazítását. Felsorolunk néhányat az itt jelentkező gondok és problémák közül.

Köztudott, hogy a közművelődés irányításának kulcskérdése a pártirányítás. A KB. határozat előtt azonban e terület pártirányításából sokszor hiányzott a reális elemzés, a feladatok meghatározása, a hatékony pártellenőrzés és koordinálás. Az irányítók, különösen alsóbb szinteken, nem ismerték eléggé a párt és állami határozatokat, utasításokat, általában a kulturpolitika konkrét kérdéseit. Ezért idegenkedtek az ilyen témák napirendre tűzésétől.

A pártszervekben nem foglalkoztak jelentőségének megfelelően a közművelődés és az általános társadalmi, politikai feladatok összefüggéseivel. Háttérbe szorult a közművelődési munka politikai jellege. A közművelődés sokszor a szakszervezet, a KISZ és más szervezetek reszortfeladatává redukálódott.

A közművelődési munka párt és állami irányításának problémái egy elavult szemléletben gyökereztek. A vezetők jelentős része nem vette tudomásul a társadalomban végbement fejlődést, a gazdasági, a termelési strukturák átalakulását, az életszínvonal megváltozását, a kulturális forradalom eddig elért eredményeit, a "népművelési" periódus lezárulását, a "közművelődés" szakaszának új igényeit. Ennek megfelelően a közművelődést

gyakran leszűkítették a kulturotthoni előadásokra, amatőr-
együttesek szereplésére, kölcsönkönyvtári teendők ellátásá-
ra, stb.

Az állami irányításon belül a művelődési minisztériumi irányításból hiányzott az egység. Nem volt meg a kellő összhang a főosztályok között, néha eltérések jelentkeztek a Minisztérium és a Népművelési Intézet állásfoglalásaiban. A Minisztérium felelőssége, hatásköre nem volt elég széles.

Sok az elavult jogszabály. Az időszerű és helyes rendelkezésekben is sok módosítás történt, ezért ezek nehezen áttekinthetők. A közművelődésnek - szemben az oktatással - nem volt felügyeleti rendszere. Nem volt kiépítve megfelelő és hatékony információs rendszer sem.

A megyékben, járásokban, városokban egységes a közművelődés tanácsi irányítása. Itt elsősorban a megyei művelődési központoknak az irányításban betöltött helye és szerepe volt tisztázatlan. Esetenként surlódások jelentkeztek a szakszervezeti és más szervezetekkel, illetve ezek intézményeivel való kapcsolatokban. A közoktatás és közművelődés egységes irányításán belül megfigyelhető volt az oktatás dominanciája.

A helyi tanácsok önállósága, hatásköre a Tanácstörvény értelmében erősen megnőtt. A legsürgősebb gazdasági, kommunális és más feladatok mellett a közművelődés azonban háttérbe szorult. Az egységes szakigazgatási apparátusokban kevés a mű-

velődésügyi szakember. A tanácsok azokkal a jogokkal sem éltek - s ez néha még ma is jellemző - az egyes intézmények, rendezvények közti koordináció megvalósításában, amelyeket számukra a Tanácstörvény biztosít.

Nem volt körülírva az egyes szervek és szervezetek teendője, feladata, felelőssége. A koordináció jóformán csak az akciókra korlátozódott, illetve leszűkült az intézmények tevékenységére, tehát nem volt elég társadalompolitikai jellegű és nem volt elég tartalmi. Sok volt a párhuzamosság, a túlszervezettség.

A közművelődés irányításának nagy gondja volt és még ma is az, a káderhelyzet. A dolgozók száma általában alatta maradt a szükségleteknek. Növekedési ütem lassu és aránytalan. Viszonylag sok a szakképzetlen, nem megfelelő iskolai végzettségű dolgozó. Nem volt megfelelően megoldva képzésük és továbbképzésük. Anyagi és erkölcsi megbecsülésük, társadalmi presztizsük elmaradt a pedagógusoké mögött, ami állandó feszültségeket, konfliktusokat szült.

Az irányítás nem tudta kihasználni az anyagi eszközökkel történő orientálás lehetőségeit. Az anyagi eszközök szétaprózódtak.

A sok gond, probléma felsorolása után az a benyomás alakulhat ki, hogy legfőképpen ezek, vagy ahogy nyersen szokták megfogalmazni: a közművelődés "válsága" váltották ki a KB hatá-

rozatát. Itt is szeretném hangsúlyozni, hogy nem erről van szó. A KB határozata a szocialista valóság fejlődése alapján született. A társadalom a szocialista építés magasabb fokára érkezett, s ez lehetővé teszi, az előttünk álló feladatok megoldása pedig megköveteli a magasabb kulturáltságot, az előrelépést a közművelődésben is.

A KB határozata foglalkozik az irányításban jelentkező problémák megoldásával is. A helyzet megjavítására irányuló erőfeszítések megkezdődtek. Egyes intézkedésekről a sajtó is hírt adott.

Az intézkedések kidolgozásánál mi abból indulunk ki, hogy a szocialista kulturális forradalom teljes megvalósításához nélkülözhetetlen az elvszerű, következetes párt és állami irányítás biztosítása. Elvetünk minden olyan felfogást, amely a kultúra fejlődésének ösztönösségét vallja. Ha nincs párt és állami irányítás, nincs szocialista kultúra sem, szabadon burjánozhatnak a kispolgári burzsoá nézetek, s ha a szocialista tudatosság gyengül, veszélybe kerülhetnek a szocialista gazdasági, társadalmi alapok is.

Az oktatás mellett a közművelődésnek alapvető szerepe van a szocialista kulturális forradalom megvalósításában. E folyamat eszmei irányítója, a művelődési politika kialakítója és megvalósítója a Magyar Szocialista Munkáspárt. A Párt való-
sitja meg a magyar kultúra legjobb hagyományainak egyesítését a szocializmus eszméivel, segíti, ápolja, fejleszti a szocialista kulturát. A párt ideológiájának, a marxizmus-leninizmus-

nak a művelése, alkotó továbbfejlesztése és elsajátítása döntő feltétele annak, hogy a szocialista kultúra értékrendje határozza meg az egész közművelődési tevékenységet. Az irányítás módszerét tekintve a párt a marxista-leninista elvekből és elemzésekből kiindulva, a reális lehetőségek és szükségletek számbavételével, a szocialista építés általános feladataival és perspektíváival összhangban megszabja a kulturális fejlődés fő vonalát.

A párt vezető szervei esetenként állást foglalnak fontos kulturpolitikai, művelődéspolitikai kérdésekben, átfogóan értékelik egy-egy terület állami, vagy társadalmi szerv közművelődési tevékenységét, elemzik az egyes területeken jelentkező politikai-ideológiai tendenciákat, segítik a szocialista tartalmú kulturális termékek terjedését. Megfogalmazzák a kultúra terjesztői hálózattal szembeni társadalmi igényeket és a közművelődésre vonatkozó fontos politikai döntések kidolgozásába bevonják a terület legjobb szakembereit. Irányítják és ellenőrzik az állami szervek munkáját.

Az irányítás fő eszköze az eszmei befolyásolás. Ennek lényege a marxista-leninista tanítás, illetve a párt kulturális politikájának szüntelen magyarázata, a káros nézetek elleni eszmei harc. Eközben természetesen figyelembe vesszük az egyes kulturális területek sajátosságait és harcolunk az irányítás bürokratikus vonásai ellen.

A központi irányítás megszilárdításával egyidejűleg fokozzuk a helyi kulturális intézmények, szervek önállóságát, felelősségét, hangsúlyozva e kettősségen belül a felelősség oldalát.

A párt az irányító-munka során támaszkodik a különböző tanácsadó testületekre, társadalmi bizottságokra, művészeti szövetségekre. A párt gondoskodik arról is, hogy a kulturális élet kulcspozícióiba megfelelő emberek kerüljenek. Olyan jellemes, párthű, szakmailag hozzáértő kommunisták és pártonkivüliek, akik merik vállalni a felelősséget a rájuk bízott területért, készek harcolni a párt politikájának érvényre juttatásáért, újabb értelmiségi rétegek mozgósításáért, és újabb tömegek bevonásáért a kulturális élet áramába.

A közművelődés pártirányítása tehát politikai eszközökkel, a párt vezető szerveinek határozataival és állásfoglalásaival valósul meg, amelyek előkészítése és végrehajtásuk megszervezése a párt apparátusának feladata.

Ismételten hangsúlyozni szeretném azonban azt a meggyőződésünket, hogy a közművelődés szerepének, jelentőségének és megbecsülésének fokozódása az egész társadalomban elsősorban a pártszervezetek követelménytámasztó, orientáló szerepének növekedésétől függ.

A pártszervezeteknek gyakrabban és tartalmasabban kell foglalkozniuk tagjaik általános és politikai műveltségének színvonalával, annak módszeres fejlesztésével. Szembe kell

szállniuk a műveltséget lebecsülő, a tanulást, az önművelődést, az aktív kulturálódás jelentőségét vitató nézetekkel.

Különös gondot kell fordítani a különböző kollektívák bizalmát és megbecsülését élvező vezetők és aktivisták művelődésére, mert ezek példája, közvéleményformáló orientáló hatása a lakosság széles rétegeit, illetve e rétegek kulturális magatartását képes befolyásolni. Az új művelődési szokásokat széles körben kell terjesztetni, nem mondva le a régiekben rejlő lehetőségekről sem.

Az eddigieknél nagyobb mértékben kell érvényesíteni és felhasználni a munkahelyi kollektívák, mindenekelőtt a szocialista brigádok kulturális nevelő hatását, szerepét. A közművelődést újra tömegmozgalmi feladattá, a különböző kollektívák, testületek, az aktivisták, a párt és tömegszervezetek tagjainak ügyévé, a mindennapi munka szerves részévé kell tenni.

Az egész közművelődési tevékenység szervezője, összehangolója, gazdája, fő beruházója és ellenőrzője a szocialista állam.

A mi irányítási rendszerünkben az állami szervek feladata, hogy gondoskodjanak az elvek gyakorlati megvalósításáról, a megfelelő feltételek biztosításáról, a rendelkezésre álló anyagi-technikai eszközök helyes elosztásáról és felhasználásáról. Ezen belül fontos feladatuk a káros, negatív törekvések megfékezése, az ellenséges kísérletek megghiusítása. Természe-

tesnek tartjuk, hogy a romboló hatásu, selejtes férc-munkákkal szemben esetenként adminisztratív intézkedéseket is hoznak.

Az állami irányítás magában foglalja az egyes területek, intézmény-hálózatok általános helyzetének rendszeres elemzését, a személyi, anyagi-technikai fejlesztés koncepciójának és konkrét tervének kidolgozását, a közművelődési káderek erkölcsi és anyagi megbecsülésének, képzésüknek és továbbképzésüknek biztosítását, az állami és társadalmi keretekben folyó közművelődési tevékenység koordinálását, a kulturaterjesztő hálózat iránt megfogalmazott legfőbb társadalmi igények kielégítéséről való gondoskodást. Az állami szervek feladata a központilag képzett közművelődési alap felosztása az egyes területek, a társadalmi szervek között, a kiemelt kulturpolitikai akciók, rendezvények finanszírozása, illetve annak koordinálása.

A KB határozata állást foglalt amellett, hogy a közművelődés irányításában meg kell őrizni a társadalmi és állami irányítás kettősségét, de mindkettőt tovább kell fejleszteni.

A határozat hangsúlyozza, hogy a közművelődés sokszektoruságában rejlő alkotó energiák megőrzése és fejlesztése érdekében továbbra is törekedni kell a társadalmi szervek közművelődési tevékenységének fokozására, gazdagítására. A társadalmi szervek azonban pontos munkamegosztás alapján - amelynek kidolgozása folyamatban van - végezzék sajátos feladataikat és a megfelelő pontokon kapcsolódjanak az állami tevékenységhez. A koor-

dinációban való részvétel minden szervnek fontos feladata és kötelessége.

Az egyöntetűség, az egység biztosítása érdekében az állami szervek szerepét a tervezésben, a feladatok elosztásában, a koordinációban, ellenőrzésben és felügyeletben növelni kívánjuk. Az állami ellenőrzés a jövőben kiterjed az egyes szervek által a munkamegosztásban vállalt feladat teljesítésének ellenőrzésére is.

Az OKT-ok, ill. a Kulturális Minisztérium megfelelő anyagi alappal is rendelkezik majd az egyeztetett elképzelések érvényesítéséhez, bizonyos központi célkitűzések elősegítéséhez.

Ki akarjuk alakítani a közművelődés olyan egységes szakmai felügyeleti rendszerét, amely minden szerv ilyen irányú tevékenységét átfogja. Felülvizsgáljuk az érvényben lévő jogszabályokat, utasításokat és egységesítjük, pontosítjuk azokat. Javitjuk az egyes szektorok és szervek közötti információ-áramlást, a tájékoztatást.

A közművelődési tevékenység - jellegéből következően - eleve decentralizált abban az értelemben, hogy helyben dől el milyen közművelődés valósul meg az adott városban, községben, üzemben. Itt nemcsak a helyi adottságok, hanem az adott közösség konkrét igényei is meghatározók lehetnek. Nem decentralizált és a jövőben sem lehet az, a közművelődés tartalma, a legfőbb nevelési célok. Eszmei, elvi politikai egységet a pártnak kell biztosítania minden szinten.

A következő periódusban az erők összefogása, a közművelődés hatékonyságának a növelése érdekében a központi és megyei irányításban a centralizálást fokozzuk, míg a helyi városi, falusi, üzemi tevékenység szervezése során decentralizálunk. Az a cél, hogy minél több szerv és szervezet legyen érdekelt valamilyen közművelődési tevékenység vállalásában.

Nagyon fontos, hogy fordulatot érzünk el a politikai, gazdasági vezetők szemléletében. A közművelődést minden szinten a szocializmus perspektíváival /és a közvetlen termelési érdekekkel is/ összefüggő ügynek, minden vezető saját ügyének kell tekinteni és meg kell követelni ennek megfelelő támogatását. A kulturális élet egészében is - a művészeti és tudományos alkotóműhelyekben egyaránt - egységes közművelődési szemléletnek kell érvényesülnie.

Néhány szót az irányítás szervezeti rendszeréről.

Felső szinten a pártirányítást a KB, a PB, a Titkárság után a KB Agit.Prop. Bizottsága gyakorolja, amely az egyes, illetékességi körébe tartozó kérdésekben állásfoglalásokat alakít ki, s rendszeresen foglalkozik a közművelődés ügyeivel. Bizonyos elvi elméleti jellegű kérdéseket esetenként megvitát a KB mellett működő Kulturpolitikai Munkaközösség. A közművelődés gyakorlati országos szintű pártirányítását a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya végzi, ahol a Kulturális Alosztályon foglalkoznak a közművelődés problémáival. Itt történik az országos hatáskörű döntések előkészítése, egyeztetése, koordinálása, és a végrehajtás ellenőrzése.

Az állami irányítás legfelső szintjei: a Parlament, a Parlament Kulturális Bizottsága, a Kormány, illetve a Kormány mellett működő Országos Közművelődési Tanács. A feladatok végrehajtásának országos szintű megszervezése a Kulturális Minisztériumban történik, ahol a közművelődési területet egy miniszterhelyettes felügyeli.

Itt két megjegyzést szeretnék tenni: egyik az OKT-ra, másik a Kulturális Minisztériumra vonatkozik.

Az OKT a KB határozat előtt is működött /1972. júniusában alakult meg/. A megalakítását elrendelő kormányhatározat nem tisztázta, hogy az OKT a Kormány szerve-e vagy sem, bár elnöke a Kormány elnökhelyettese volt. Nem döntöttek el egyértelműen azt sem, hogy a Művelődési miniszter tanácsadó testülete. Összetétele alapján inkább valamiféle társadalmi tanácsadó szerv volt, semmint operatív testület, amely az együttműködést, koordinálást a különböző közművelődést folytató szervezetek között hatékonyan biztosítja. Emiatt tevékenysége nem tudott kibontakozni, nem tudta azt a jótékony hatást kifejteni, amit az eredeti elképzelésben szántak neki. Így került sor az OKT újjászervezésére. A Minisztertanácsnak az OKT újjáalakításáról szóló határozata egyértelműen kimondja, hogy az a Minisztertanács tanácsadó, véleményező, koordináló és ellenőrző szerve. Hatáskörébe tartozik:

- fejlesztési koncepciók, tervek, irányelvek, javaslatok kidolgozása a közművelődés egészét, illetőleg több szerv közművelődési tevékenységét érintő kérdésekben;

- a közművelődéspolitika általános vagy egyes szakterületeken történő megvalósulásának értékelése. Ennek keretében az állami szerveket beszámoltatja, a társadalmi szerveket pedig tájékoztatásra kéri fel a közművelődési tevékenységükről;
- a közművelődés egészét érintő minisztertanácsi előterjesztések kezdeményezése, továbbá a közművelődéssel foglalkozó minisztertanácsi előterjesztések véleményezése;
- a közművelődési feladatokat ellátó szervek gyakorlati közművelődési tevékenységének összehangolása;
- a közművelődés ügyét előbbre vivő, példamutató módszerek és megoldások bevezetésének erkölcsi és anyagi ösztönzőkkel való segítése.

A Tanács elnöke: Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese, alelnökei: a kulturális miniszter, a SZOT illetékes titkára, a KISZ KB illetékes titkára. A Tanács tagjai: a különböző minisztériumok képviselői, - általában miniszterhelyettesek - az MRT elnöke, az OTS elnöke, az MTA főtitkára, az OT elnöke, a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnöke, valamint a különböző társadalmi szervezetek vezetői. Az OKT-n belül egy szűkebb körű elnökség működik, amely rendszeresebben ülészik és operatívabb, mint maga a Tanács.

A Kulturális Minisztérium mint köztudott, egészen fiatal intézmény. Korábban az oktatás, a közművelődés, a művészetek igazgatási, irányítási problémáival egységes minisztérium-

ban foglalkoztak. Sokan megkérdezik miért vált szükségessé a Minisztérium kettéválasztása. Szeretném hangsúlyozni, hogy ennek nem elvi, hanem egyszerű gyakorlati okai voltak. A KB határozat megköveteli az összefogottabb, koncentráltabb, tudatosabb és fokozottabb foglalkozást a közművelődés ügyeivel. A közművelődési munka KB határozatban is előírt lényeges megjavításának, hatékonysága növelésének ez elengedhetetlen követelménye. Ugy tűnt, hogy ezt a célt és követelményt legjobban egy külön minisztérium létrehozása segítheti elő.

Megjegyzem, hogy a Kulturális Minisztérium nem újdonság a magyar politikai életben. Emlékeztetni szeretnék arra, hogy az ellenforradalom előtt már működött egy Népművelési Minisztérium, és végeredményben jól betöltötte feladatát. Az ellenforradalom után az egységes ideológiai-politikai vonalvezetés biztosítását a szellemi életben jobban szolgálta az egységes minisztérium. Hozzá kell tenni, hogy a személyi feltételek is most alakultak úgy, hogy ezt a lépést a legzökkenőmentesebben lehetett megtenni.

A közművelődés irányításának középszintű szervezeti rendszerében viszonylag új elem a megyei közművelődési bizottságok létrehozása. Viszonylag új, mert valami ehhez hasonló korábban is volt, de nem azzal a jelleggel, ahogy ma elképzeljük. Elkészült a megyei közművelődési bizottságok működését meghatározó irányelvek tervezete. Elképzeléseink szerint /véglegesen még nincs jóváhagyva, de a főbb kérdések már tisztázottak/ a Bizottság:

- ellenőrzi és segíti a közművelődéspolitikai helyi megvalósítását, különös figyelemmel a terület sajátosságaira, adottságaira;
- koordinatív feladatokat lát el az állami és társadalmi szervek között a párt- és tanácsai határozatok előkészítésében, gyakorlati megvalósításában;
- biztosítja az állami és társadalmi szervek, gazdasági egységek összehangolt részvételét, célszerű munkamegosztását a közművelődéspolitikai kidolgozásában és végrehajtásában;
- a kiemelt feladatokhoz, akciókhoz mozgósítja az érdekelt szerveket, a lakosságot, összefogja a szellemi és anyagi erőket;
- véleményezi a terület egészét, a közművelődés egy-egy nagyobb szektorát átfogó koncepciókat és terveket, azokat a fontosabb előterjesztéseket, amelyek a közművelődésben érdekelt szervek megyei /fővárosi/ vezetőtestületei elé kerülnek. Részt vesz azok előkészítésében, ill. azokat maga is kezdeményezheti;
- ellenőrzi és segíti a tervek összehangolását, megakadályozza az általános elvekkel ellentétes törekvéseket, az ésszerűtlen, gazdaságtalan fejlesztéseket, a célszerűtlen felhasználásokat;
- beszámoltatja a közművelődésben résztvevő szerveket, intézményeket, gazdasági egységeket ilyen irányú kötelezettségeik teljesítéséről. Értékeli, minősíti végzett munkájukat, javaslatokat tesz feladataikra, tennivalóikra;

- elvégzi, elvégezteti illetve kezdeményezi azoknak a témáknak /pl. az egyes társadalmi rétegek művelődési helyzete, a munkahelyek és települések kulturális el-
látottsága, az azonos feladatokat végző intézmények
tevékenysége, a közművelődés káderhelyzete stb./ te-
rületi vizsgálatát, amelyek több szerv együttes fel-
adatait jelentik és jó együttműködését igénylik;
- javaslatokat tesz célfeladatok anyagi támogatására,
ezzel is segítve a legjobb helyi kezdeményezéseket;
- információkat gyűjt a megye /főváros/ közművelődési
helyzetéről.

A bizottság kislétszámu, operatív testület, 10-12 tag-
gal. Elnöke a tanács illetékes elnökhelyettese, titkára a ta-
nács művelődési osztályának közművelődéssel foglalkozó osz-
tályvezető-helyettese vagy csoportvezetője. A bizottság mun-
kájába bevonhatja a megyei közművelődési intézmények vezetőit
és más szakembereket. Állandó tagjai a megyei PB, megyei KISZ,
SZMT, Hazafias Népfront, TSZ szövetség, MESZÖV, TIT illetékes
vezetők. A Bizottság munkájával összefüggő ügyviteli, szerve-
zési és gazdasági feladatok megoldásáról a tanács művelődési
osztálya gondoskodik. Működéséről évenként beszámol a tanács-
nak.

A közművelődés irányításának fontos része a káderek fel-
készítése, továbbképzése, elosztása, valamint az anyagi tech-
nikai ellátás, finanszírozás megszervezése. /Utóbbival nem
foglalkozom, mert ez a következő előadás témája./

A közművelődési káderekről annyit, hogy kb. 15.000 függetlenített és 25 ezer félállású dolgozó működik ezen a területen. A KB határozat elismeréssel beszél áldozatos munkájukról, amelyet nehéz körülmények között önfeláldozóan végeztek és végeznek. A jövőben javítani kell anyagi és erkölcsi megbecsülésüket, korszerűsíteni kell képzésük és továbbképzésük rendszerét. Erre vonatkozóan is vannak elképzelések. Fizetésüket várhatóan a következő ötéves terv szociálpolitikai intézkedéseinek keretében rendezik. A képzés-továbbképzés korszerűsített rendszerét ez év december 31-ig kell a Kulturális Minisztériumnak kidolgoznia.

Befejezésül: a közművelődésről hozott KB határozat hosszú távra szóló feladatokat tartalmaz. Ez vonatkozik az irányítás kérdéseire is. A munka megjavítását szolgáló intézkedéseket fokozatosan dolgozzuk ki és adjuk ki. Azt tartjuk, hogy a határozat végrehajtása során kerülni kell mindenfajta szélsőséget. A közművelődési feladatok nem divat-diktálta kampány részei, hanem folyamatos, tervszerű munkát kívánnak. Óvakodni kell a lehetőségeinket meghaladó vagy ésszerűtlen megoldásoktól, tervektől is. Bizunk abban, hogy a népművelők széles rétegeinek összefogásával és aktivizálásával meg tudjuk javítani a munkát, végrehajtjuk a KB határozatát.

dr. Vonsik Gyula:

AZ ÉRTELMISÉG ÉS A KÖZMŰVELŐDÉS

Közismert dolog ma már, hogy a lakosság kulturáltsága, műveltségének növekedési üteme jelentős mértékben meghatározza a termelőerők fejlődését, a műszaki színvonal emelkedését, a termelés szervezettségének fokozását, a dolgozók társadalmi aktivitásának kibontakozását, az öngazgatás demokratikus alapjainak fejlődését, a mindennapi lét szocialista átalakítását, stb. Itt az elérendő célok nem egyszerűen csak mennyiségi növekedést jelentenek, hanem a hangsúly a szocialista jellegen van. Az épülő új társadalom jellegéből fakad, hogy a kultúra fejlődésének, a műveltség növelésének ezt a célt kell szolgálnia.

A szocialista kultúra létrejöttének specifikuma, hogy fejlődése a hivatásos szellemi munkások és a többi dolgozó közös, összehangolt erőfeszítései nyomán megy végbe. A munka jellegének és a munkások, parasztek kulturális-műszaki színvonalának változása szolgáltatja az alapot ahhoz, hogy a dolgozók tevékenységében a szellemi és fizikai munka szerves egységet alkosson. A termelés mai színvonala és a tudományos-technikai fejlődés következtében a munkás és paraszt munkája egyfelől, a mérnök, a technikus és az agronómus munkája másfelől fokozatosan azonos szintre kerül. Fontos szerepet játszik ebben a lakosság gyors kulturális színvonal-emelkedése. A párt arra tö-

rekszik, hogy minden munkás, minden paraszt a szó legtagabb értelmében művelt legyen, hogy teremtő képességeiket teljes mértékben latba vessék és tevékenyen kivegyék részüket társadalmunk szellemi életéből.

Az is közismert, hogy a szocializmus építésében történő előrehaladással egyenes arányban növekszik az értelmiség szerepe is. Ez a szerep a tudatosság, a tudományosság fokozott szükségletéből fakad, mivel a szocializmus építésében történt minden előrelépés egyben mindig újabb feladatot is jelent, amely feladat jellegét tekintve mind bonyolultabb és mind inkább megköveteli az egész társadalom és az egyén szellemi erőfeszítését. A szellemi igények növekedése, a szükségletek kielégítése feltételezi a társadalom műveltebb rétegeinek aktív cselekvő közreműködését.

Az MSZMP Központi Bizottságának közművelődésről szóló határozata ezen az alapon emeli ki, hogy a feladat teljesítéséhez erősíteni kell a művelődési tevékenység mozgalmi jellegét, benne mindenekelőtt az értelmiség ilyen irányú részvételét. A határozat kiemeli, hogy "A különböző szakterületeken dolgozó értelmiség kapjon több közművelődési megbízatást. Az értelmiség közművelődési tevékenységét fontos társadalmi munkának kell tekinteni, s ennek megfelelően elismerni és megbecsülni."

I.

A feladat megoldása során mindenekelőtt azt kell világossá tenni, mit értünk az értelmiségi feladaton és az értelmiség feladatán. Itt elméleti és gyakorlati kérdések egész sora kapcsolódik egymáshoz. Mindenekelőtt az értelmiségi megnevezésnek kell megteremteni a marxista tartalmát, a fogalmat össze kell kapcsolni a szocializmussal. Ki az értelmiségi? Aki szellemi munkát végez, akinek egyetemi vagy főiskolai végzettsége van, stb. vagy a fogalom másként is megközelíthető. Ugy érzem a fogalom ilyen megközelítése, a történelmi és társadalmi fejlődés mai szakaszán már nem helyes, mivel ezek a meghatározások egy munkamegosztásban elfoglalt helyet /szellemi dolgozó/ vagy másrészt a szakma kvalifikáltságát jelzik. Az értelmiségi funkció nem írható körül csupán a tartalom oldaláról. Ettől sokkal fontosabb a funkció tevékenység társadalmi értelme és értéke, ami viszont már nagyonis az adott társadalomhoz kötődő ideológiai és politikai meghatározottságot jelent.

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mi az értelmiség valódi hivatása; keresni az élet értelmét, megfejteni a természet titkait, feltárni a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit, stb. akkor erre a kérdésre azt kell válaszolni, hogy ez önmagában kevés. Az értelmiség feladata - társadalmisága - nemcsak a társadalmi munkamegosztás kapcsán határozható meg /szellemi munka, fizikai munka/, hanem aszerint is, hogy a társadalmi haladás folyamatában betölti-e progresszív szerepét.

Az értelmiség társadalmi szerepének megítélése alapvetően kétféleképpen történhet: az uralkodó osztály érdeke szempontjából és a társadalmi haladás törvényszerűsége alapján. A szocializmus körülményei között ez a kétféle megítélés nem áll ellentétben, sőt a kettő a szocializmus körülményei között tulajdonképpen csak egy. A munkásosztály érdeke egybeesik a haladás objektív törvényszerűségeivel. Ebből következik, hogy a szocializmus körülményei között az értelmiség nem áll az előtt a dilemma előtt, hogy melyiket válassza, mert ha a társadalmi haladást választja, ugyanazt választja, mintha a munkásosztály érdekének szolgálatát választaná. Ezért mondjuk azt, hogy a szocializmus mint társadalmi rendszer először teremti meg a történelem során annak feltételét, hogy az értelmiség szabadon, ellentmondásmentesen élhessen hivatásának.

A szocializmus nagy műveltségű, magasfoku tudatossággal rendelkező embereket igényel. Az értelmiség feladata ilyen aktív, tudatos résztvevőkké formálni a társadalom dolgozóit. Ez nem végezhető el csupán hivatali munkával. Ez tulmutat a szakmai tevékenységen, méreteit, jellegét tekintve kilép a közvetlen társadalmi munkamegosztás keretei közül.

Abból kell kiindulni, hogy valamennyi magasan kvalifikált dolgozónak jellemzője, hogy alapvetően szellemi munkát végeznek, hogy alapvetően szellemi értékeket alkotnak, hogy részesül a fizikai dolgozók nevelésének, hogy a kulturális ellátásnak, mint tevékenységnek a szférájában helyezkednek el, és hogy munkájuk végzéséhez tudományos ismeretekre van szükségük, stb. Ezek a

kritériumok a magasan kvalifikált munkások kritériumai, de ettől még nem értelmiségi valaki. Az értelmiségi funkciót ezeknek a kritériumoknak a jellegbeli meghatározottságából kell levezetni. Szocialista társadalmunkban különböző szakembercsoportok végzik a maguk saját specifikus feladatát. Van viszont néhány olyan jellegzetes társadalmi feladat, ami az összes magasan kvalifikált szakembernek lehet a sajátja. Ilyenek: aktív és önzetlen részvétel a társadalom szellemi életének fejlesztésében, a marxizmus-leninizmus alapján való gondolkodás kialakításában való tevékeny részvétel, a dolgozók szocializmus szellemiségében való nevelése, stb. vagyis az új típusú szocialista ember kialakításában való tudatos, aktív részvétel.

Az értelmiségi funkció betöltése nagymértékben függ a kezdeményező készségtől, aktivitástól, más szóval az alkotó munkához való viszonytól. Lehet valaki tanító, orvos, tudós, mérnök, stb. vagyis jellegében alkotó jellegű munkát végző, de ha azt csak mint iparos végzi, akkor nem értelmiségi. Az értelmiségi funkció ott kezdődik, ahol megszűnik az iparos módon végzett munka. Kezdeményező készség, aktivitás, belső tűz nélkülözhetetlen kritériuma az értelmiségi tevékenységnek.

Az az alkotó tevékenység, amely az értelmiség munkáját kell, hogy jellemezze széles lehetőségeket nyit az értelmiségi funkció gyakorlására. Természetesen az alkotás mint olyan nem a szellemi foglalkozásuak előjoga csak. A fizikai munkát végzők milliói - munkások, parasztok - is alkottak és alkotnak, amikor gondolatukat, lelküket, lendületüket, lelkesedé-

süket két kezük munkájába fektetik bele. A munka - mondta Marx - formateremtő tűz. Ugyanakkor az alkotás folyamata mindig intellektuális tevékenységgel - találékonysággal, ötletek, elgondolások realizálásával - jár együtt. Ezért alkotói szempontból a szellemi foglalatosság, a képzettség és kulturáltság nagyobb lehetőséget kínál /habár e lehetőségeket szubjektíve még realizálni kell a valóságban/.

A szellemi munka alkotó potenciáinak realizálásához a szocializmus nyújtja a legnagyobb teret, ami abban nyer kifejezést, hogy növekszik az értelmiség helye és jelentősége a dolgozókkal együtt végzett szocialista alkotás folyamatában, s egyben fokozódik a szellemi munkát végzők alkotó ereje is. A burzsoá szakemberekkel kapcsolatban írta Lenin: "Ezek az emberek hozzászórtak ahhoz, hogy magasabb műveltségi fokot igénylő munkát végezzenek, ezt a munkát mozdították elő a burzsoá rend keretei között, azaz óriási anyagi vívmányokkal gazdagították a burzsoáziát, a proletariátus számára pedig csak morzsákat juttattak belőlük. De mégiscsak előrevitték a kulturát, ez volt a hivatásuk." /Lenin: Összes művei 29. köt. 175.o./ Mennyivel nagyobb alkotó és hajtóerő mozgathatja az értelmiséget a szocializmusban, ahol a szellemi kulturát, az új értékeket nem egy szűk vezető rétegnek, hanem az egész népnek, az egész társadalomnak hozza létre és minden eszközzel segítheti annak birtokbavételét.

Lehet okosan szolgálni bármiféle szubjektív érdekeket, - bármilyen kvalifikáltat - és ugyanugy lehet szolgálni az objektív társadalmi törvényszerűségeket is. Az értelmiség krité-

riuma forradalmiságának feltétele, hogy mennyire fedezi fel a mában a holnapot, a progresszív változás törvényét, és mennyiben áll mellé tetteiben. Itt tehát nem iskoláról és nem is munkamegosztásban elfoglalt helyről van szó, hanem a haladáshoz való viszonyról. A történelmi mult fényesen igazolja, hogy a társadalom szellemi elitje akkor tudta funkcióját betölteni, amikor a társadalmi haladás objektív törvényeit fejezte ki tetteiben.

Ebből következik, hogy az értelmiségivé válás feltételei körülírhatók. Ilyenek: az optimista világszemlélet, az ideológiai politikai elkötelezettség, az állandó önfejlesztő tevékenység, marxista világnézet nyílt propagálása, a kritikus szemlélet, a harcos átalakítani akaró magatartás, a kollektívizmussal való szoros kapcsolat, a munka tudományos megalapozottsága, stb. Ezek a jellemvonások nem kötődnek feltétlenül egyetemi vagy főiskolai végzettséghez, sőt még csak egyértelműen a szellemi munkához sem. Olyan kritériumok ezek, amelyek ha megvannak és funkcionálnak, akkor messze túlmutatnak a szűken vett szakmai tevékenységen.

A szocialista értelmiség jellemző tulajdonságai közé tartozik, hogy hű és odaadó híve annak a társadalomnak, amelynek képzettségét, társadalmi helyét, az alkotó munkára való lehetőségét köszönheti. Az értelmiséget éppen ezért a vállalkozószellem, alkotói bátorság, ötletgazdagság és lendületesség jellemzi. Ez az értelmiség merész a tudományos és műszaki tevékenység formáinak, módszereinek, eszközeinek tökéletesítésében,

önmagának és munkatársainak kritikus szemléletében, a tömegek műveltségének emelését kereső formákban és tevékenységekben. Lenin a szovjet hatalom első éveiben fogalmazta meg az ilyen szakember képét. Ebből következik, hogy alapvetően valamennyi magasan kvalifikált dolgozó értelmiségivé válhat, amennyiben munkáját, tevékenységét a munka lényegéből kiindulva azon követelmények szerint végzi, amiről az előbbieken már szóltam.

Ma pl. a falu orvosai, pedagógusai, agronómusai, a tanácsi hivatal vezetői, stb. nemcsak szakemberek, hanem helyzetük-nél fogva az adott lakóhely kulturális igényének meghatározói, igényformálói, szervezői is. Ez nem külön feladatként jelentkezik életükben és tevékenységükben, hanem a mindennapi tettükkel, magatartásukkal alakítják, formálják azt, akár akarják, akár nem. Kérdés csupán, hogy hogyan.

Végül is az értelmiség valóságos társadalmi szerepét a dolgozók szocialista nevelésében lehet alapvetően meghatározni, vagyis a funkció megjelölésénél abból kell kiindulni, amit Engels írt 1890-ben a Kommunista Kiáltvány bevezetőjében, miszerint Marx a szocializmus ügyének végső győzelmét, kizárólag a munkásosztály intellektuális felemelkedésétől várta. Az értelmiségi funkció ennek az intellektuális felemelkedésnek a biztosításában, ennek elérésében jelölhető csak meg. Ezért az értelmiség, amelynek szerepe és helye a szocialista társadalomban mérhetetlenül megnő, kell, hogy mindent annak érdekében tegyen, hogy segítse a munkásokat és parasztokat tulnyomórészt munkájuk és a szellemi tevékenység szerves egyesítésében, vagyis

munkájuk intellektualizálásában, valamint abban, hogy hétköznapijainkat, egész életüket intellektuális tartalommal, a szépek igényével töltsék meg.

II.

Ma nincs olyan ágazata a társadalmi haladásnak, ahol az értelmiségi funkciót nélkülözni lehetne. A munka és gondolat, a tudomány és termelés, a tudomány és közélet, művészet és életmód, ezek mind olyan jelenségei a szocialista valóságunknak, amelyek elválaszthatatlanok egymástól, de elválaszthatatlanok a világnézeti és ideológiai alapállástól is.

A szocializmusért felelősséget érző tudományos, oktatási, műszaki, egészségügyi, művészeti, stb. szakembereket nemcsak a közvetlen munkájuk problémái kell, hogy érdekeljék, hanem személyes ügyükké kell, hogy váljék minden, ami a műveltségi szint emelésével együttjáró feladat. Ezek közül most talán az egyik legfontosabb a szocialista tudat kialakításának meggyorsítása. Az ehhez vezető ut elsősorban a tudományos ismereteken keresztül vezet. Részvétel a tudományok terjesztésében, a dolgozók tudásának a materialista világnézet szellemében való formálásában, olyan értelmiségi feladat, amit senki más elvégezni nem tud, viszont a társadalmi haladás objektív fejlődés-folyamata sürgetőleg követeli. A tudományos felvilágosításban, a tudásfejlesztésben való részvétel tehát olyan plusz a magasan kvalifikált dolgozók tevékenységében, aminek társadalmi hasznosságát nem lehet eléggé megbecsülni.

Az értelmiség igen fontos feladata jelenleg, hogy a tömegek öntevékeny művelődését irányítsa, nevelés útján elősegítse és támogassa, hogy munkájával hozzájáruljon az egyes személyiségek kitárulkozásához, kibontakozásához, s ösztönözze az ember alkotó önkifejezését. Ezen belül kiemelkedően nagy feladat, - amely a jelenlegi szakaszban értelmiség előtt áll - az ifjúság nevelésének megjavítása és eszmei edzettségének fokozása. Ifjúságunknak a kommunizmus eszményeit kell követni. Az ifjúság körében végzett nevelőmunkának viszont még komoly fogyatékosságai vannak. A jelenlegi fiatal nemzedék már nem járta ki a forradalmi harc és edzés olyan kemény iskoláját, amilyen az idősebb nemzedéknek jutott osztályrészül. Egyes fiatalok ki akarnak térni az élet forgataga elől, azt várják, hogy eltartsák őket, nagy követelményeket támasztanak az állammal szemben, s ugyanakkor megfélekeznek a társadalom, a nép iránti kötelezettségeikről. A burzsoá ideológusok, ellenségeink éppen az ilyen meg nem edzett, bármely ideológiai fertőzésre fogékony emberekre figyelnek fel, s megpróbálják felhasználni őket saját érdekeik szolgálatában. Az ifjúság nevelésében fő probléma az, hogy a fiatalok ne csak elsajátítsák és magukba raktározzák a tudást, hanem szilárd meggyőződésre, marxista-leninista világnézetre tegyenek szert. Nem pusztán tanítani kell a felnövőket, hanem erősíteni kell benne a változatos gyakorlati tevékenység magas eszmeiségű motivumait.

Az értelmiséggel szembeni követelmények között kiemelt helyen kell említeni a közéletiséget, a közéleti aktivitást. Attól még nem válik értelmiséggé senki, hogy szakmai feladatát magas

szinten végzi. Az értelmiségnek szakmai felkészültségénél, szellemi képességeinél és nem utolsó sorban munkájának szellemi jellegénél fogva aktív szerepet kell vállalni az ideológiai harcban a szocialista tudat kialakításában. Ahol megelégszenek a szakmai követelményekkel, ott nem értik a szocializmus alapvető körülményét, a szocialista ember kinevelését.

A szocialista kultúra fejlesztését és a kommunista kultúra kialakítását tekintve az értelmiség és a széles dolgozó tömegek közös munkájának jelentősége óriási. Ez a munka elősegíti, hogy a munkások és a parasztok jártasságra tegyenek szert a hivatásszerűen üzőtt tudományos munkában és aktívabbá teszi a művészi öntevékenységben való részvételüket is. Szemléletes módon jut kifejezésre ebben az a folyamat, amely a személyiség sokoldalú fejlődése és a szellemi és fizikai dolgozók termelésen belüli és termelésen kívüli tevékenységének egybeolvadása felé mutat. Másrészt ennek a kapcsolatnak révén az értelmiség egyre jelentősebb része - ahogy a különböző közösségekben a munkásokkal kapcsolatba lép - kialakítja magában és magáévá teszi a munkásosztály haladó szociális tulajdonságait. Eredményeként az élenjáró értelmiségieket magasfoku tudatosság, szervezettség, önzetlen ragaszkodás a szocialista építés ügyéhez, szilárdság, elviség, kitartás és optimizmus jellemzi.

A műveltség területén megoldandó feladatok közül tehát kiemelhető az öntevékenység kibontakoztatása is. Társadalmunk műveltebb dolgozói ehhez a meggyőző és felvilágosító munkán túl elsősorban azzal járulhatnak hozzá, ha maguk már ilyenek-

ké válnak és magatartásuk így a példa erejével hat. Ne kelljen kérni, könyörögni valami elvégzéséért és akik tesznek valamit, ne legyen igényük a méltatás, a mindenáron való nyilvános elismerés és főként ne az anyagi elismerés. A kezdeményezés, az öntevékenység legyen természetes velejárója a magasan kvalifikált szakembereknek. Ez is olyan, ami értelmiséggé emel.

A művelődés mai körülményei között külön ki kell emelni a kritikai magatartás, a felelősség szerepét. Hovatovább az az érzése az embernek, hogy senki sem meri kimondani, hogy "meztelen a király". Értelmetlenségek, arisztokratikus allűrök, szubjektív módon való kisajátítása a kultúra egyes területeinek azt igénylik, hogy velük szemben a társadalom műveltebb része emelje fel a szavát. Ettől lesz többek között a magasan kvalifikált szakember értelmiségi. Ezzel szemben mit látunk most. Egy-egy értelmetlen vers, logikátlan, a valóságtól elrugaszkodott "irodalmi alkotás", a kulturáltságtól idegen nyelvi durvaság, a valóságot félremagyarázó film, stb. esetén, amit nem tudnak és nem is akarnak elfogadni, hagyják magukat a hozzá nem értő, műveletlen, elmaradott, stb. jelzővel illetni. A népbutítás elleni fellépés kimondottan értelmiségi feladat, méghozzá olyan, ami elsősorban a munkások és parasztok védelmében jelentkezik. Most erre nagy szükség van.

Az értelmiségi funkciót csak kollektívák gyakorolhatják, az nem sajátítható ki személyek által. A szellemi felelősség, a szocialista szellemben való nevelés, a példaadás nem mehet végbe azok ellenében és nélkülük, akiknek azt csinálni kell.

Ennek a felelősségnek az ébrentartása már önmagában is értelmiségi tett.

Az elvégzendő feladatok közül még kiemelhető a társadalomért érzett felelősségre való nevelés, a társadalmi érzet tiszteletbentartása, a kollektívizmus szellemének erősítése. Itt sem a meggyőzésen van a hangsúly, hanem a példamutatáson. Mindenekelőtt a kvalifikált szakembereknek kell egymást megtalálni, tudatosan tenni valamit az atomizálódás ellen. Tudni kell becsülni egymás munkáját, erőfeszítését. Tudni kell egymást úgy megítélni, amiben a külsődleges jegyek elvesztik értékalkotó szerepüket és marad csupán a munka. Ez a feltétele annak, hogy más dolgozó rétegekkel olyan bizalmon alapuló kapcsolat jöhessen létre, ami mind a tudásfejlesztésnek, mind a nevelésnek feltétele. Ha a szellemi dolgozók közössége nem sugároz ki magából erőt, következetességet, egyetértést, kollektív felelősséget, stb. akkor lehetnek bár egyéni erőfeszítések, a kívánt eredmény elmarad.

Mindezek és még sok más feladat együttesen kívánják most az értelmiségi funkció működését, az értelmiségre jellemző magatartást a társadalom minden tevékenységi szférájában. Az igény megfogalmazva, vagy megfogalmazatlanul, de jelen van a fejlődés folyamatában. Az nem lehet vitás, hogy eleget kell-e tenni az igényeknek, csupán az, hogy hogyan.

Az értelmiségi funkció betöltésének természetesen vannak buktatói is. Nem dajkáinak, hanem bölcs tanácsadóinak, okos segítőinek, jó szervezőinek kell lenni a kezdeményezésre képes, az értelmes dolgok iránt fogékony, tenniakaró dolgozó tömegeknek. Ebből a felfogásból kiindulva kell bírálni azt a felfogást és magatartást, miszerint az értelmiség valamiféle társadalmi elitként kezelendő. Az értelmiség társadalmi elitként való felfogása idegen, a fizikai dolgozók széles tömegétől, de idegen az onnan származó egyetemet és főiskolát végzettek többségétől is.

A dolgozó tömegek műveltségének növelése éppen ezért nem alamizsna osztogatás - akiknek van, azok szánalomból adnak azoknak, akiknek nincs, - nem is emberi humanizmusból táplálkozó misszionáriusi küldetés és nem arisztokratikus vállveregetés, amit a "főntlévő" megengedhet magának. A társadalom műveltségi színvonalának emelése közös ügy, nem csupán a munkásosztályé. Itt nem szivességről van szó, hanem a társadalmi előrehaladásról, ami egyformán érdeke minden fizikai és szellemi dolgozónak. Ezeket a jellemvonásokat és feltételeket természetesen nem az isten biztosítja, nem az isten adományozza az egyes embereknek, hanem a közösség, a környezet igénye, nevelő hatása hozza felszínre. Ezért tenni kell valamit, nem lehet a spontaneitásra bízni. Az értelmiségi funkció jelenlétének természetesen sokféle feltétele van, de van egy mindent megelőző kritérium. A siker mindenekelőtt függ a benne résztvevők minden egyes képviselőjének magas marxista-leninista eszmei, elméleti színvona-

lától, politikai elkötelezettségétől, szakmai felkészültségének szintjétől. Abból az alapigazságból kell kiindulni, hogy a szocialista nevelés elméleti alapja a marxista-leninista tudomány. Ebből mint végkövetkeztetés levonható, hogy az értelmiségivé válás elsődleges feltétele a marxista tudományban való jártasság, a dialektikus materialista gondolkodás, a szocialista ideológiához való elkötelezettség. Ennek biztosítása feltétele a funkció működésének.

III.

Ahhoz, hogy az értelmiség betölthesse közművelődési szerepét, magának is fel kell készülni erre a munkára. Mindenekelőtt meg kell gyorsítania saját szellemi fejlődését. A feladat itt is kettős. Elsősorban a marxista képzettség emelése kívánatos, mivel ez a feltétele a helyes szocialista ideológiai értékrend kialakulásának és megszilárdulásának, a világnézeti nevelésnek, másrészt lépést kell tartani általában a kor, a társadalom szellemi fejlődésével. Ehhez idő és akarat kell. Ma még úgy látszik vonzóbb a sikerember, mint a művelt. Ma még általában a szerzésben kifejeződő sikernek alárendelt a tanulás, az állandó képzés. Ma a műveltség és a művelődés szempontjából alapvetően három részre osztható az értelmiség. Kialakult egy nem kis csoportja az értelmiségnek, akikre jellemző a hivatalnoki magatartás, a karriernek mint legfőbb célnak az elfogadása, ami párosul egy elmaradott műveltséggel és a művelődés elhanyagolásával. A nagy többség becsületes munká-

sa szakmájának, végzi a feladatot, mint a jó iparos, nem kezdeményez, nem vállal semmi pluszt, önmaga értékrendje szerint tesz vagy nem tesz valamit saját művelődése érdekében. Végül van a harmadik csoport azok, akik minőségi munkát végeznek, aktív közéleti emberek, akik elhivatottságot éreznek a társadalom felemelkedéséért, akik időt és fáradságot nem kímélve állandóan művelik magukat. Ma még ezek megbecsülése kicsi.

Most a művelődés kapcsán az értelmiség előtt álló feladatok közül kiemelhető néhány olyan, ami az egész művelődés és benne a TIT munkája szempontjából is fontos.

Mindenekelőtt nyomatékosan alá kell huzni, hogy a művelődés segítése nem lehet egyszerűen csak hivatali feladat. A művelődés mint olyan az egész társadalomra kiterjedő munka, amely differenciáltságot, szakértelmet követel. Ugyanakkor feltételezi a szakértelemmel rendelkező nagyszámu értelmiség társadalmi-mozgalmi aktivitását. Nagy erők önkéntes részvételével oldható csak meg. Ezen az elvi platformon szervezi a TIT is a helyi szervezeteit, döntött úgy, hogy ennek a feladatnak a végzésére már diákkorban felkészíti a leendő értelmiségieket.

Feltehető a kérdés: eddig is volt tudományos ismeretterjesztés, aki akart eddig is bekapcsolódott ebbe a nemes munkába, stb. és ehhez nem volt szükség előzetes felkészítésre. Miért kell most? A kérdés jogosságát nem lehet tagadni, de a kérdést kiváltó feladatot sem. Mi az oka a TIT kezdeményezésének?

Elsősorban az, hogy a tudományos ismeretek iránt növekvő igényt csak nagyszámu előadógárdával tudjuk kielégíteni. Évi 120-130 ezer előadás, 160-180 ezer tanfolyami óra és sok egyéb feladat keresi az előadókat. Naponta átlagosan több mint 800 előadót foglalkoztatunk. Ez már önmagában is nagy szám. Ha ehhez még hozzátesszük az igények differenciáltságát, akkor ez a feladat csak növekszik. Több emberhez kell az ő nyelvükön szólni, ez az első ok.

A második ok, amiért az egyetemi előkészítés mellett döntöttünk azzal függ össze, hogy a jelenlegi TIT tagságon belül nagyobb arányban szerepel az idősebb korosztály, azok akik fáradtságot nem kimélve végzik ezt a munkát már 15-20 éve. Hiányzik a TIT tagságból az a réteg, akik az elkövetkező években leveszik az idősebbek válláról a megnövekedett terheket.

Végül van egy harmadik ok, ami az előkészítő munkát indokolja. Nemcsak többet kell nyujtanunk a jövőben, hanem mást is. Tudomásul kell venni, hogy a munkásoknak vagy parasztnak nem tudományos problémáik vannak, őket valami nem úgy érdekli, mint a matematika, vagy az esztétika tudományának problémája, hanem a munkájukban, a közéletben, a családban, stb. szeretnének valamit jobban csinálni. Ezért a tudomány ismerete önmagában nem elég az ismeretterjesztéshez. Érteni kell ahhoz, hogyan lehet a tudomány nyelvén feltárt igazságot a gyakorlat oldaláról érdeklődők nyelvén átadni. A TIT VI. Küldött-

gyűlésének határozatában ez úgy szerepel, hogy legyen az ismeretterjesztési probléma is embercentrikus, ne a tudomány szükségleteiből, hanem az adott dolgozó réteg valóságos igényeiből induljon ki. Ennek a célnak a hogyanjára is szeretnénk megtanítani a leendő értelmiségieket.

x x x

Az értelmiség növekvő aktivitásának igénye nem szubjektív elképzelések szüleménye, nem is csupán valamiféle társadalmi lemaradás behozásának gondolatából táplálkozó igény, hanem magából a szocializmus céljából fakad. A szocializmus céljai között olyan feladatok szerepelnek, mint a kultúra és munka egységének helyreállítása, a fizikai és szellemi munka közötti lényeges különbség megszüntetése, a tudatosság társadalmi méretekben való tudományos alapokra való helyezése, stb. Mindez azt jelenti, hogy állandóan kell, hogy növekedjen és növekszik is a szellemi értékek társadalmi rangja. Ezzel együtt növekszik a szellemi értékek termelőié, megőrzőié, közreadóké is. A szocializmus léte és fejlődése kapcsolódik itt össze az értelmiség aktivitásával.

A közművelődés előtt álló aktuális és távlati feladatok sürgetik a magasan kvalifikált szakemberek értelmiségi jelenlétét. Ez a jelenlét biztosítása társadalmi-mozgalmi feladat. A szocializmus építése, a kulturális forradalom során már eddig is kialakult mind a városi, mind a falusi kvalifikált szakemberek sokezres gárdája, - tanítók, orvosok, jogászok, agro-

nómusok, kulturmunkások, mérnökök, stb. - megvan tehát az objektív lehetősége annak, hogy az adott lakóhely életében ez a szakember gárda betöltse az értelmiségi funkcióját, társadalmi-mozgalmi szerepét. Ennek azonban további két feltétele van. Egyik részről a társadalomnak ezt igényelni kell - most a közművelődésről szóló párthatározat nyomatékkaal igényli - másrésztől, hogy a magasan kvalifikált szakemberek akarják is betölteni ezt a funkciót. A válaszáadás most a magasan kvalifikált szakemberek részéről kell, hogy elhangozzon, nem szóban, tetekben.

X

A KÖZMŰVELŐDÉS GAZDASÁGI FELTÉTELEI

I.

A JELENLEGI HELYZET MEGITÉLÉSE GAZDASÁGI,
KÖZGAZDASÁGI ASPEKTUSBÓL

a/ A közművelődési hálózat szervezete, irányítása

A közművelődési intézmények / muzeumok, könyvtárak, művelődési házak stb. / elsődlegesen az á l l a m i /központi és tanácsi/ irányítás keretein belül működnek.

Jelentősen megszilárdultak az egyes - elsősorban nagyüzemekre épülő - s z a k s z e r v e z e t i művelődési intézmények. Ezek jellegzetessége, hogy egyrészt a nagy hagyományu munkás kulturközpontokra támaszkodva folytatják tevékenységüket, másrészt az új szocialista városokban létesültek, vállalva az egész település kulturközpontjának feladatát.

A s z ö v e t k e z e t e k közművelődési szerepe kettős, s ez a tény azok jellegéből következik: a szövetkezetek egyrészt vállalati jellegű gazdasági szervezetek, amelyek anyagi eszközökkel és szervezeti kerettel rendelkeznek a közművelődési feladataik megoldására, másrészt olyan sajátos társadalmi szervezetek, amelyeknek jelentős nevelési, a szocialista közösséget összefogó, formáló feladataik is vannak. A KISZ működése egyrészt közvetetten, másrészt köz-

x Az itt közölt anyag gyorsírói jegyzőkönyv rövidített változata.

vetlenül gyakorol hatást a közművelődésre.

Mindezekből következik, hogy a közművelődési hálózat feladatainak megvalósításánál a többszektoruságot /állami, tanácsi, társadalmi, munkahelyi/ kell a társadalom fejlődésével kialakult adottságnak tekinteni.

A közművelődésnek a fenti sokrétű tagozódása fellelhető az anyagi forrásoknál is. Esetenként és helyenként a jelenlegi gyakorlat azonban gátjává válik a tudatos, megalapozott felhasználásnak. Az anyagi források széttagoltsága miatt a közművelődésben a ráfordítás hatékonysága éppen ezért alacsony. Mindebből azonban vétkes lenne olyan következtetést levonni, hogy széleskörű - adminisztratív eszközökkel végrehajtott - centralizálásra kell törekedni.

b/ A közművelődési hálózat fejlődése

A felszabadulást követő időszakban gyorsan növekedett a közművelődés intézményhálózata, elsődlegesen a művelődési otthonok hálózata. Az 1950. évtől kezdve kibontakozó kulturális forradalom első szakaszában az e x t e n z i v fejlesztés politikája érvényesült. Ez a gyors növekedés azonban esetenként korszerűtlenséggel párosult. Rendkívül nagy színvonalbeli különbségek alakultak ki az egyes települések, lakóhelyek kulturális ellátottsága között. Kétségtelen, hogy az egyenlőtlen fejlődést az objektív tényezők, mindenekelőtt akkori anyagi helyzetünk befolyásolta, de az intézményeket létrehozó szerveknél is megtalálható volt a tervszerűtlenség és előrelátás hiánya. Mindenek előtt a

településviszonyokból fakadó speciális problémákkal is kellett volna számolni.

Elsősorban a településhálózat és a termelőerők területi elhelyezésének kölcsönhatását a meglévő szerkezeti és történelmi adottságokat kellett volna jobban figyelembe venni. Külön kiemelhető ezen belül három fő tényező:

- a termelőerők, elsősorban az ipar racionális telep-
helyválasztása
- a népesség migrációjának /helyváltoztatásának/ fel-
tételezhető iránya és aránya, illetve a demográfiai
viszonyok
- a településhálózat szerkezetének öröklött arányta-
lanságait felszámolni akaró elképzelések.

A településhálózat fejlődése, a művelődési és a szellemi élet területi elhelyezkedése között szoros és kölcsönös kapcsolat áll fenn.

Általában elfogadott nézet, hogy a népesség koncentrációját a középvárosokba célszerű irányítani, ahol mind a lakosság, mind az ipar szempontjából hatékonyan fejleszthető az infrastruktúra. A nagyvárosi agglomeráció fokozódása sajtós munkamegosztással jár majd: a centrumban lévő igényesebb ipari profilokat kiegészíti a környező kisebb települések egyszerűbb ipari profilba tartozó termelése. A művelődési /oktatási, közművelődési/ hálózatoknak követni kell ezt a mozgást.

A magyar mezőgazdaságban pl. a termelési folyamat ipari jellegének erősödése, a korábbi elszigeteltség helyébe lépő integráció meghatározza mind a településpolitikai, mind a közművelődési aspektusokat is.

Az itt végbemenő fejlődés előreláthatólag a következő időszakban négyféle urbanizációs központot alakít ki:

1. A regionális központok az egykori mezővárosokból formálódtak, ahol ma már nő az ipar aránya az élelmiszergazdasággal szemben. Ilyen például Kecskemét, Békéscsaba, Szekszárd, Kaposvár, Törökszentmiklós és Kalocsa.
2. Az ágazati élelmiszergazdasági központok újabb képződmények. Tulajdonképpen a termelési rendszerek szervezőmagjai, az u.n. rendszergazdák települései, mint például Bábolna, Nádudvar, Baja, Mezőhek, Balatonboglár és Barcs.
3. Az u.n. élelmiszer-gazdasági nagyvertikumok új gazdaság-szervezési egységek, erősen koncentrált termeléssel, sok százmillió forint beruházási igénnyel. Éppen ezért csak a nemzetközi munkamegosztás magasabb szintű kibontakozásával együtt hozhatók létre. Ilyen központja lesz a kukoricafeldolgozásnak és a hustermelésnek Agárd, a borgezdaságnak Tarcal, a husgazdaságnak Gyula.
4. Az élelmiszer-gazdasági kulturális központok lényegében számottevő termelési háttérrel rendelkező tudományos-

oktatási bázisok. /Keszthely, Szarvas, Mezőtur, Gyöngyös, Gödöllő, Mosonmagyaróvár/ A falvak lakóinak többsége már nem mezőgazdasági dolgozó, hanem munkás és alkalmazott lesz. Ez a tendencia a jövőben jelentős mértékben felerősödik.

Az infrastruktúra fejlődésében a legizgalmasabb kérdés a gazdasági fejlesztés és az infrastruktúra fejlesztésének sorrendje, ami a nemzetközi szakirodalomban is régóta vitatott téma. A szocialista közgazdászok a gazdaság és az infrastruktúra párhuzamos és kiegyensúlyozott fejlesztésének elvét vallják. Az ilyen típusú fejlesztés felel meg legjobban az arányos és harmónikus fejlődés követelményeinek. E stratégia feltétele viszont a tervgazdálkodás hatékony érvényesülése, a fejlesztésre szánt eszközök helyes arányu, központilag mérlegelt elosztása.

Az infrastruktúra jövőbeli fejlesztésének néhány fontos tényezője van:

- a népességáramlás, a migráció hatásának pontosabb, és egyéb demográfiai viszonyok felmérése, prognosztizálása,
 - a különböző ágazatok infrastrukturális fejlesztési programjának jobb területi koordinálása - már a tervezés folyamatában,
- a településhálózat egyenletesebb, komplexebb fejlődése, fejlesztése.

További két szempont, amit még figyelembe kell venni:

1. A terület, bármilyen szinten is határozzák meg /országos, körzeti, helyi stb./ az ökológiai, a gazdasági és a társadalmi viszonyok történelmileg kialakult komplex egysége.
2. Az életmód alakulásában is megfigyelhető bizonyos történeti folytonosság. Ez tükröződik például az ingázók "kétlaki" életmódjában, művelődési igényeiben, a szülőknek gyermekeik jövőjével kapcsolatos elképzeléseiben.

c. / Az aprófalvak, aprótelepülések jövője

Az ország lakosságának 13-14 %-a - mintegy másfél millió ember - az aprófalvak és tanyák lakója, akik még az átlagosnál hátrányosabb körülmények között élnek. Jellegzetesen aprófalvas a településhálózat a Nyugat és Dél-Dunántulon, Baranya és Zala megyében. Észak-Magyarországon, Borsod megye északi részén, Vas, Veszprém, Somogy megye egyes területein. A tanyavidékek a jól termő Alföldön fejlődtek ki, leginkább Bács, Békés és Csongrád megyében. Itt a nagyhatáru, nagy népességű települések között a tanyák szinte minden változata megtalálható.

Az aprófalvas és tanyás területek néhány alapvető, közös problémája, hogy a koncentráltabb termelőbázisok fejlesztéséhez kislétszámúak, szétszórta a népességük, emiatt kevés a munkaalkalom. A korszerű életkörülmények civilizá-

ciós feltételei messze elmaradnak az országos átlagtól.

1960-ban 1.413 aprófaluban összesen 801 ezer ember élt. 1970-ben hetvennel több, 1.483 az aprófalvak száma, össznépességük pedig 812 ezer fő. Megoszlás 1960-ban 601, egy évtizeddel később már 665 az olyan falu, ahol ötszáz-nál kevesebben laknak. Átlagos lélekszámuk 340 volt, ma 321. Ötszáz és ezer közötti lakosa 1960-ban 812 falunak volt, átlag 735 fő. Ugyanez egy évtizeddel később 818 falu, 732 fő lakónépességi átlag.

A számok azt bizonyítják, hogy a kisebb települések száma nő és a lakosságuk fogyása erőteljesebb, mint a nagyobbaké. Ötszáznál kevesebb lakosu falvak közül 168-nak 20-30 %-kal, 21-nek 30-50 %-kal, 2-nek 50 %-ot meghaladóan csökkent a népessége. Hol van tehát az a hatás, ahol a lecsökkent lélekszám miatt a falu társadalmi-gazdasági közösségi élete gyakorlatilag holtpontra jut?

A szakemberek szerint az a hatás ma valahol 40-60 fő körül van. 1990-ben a falu funkcionálásának alsó népességi határa 80-100 fő lesz. Az ilyen kis létszámú település mindenirányú ellátásának nagy költségei teljes gazdaságtalanságot jelentenek.

A következő egy-másfél évtizedben lényegesen lelassul ez a gyors elvándorolás, amely az elmúlt évtizedet jellemezte. Lelassul, de nem szűnik meg.

1990-ig tovább nő, előreláthatóan 1.505-re emelkedik az aprófalvak száma, de össznépességük a maihoz viszonyítva alig csökken, mintegy 780-790 ezer lesz. Egyes mai aprófalú - megfelelő fejlesztés esetén - elvándorlási vesztesége erőteljesen csökken. A központi szerepkört betöltő városok környékén viszont a mai aprófalvak népességnövekedésével lehet számolni. Lesznek olyan falvak, amelyeket "besorolnak" az ezernél alacsonyabb lélekszámú aprófalvak közé, a jelenleginél várhatóan mintegy 80-nál több lesz az olyan falu, ahol a lakónépesség alatta marad az ötszáz főnek.

A már ma is igen alacsony lakónépességű és földrajzilag nagyon rossz fekvésű aprófalvak közül 19-nek a megszűnésével, mint realitással kell számolni a következő 10-15 évben. Egyrésztük műemléki értékkel is rendelkezik, kézenfekvő a távlati tervezők javaslata, hogy ezeket üdülési célokra kell majd alkalmassá tenni.

Végeredményként azzal a döntő tényezővel kell mindezek ellenére számolni, hogy több mint 1.500 aprófalú, csaknem 800 ezer ember otthona, szűkebb pátriája lesz másfél évtized múlva is, és még azután is sok évtizeden át. Még nagy távlatokban is az a reális, hogy az ország településeinek mintegy fele aprófalú lesz. Népességüket egyre magasabb szinten kell ellátni művelődésügyi, szociális és kommunális intézményekkel, közlekedési hálózattal, hogy mai hátrányaik fokozatosan megszűnjenek, kiegyenlítődje-

nek.

Az országos településhálózat-fejlesztési koncepció- melynek kiegészítése és jóváhagyása már megtörtént - kijelölte az országban kialakítandó arányos városhálózatot, a megyei településhálózati tervek pedig azokat a további centrumtelepüléseket, amelyeket a termelés és az ellátás központjaivá fejlesztenek.

Megkezdődött a közigazgatás központosítása, végbement a tsz-ek egy részének egyesülése is. Az aprófalvas körzetekben 28 falut jelöltek alsófoku központnak, 73-at részlegesen alsófoku központnak. Az aprófalvak mintegy 20 %-a a kiemelt alsófoku központokhoz tartozik.

Az alsófoku központ önmaga és 8-10 környező település közigazgatási, gazdasági irányítási és alapfoku ellátási feladatát hivatott megoldani. Rendelkeznie kell körzeti iskolával, központi művelődési intézménnyel.

A részlegesen alsófoku központ kiegészítő szerepet tölt be az alsófoku központ mellett.

A kiemelt alsófoku központ már többet nyújt egy nagyobb körzet népességének is. Az alapfoku ellátás intézményhálózatán túl, rendelkeznie kell középiskolával is. Ez már közelítés a városias szinthez.

Döntő jelentőségű az aprófalvas körzetekben - művelődési szempontból is - a közlekedés. 1976-ban azonban már mindegyiknek lesz bekötőútja.

d. / A művelődési intézmények korszerűsége

A közművelődés intézményhálózatának helyzetét vizsgálva megállapítható, hogy az intézményfejlesztés korszerűtlenségén és a településviszonyok változásaiból adódó feladatokon túlmenően, döntő tényező volt az elmúlt időszakban az intézményhálózatban észlelhető elavulás, amely nemcsak műszaki probléma. Az intézményhálózat belső rendszere az új követelményeknek már nem mindenben felel meg.

A közművelődési hálózat mennyiségi fejlődése 1965. után lelassult, sőt a televízió rohamos elterjedése következtében egyes területeken /pl. a művelődési otthonoknál, keskenyozdiknál/ csökkenés következett be. Ezt a tendenciaváltozást azonban nem lehet egyértelműen negatívan megítélni, mert a tömegkommunikációs eszközök térhódítása a művelődés tömegmértű gyors fejlődésének lehetőségét teremtette meg. Jórészt emiatt /bár más tényezők alapján is, pl. az iskolázottsági szint, más korosztály-összetételek stb./ a közművelődés hagyományos formáiban is a minőségi követelmények, a tartalom megjavítása lépett előtérbe.

e. / A közművelődési intézmények pénzellátása

A közművelődési intézmények fenntartásának, működtetésének anyagi fedezete több forrásból tevődik össze:

- a központi állami költségvetésből

- a tanácsi költségvetésből
- a vállalatok kulturális alapjaiból
- a társadalmi szervezeteknek saját bevételeiből és az állam hozzájárulásából származó pénzeszközeiből
- a kulturális vállalatok állami támogatásából
- a különböző speciális központi alapokból
- a lakosság kulturális kiadásaiából

Az idevonatkozó adatok jórészt ismertek a párthatározatból. Alapvető probléma, hogy a kulturális célokra fordítható vállalati és szövetkezeti pénzeszközök emelkedése ellenére ezek felhasználását nem mindig a közművelődés primér érdekei határozták meg.

Az elmúlt évtizedben az életszínvonal jelentősen növekedett. Ezzel együtt a lakosság kulturális célú kiadásai is gyorsütemben emelkedtek. A növekedés, a rádió és televízió készülékek beszerzésére fordított összeg nélkül is számottevő, bár az adott jövedelemszint potenciálisan nagyobb vásárlóerőt képvisel, mint a tényleges kiadások.

II.

A KÖZMŰVELŐDÉS TÁVLATI FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA, A VÉGREHAJTÁS CÉLRENDSZERE

A közművelődés fejlesztése a következő másfél évtizedben nagy anyagi és szellemi erők mozgósítását, jelentős fejlesztések végrehajtását, a káderállomány növelését, az iskolázottsági színvonal és hatóképesség fokozását igényli.

Ezt a feladatot csak jól megalapozott, megfelelő koncepcióra épített, ütemezett, helyesen súlyozott és a részletek közötti összefüggés követelményeket is kielégítő, a közművelődés tervszerű és arányos fejlesztését biztosító távlati terv alapján valósíthatjuk meg.

Ennek első koncepcionális anyaga, számítása elkészült, ugyan-
ugy, ahogy a köznevelés hosszútávú tervezete. Már ezek alap-
ján is látható, hogy számolnunk kell a következőkkel:

- valamennyi fejlesztési szükségletet a jelzett távlati tervidőszakban sem lehet majd maradéktalanul kielégíteni, tehát az eszközökkel és lehetőségekkel megfontoltan, a lehető legnagyobb hatékonysággal kell gazdálkodni,
- súlypontosítani kell és érvényesíteni kell a fokozatosság elvét.

1. Az intézményhálózat fejlesztési tervének néhány stratégiai alapja

a/ A közművelődés fő feladatainak megvalósítását a kulturális, közművelődési intézmények rendszere biztosítja:

- Egyéb tevékenységük mellett látnak el alapvető közművelődési feladatokat /pl.: MRT, sajtó, tudományos könyvtárak stb./. Szerepük tömegességük - esetenként - monopóliumhelyzetük miatt meghatározó a közművelődésben, ezért akkor is itt tárgyalandók, ha technikai-műszaki fejlesztésük a távlati terv más fejezeteiben történik /pl. az MRT-é/. Ide tartoznak a közönség kulturális ellátását és a művészeti alkotómunkát együtt szolgáló intézmények, pl. a színházak is.
- Másoknak fő /pl. közművelődési könyvtárak, muzeumok, mozik, művelődési otthonok, klubok stb./, szinte kizárólagos feladata a közművelődési ellátás biztosítása.

b/ Az intézmények területileg is tagolt, lépcsőzetes rendszere biztosítja az ország, illetve a különféle településeken élő lakosság közművelődési ellátását.

c/ A terv az állami erőforrások, lehetőségek mellett épít a gazdasági egységek, társadalmi szervek intézményeire, forrásaira, sőt abból indul ki, hogy - a szocialista állam növekvő ráfordításának alapján - egyre na-

gyobb lehetőségünk lesz a helyi és a lakossági erőforrások kulturális célra történő fokozott igénybevételére is. Számot tehát azzal, hogy a lakosság kiadásain belül növekedni fognak a kulturális jellegű kiadások és így - a szocialista állam által biztosítandó közművelődési alapellátás mellett - az egyéni, családi ráfordításokkal is gazdagszik az ország kulturális élete.

2. Az intézményi ellátás modellje, mint maga a célrendszer és megvalósításuk szervezeti, anyagi eszközei

A központi intézmények vonatkozásában a legfontosabb tennivalók az alábbiak:

- a/ Az MRT adóhálózatának a közművelődés igényeit figyelembe vevő fejlesztése, mivel ezt a minden réteget érintő és az ország egészét átfogó közművelődési "alapellátás" részének is tekintjük.

Vételi lehetőségeit úgy kell fejleszteni, hogy elsőbbséget kapjon azoknak a rétegeknek az ellátása, akik kívül maradtak vagy nehezen jutnak el a művelődési lehetőségekhez /tanyák, ingázók, törpefalvak lakói stb./.

A közművelődés szempontjainak határozottabb érvényesítését követeli a műsorszerkezetben és a műsorpolitikában egyaránt. Ezért szükség van:

- új, kifejezetten közművelődési jellegű műsorok indítására, az oktatást kiegészítő vagy alapvető feladatainak ellátására /pl. felnőttoktatás/,
- tudatos és szervezett kapcsolat kiépítése a televízió és a közművelődés hagyományos intézményei között.

A televíziótól várjuk az alábbi közművelődési feladatok megvalósítását:

- A más kulturális intézményekben /színház, hangverseny stb./ született értékes produkciók eljuttatása azokhoz, akik különben azokat nem láthatnák, hallhatnák.
- Az érdeklődés felkeltése /direkt és indirekt módon/ a művelődés iránt, a jelenleginél tudatosabb kulturális tájékoztató tevékenység.
- Nemzeti kulturánk standard műveinek közkinccsá tétele.
- A permanens művelődés segítése, mégpedig két módon:

Olyan új tartalmak sugárzása, amelyeket az iskola már nem adhatott vagy éppen annak alapjain tovább épít.

Bizonyos ismereteket kifejezetten ezen a "csatornán" juttatni el az emberhez, kombinálva a hagyományos formákkal. /pl. szórt tele-

pülésen/

- A mindennapi életben való eligazodást segítő alapvető ismeretek eljuttatása azokhoz, akik nem végeztek el az általános iskolát.
- Oktatási, tömegnevelési feladatok végzése a társadalom valamennyi rétege számára /természettudományos, ideológiai, politikai ismeretek rendszeres és jól szervezett sugárzása/.
- A közönség művelődési aktivitásának felkeltése /játékok, vetélkedők, amatőr csoportokkal való együttműködés stb./.
- A kulturált szórakozás tömegmértékű biztosítása.

b/ A nagytömegek kulturális és szórakozási ellátását végző intézmények /Déryné Színház, Filharmónia, ORI, könyvterjesztés stb./ részére elsősorban a terjesztés, a közösséghez való eljutás jobb feltételeinek megteremtése a cél.

c/ A könyvtári területen a fő feladat a könyvtárügy egészére ható u.n. központi szolgáltatások /bibliográfia, információs szolgáltatások stb./ megfelelő színvonalu biztosítása.

c/ A muzeumi területen a hálózat kiépítése befejeződött. Ezért nem kell új intézményeket létesíteni, hanem a meglévőket kell korszerűsíteni. Ugyancsak központilag kell gondoskodni a - muzeumügy egészére ható - műtárgy-

védelmi és biztonsági program folytatásáról is.

e/ Iskolai és iskolán kívül felnőttoktatás fokozott fejlesztése elsősorban a tudományos ismeretek terjesztésének kiszélesítése, az itt tevékenykedő szervezetek - mindenekelőtt a TIT munkájának erősítése.

j/ A közművelődési feladatokat is ellátó szakmai társaságok és egyesületek - MTESZ, Jogász Szövetség stb. - tevékenységének fejlesztését a hagyományos közművelődési intézmények és fórumok felhasználásával. Törekedni kell a társaságok és szervek tevékenységének kooperációjára.

A felsorolt központi feladatok megvalósításának fedezetéről elsősorban és döntően az állam központi erőforrásaiból kell gondoskodni. Ezért:

a/ A regionális jellegű közművelődési intézményeket a településhálózat fejlesztésére vonatkozó kormányhatározat előírásaival összhangban kell fejleszteni. Értelemszerű, hogy az intézményrendszer centruma, az ellátás vertikálitását biztosító regionális hatókörű intézmények, a kiemelt felsőfoku központokban /Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged/ települjenek. A felsőfoku központok

intézményei ugyanakkor regionális hatókörű rész-feladatok vállalásával és végzésével teszik teljessé a terület ellátását.

A továbbiakban feladat és érvényesítendő alapelvek e téren a következők:

- Településtípusonként meg kell határozni a nyújtandó közművelődési ellátás normatíváit, a szolgáltatások minimumát és ki kell dolgozni az intézményrendszer különböző modelljeit. /Egy-egy településen működő kulturális-közművelődési intézmények együttesen biztosítják az ellátás teljességét!/

A normatíváknak, modelleknek építéshatósági előírások, szabályok alkalmazásával /engedélyezés, illetve "norma feletti" tervek esetén tiltás/ is érvényt kell szerezni.

- Érvényesítendő elv, hogy minél beljebb haladunk a települési hierarchiában, annál inkább integrált /komplex/ intézménytípusok jönnek létre.
- Valamennyi kulturális-közművelődési intézmény egy épületbe való tömörítése nem feltétlen követelménye az intézmények integrálásának.
- A tervek és modellek kialakításánál messzemenően érvényesíteni kell a szakaszos építés követelményeit.

b/ A fenti alapelveknek megfelelően ügyelni kell a következőkre:

A közművelődési hálózat bővítését elsősorban a felsőfoku településhálózati központok hiányzó intézményeinek létrehozására, illetve a meglévőknek a funkciókra való alkalmassá tételére kell koncentrálni.

/Szolgáltatást, művelődési lehetőséget nyújtsanak a vonzáskörükben élő egész lakosságnak pl. mozgóellátás, látogató csoportok fogadása stb./

A fejlesztés szempontjából különbséget kell tenni a tervezési-gazdasági körzetek /kiemelt felsőfoku központok/ központjaiban működő és az egy megyényi vonzáskörzetre ható /felsőfoku központok/ regionális intézmények között.

c/ A felsőfoku központok másik, nagyobb csoportjában ugyancsak regionális jellegű, megyényi vagy annál kisebb vonzáskörzetre ható közművelődési intézmények működnek. Fejlesztésük részben vonzáskörzetük miatt, részben mivel munkáslakta településekről van szó, szükséges.

Az intézményeknek itt is differenciált rendszere épül ki, de a szükségnek megfelelően könnyebben "társulhatnak" a rokonfunkcióju intézmények.

A felsőfoku településhálózati központok intézményeit kettős anyagi forrásból kell létrehozni. Az érintett

tanácsok fejlesztési alapja mellett, be kell kapcsolni létesítésükbe a vonzáskörzetükben működő gazdasági egységek anyagi erőforrásait is. Ennek ösztönzésére használandók fel a meglévő állami, központi anyagi eszközök is. /Közművelődési alap fejlesztési hányada, mint ki-mondottan kiegészítő, koordináló eszköz./

d/ A helyi közművelődési intézmények /művelődési otthon, könyvtár, klub, mozi, stb./ fejlesztésében - a fentebbi általános elveken túl - az alábbi tényezőket kell figyelembe venni:

- Helyi intézményekre a településhálózat valamennyi településtípusában /a fentiekben tárgyalt felsőfoku központokban is/ szükség van. Ugyanakkor /vagy csak kisebb mértékben/ regionális jellegűnek minősülnek a közép- és alsófoku településhálózati központok intézményei is.
- Közülük igen jelentősek ma is és - közművelődés-politikai elveinknek megfelelően - a jövőben is azok lesznek a vállalatok, szervezetek fenntartásában működtetett, illetve létrehozott intézmények. Ezek szorosan kötődnek a munkahelyhez, de - és a

jövőben mindinkább - lakóterületi funkciót is el-
látnak.

- A létesítéseknel előnyben kell részesíteni a munkáslakta településeken, elővárosokban, új lakótelepeken az ifjúság mozgáskörletében működőket.
- A helyi intézmények létesítésénél messzemenően figyelembe kell venni a központi és a regionális intézmények szolgáltatásait.
- A helyi intézmények létesítésénél nagyobb szerepe van a komplex létesítésnek, de itt is alkalmazandó a szakaszosság elve.
- Az 1.500 lakosnál kisebb településeken mindenképpen komplex - elsősorban az általános iskolára épülő - intézmények útján kell biztosítani a közművelődési ellátást.
- A közös tanácsu községek intézményeit egy szervezeti egységbe kell összevonni.
- Az alsófoku központokban és az annál kisebb településeken az integrálás egyik fő iránya az, hogy az iskolai és a községi könyvtárakat egyesíteni kell, illetve egységes ellátási rendszer részeként kell működtetni.

A helyi intézmények fejlesztésének fő forrása az üzemek, szövetkezetek és a helyi tanácsok fejleszté-

si alapja. A központi /elsősorban a megyei/ erőforrásokat ezeken a településeken főként a helyi erők koordinálása érdekében lehet felhasználni.

e/ A vázolt fejlesztési elképzeléseken kívül a központi erőforrások felhasználásával is gondoskodni kell fontos üdülőkörzetek sajátos közművelődési igényeinek ki-
elégítéséről is.

f/ A meglévő intézmények jobb kihasználása, minőségi munkára való alkalmassá tétele, továbbá a tervezett új létesítmények szükségessé teszik, hogy a közművelődésben dolgozók létszámát, felkészültségét növeljük.

A kulturális ágazat számított optimális létszámszükséglete képzettség szerinti bontásban az alábbi képet mutatja:

	1970 fő	Megoszlás %	1990 fő	Megoszlás %
felsőfoku végzettség	8.544	20,8	23.500	31,3
középfoku végzettség	13.321	32,6	30.000	40,0
egyéb végzettségű	19.035	46,6	21.500	28,7
<u>Összesen:</u>	<u>40.900</u>	<u>100,0</u>	<u>75.000</u>	<u>100,0</u>

3. Fejlesztési politikánk alapelvei

A közművelődés fejlesztési politikájának alapelvei az alábbiakban foglalhatók össze:

Első alapelv

A hosszútávú tervidőszakban /1976-1990/ helyes arányt kell tartani az eddigi fejlesztés hiányait pótló hálózati bővítés és a minőségi fejlesztés között.

- A tervidőszak fő jellemzője a minőségi fejlesztés, amely elsősorban a meglévő intézmények korszerűsítését, felszereltségének javítását, a megváltozott igények kielégítésére differenciáltabb szolgáltatások nyújtására való alkalmassá tételét, a rendelkezésre álló erők és eszközök ésszerűbb, koncentráltabb felhasználását jelenti.
- Ugyanakkor - lehetőségeinkkel összhangban, a településfejlesztési tervekhez igazodva, a reálisan felmért szükségleteknek megfelelően - szükséges a hálózatépítés folytatása, új intézmények létesítése.

Második alapelv

A tervidőszak egészében és minden szinten /megyei helyi tervek/ tervszerűen összehangolt fejlesztési politikát kell érvényesíteni az alábbiak figyelembevételével:

- Az ország kulturális, közművelődési ellátását többlépcsős rendszer biztosítja:

központi kulturális intézmények,
regionális intézmények,
helyi közművelődési intézmények.

- Messzemenően építeni kell a vázolt lépcsőzetes rendszerre. Érvényesíteni szükséges azt az elvet, hogy a meglévő intézményeket kell fejleszteni, azok szolgáltatásait differenciáltabbá tenni /iskola vállaljon közművelődési feladatokat is és viszont/.

Kerülni kell a párhuzamosságokat a különféle szervezetek tevékenysége között, arra ösztönözve őket, hogy a meglévő lehetőségek jobb kihasználására törekedjenek, "saját" intézményhálózat létrehozása helyett.

Az új intézmények lehetőleg az erők és a források összefogásával létesüljenek, és azok működtetője általában a tanács legyen. A lakóközösség egyben termelési közösség is, ezért a közművelődést elsősorban a termelési egységekre kell építeni. Az ingázók kulturális ellátásában érvényesíteni kell a foglalkoztató üzemek felelősségét.

Harmadik alapelv

A közművelődés fejlesztésére vonatkozó tudatos politikánk, valamint a gazdasági realitások szükségessé teszik, hogy a fentiekben rögzített egyes társadalmi rétegek, országrészek, településtípusok sorrendisége mellett, fontossági sorrendet jelöljünk meg a közművelődés egyes területeinek tevékenységi típusai, illetve intézmény fajtái között. Éppen ezért az alábbi fejlesztési sorrend látszik indokoltnak:

- A tömegközlelési eszközökkel való ellátottságot teljessé kell tenni.
- Az Alkotmányban rögzített művelődéshez való jog valóra váltását és a korszerű értelmezés szerinti kiterjesztését - a közükatatási rendszer mellett - a közművelődési alapellátás biztosítja. Ezen belül első helyre a közművelődési könyvtári ellátást indokolt helyezni.

A könyvtár, mint intézmény igen alkalmas különféle csoportos, közösségi művelődési formák szervezésére és szervesen kapcsolódni tud minden művelődési tevékenységhez és intézményhez, kiemelten az iskolához.

A tömegkommunikáció által nyújtott hatás elmélyítésében, a kulturális érdeklődés felkeltésében és kielégítésében betöltött fontos feladatkörük alapján a fejlesztési tervek rangsorában a könyvtárakat a művelődési otthonok, majd a muzeumok fejlesztése kövesse.

- Az alkotó művészet és tudomány, valamint a kulturális javak termelése közművelődési szempontból elengedhetetlen, nagymértékben befolyásolják az egész intézményrendszer működését.

ÖSSZEFOGLALVA :

A távlati fejlesztési koncepció mind a feladatok, mind pedig a fejlesztési célok és lehetőségek mérlegelésénél a tevékenységek fontosságának a fokozódásából és helyzetének a sajátosságaiból indult ki. Ebben a munkában a Magyar Rádió és Televízió kiemelkedő fontosságú szerepet kap.

Ezzel összhangban került kidolgozásra a rádió-televízió műsorszórásának fejlesztésére: "A közlekedés és hírközlés hosszútávú fejlesztési koncepciója."

A közművelődés távlati fejlesztési tervének megvalósítása érdekében ezért a következő alapelvek szerint kell cselekednünk:

1. A következő évtizedek legfontosabb társadalom-politikai feladatai közé tartozik hazánkban a köznevelés és a közművelődés fejlesztése.

Arra van szükség, hogy a közművelődési tevékenység végzése és fejlesztése megfelelő társadalom-politikai támogatást kapjon. Elfogadottá kell tenni a fenntartás és fejlesztés teherviselőinek a körét, szerepét a szakszektoruság megmaradásával és erősítésével.

A fő célok meghatározásában és elfogadásában a helyi érdekeltségek, adott esetben a központi akarat alá rendelődnék.

A központi irányítás léte és erősítése azonban nem feltételezi és igényli a helyi adottságok, célok és törek-

vések elsorvasztását, figyelmen kívül hagyását. Ellenkezőleg, szinte valamennyi célját arra alapozva oldhatja meg.

A közművelődési munka és az azt szolgáló fejlesztések fő irányítói és felelősei a területi tanácsok, alsóbb szinten pedig a helyi tanácsok.

2. A közművelődés fejlesztési tervének megvalósítása építsen társadalmunk osztályszerkezetében folyamatban lévő változásokra, az alapvető osztályok és rétegek kulturális helyzetére - a munkásosztály kulturális felemelkedését szolgálja.

Kiemelt helyzetet élveznek éppen ezért a munkáslakta települések. Összhangban van a településhálózati terv célkitűzéseivel a kiemelt felsőfoku központok és az új szocialista városok közművelődési intézményhálózatának fokozott mértékű fejlesztése.

Az állami-központi és helyi-erőforrások a munkásosztály kulturális felemelkedését elsősorban szolgáló fejlesztésekre és tevékenységekre koncentrálódjanak. A vállalati-fejlesztési alapok közművelődési területre irányítását és áramlását is e cél megvalósítása érdekében kell megfelelő módon szabaddá tenni.

A vállalatok és szervezetek kulturális alapjainak növelésével elsősorban a közművelődési bázis működtetését kívánjuk minőségében és hatékonyságában javítani.

A központi közművelődési alap létrehozása és felhasználása is ezt a fő célt kívánja szolgálni.

Település és intézménytípusok szerint készült iránytervek, normatívák, szakmai követelmények kidolgozásával, szakfelügyelet végzésével nyer támogatást a fenti alapkoncepció megvalósulása.

3. A közművelődés több intézménytípusában az alapbázis az elmúlt évtizedekben jórészt kialakult.

A meglévő eszközök és épületek működőképességének a megtartását és a fokozását is biztosítani kell. A következő egy-másfél évtized fejlesztései a közművelődési területen éppen ezért alapvetően rekonstrukciós jellegűek lesznek.

4. 1990-ig beruházási lehetőségeinket alapvetően a munkásosztály és az ifjúság kulturális szükségleteinek, meglévő intézményhálózatunknál rekonstrukciós és nagyrekonstrukciós munkákra, az ellátottság fehér foltjainak felszámolására, a periférikus területek mozgóellátáshoz szükséges feltételek megteremtésére fordíthatjuk. A sorrend ugyanakkor fontossági sorrendet, a prioritás megjelölését adja.

5. A megvalósításokat azonban a prioritások és a gazdasági lehetőségek figyelembevételével ütemezni kell. Ebből a szempontból a 15 éves tervidőszak tartamát két részre célszerű bontani:

Első felében a már folyamatban vagy az előkészítés stádiumában lévő beruházások befejezési kötelezettsége határozza meg, determinálja a fejlesztési tervünket. Ebben az időszakban az új fejlesztések előkészítésére és indítására csak szolidabb anyagi eszközökkel rendelkezünk. Szükségesnek látszik az új, illetőleg még elszigetelt módszerek általánossá tétele.

A VI. és VII. ötéves tervidőszak fejlesztési törekvéseit megfelelően elő kell készíteni, így végrehajthatjuk a nagyrekonstrukciókat és a kiemelt felsőfoku központok és mellettük néhány iparilag fontos városban a közművelődési intézményrendszer megteremtését.

- Gazdasági forrásaink a nagyobb új beruházásokhoz és a jelentősebb minőségi fejlesztéshez a tervidőszak második felében nyújtanak lehetőséget. Ebben az időben gondolhatunk például a felsőfoku központok differenciált közművelődési intézményhálózatának kialakítására, az időszakos ellátást igénylő területek jelentősebb fejlesztésére.

6. A közművelődés sokszektorúsága a jövőben is megmarad, a fejlesztések és a tartalmi feladatok megoldásában, azzal, mint realitással mindenképpen számolni kell.

KÖZMÜVELŐDÉSÜNK FEJLESZTÉSÉNEK FUNKCIONÁLIS ÉS
TÉRSZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

Mindnyájunk tapasztalata lehet, hogy a közművelődési kérdések vitája tulgyűrűzött a szakmai körökön - már-már divatos téma lett. Hogy ez minden tekintetben öröndetes dolog lenne, azt persze nem állithatjuk, mert ha bármely kérdés divattá válik, abban mindig kísért a felületesség, a vulgáris felfogás is, amely pedig egyáltalán nem használ a terület fejlődésének. A téma divatossá válása ugyanakkor mindig arra figyelmeztet, hogy valamiért különösen aktuálissá, fontossá, megoldandóvá vált valamilyen kérdés, feszültség támadt valamilyen területen; vagyis "a téma a levegőben lóg".

A közművelődés mai funkciójának, fejlődési tendenciáinak felvázolását egy kérdés köré csoportosíthatjuk: mi tette közérdekű tárggyá, a társadalompolitikai célok fókuszában álló kérdéssé a közművelődés problémáit az utóbbi években? És azonnal hozzá kell tennünk: mi tette a közoktatás kérdéseit napilapok állandó témájává, s a közoktatás és közművelődés fejlődési tendenciáiról miért csak együtt lehet egyre inkább beszélni?

Iskolai és iskolán kívüli nevelési rendszerünknek a mai formában való megszervezése óta jó negyedszázad telt el. Ennyi idő alatt a legszűkebben fölfogott nevelési gyakorlat is igen

sok megválaszolandó kérdést vet fel, a létében, létesültségében viszonylagosan önálló két nevelési rendszer saját gyakorlatából, belső fejlődéséből származik a közoktatási-közművelődési kérdések egy része. Az eltelt jó negyedszázad ugyanakkor országunk életében, társadalmi gyakorlatunk minden területén - a termelésben, közéletben, szervezeti életben és a magánéletben is - rendkívül fontos változások időszaka volt. Ezek a változások oly élesek és kiterjedtek, hogy valamennyi felépítményi rendszer továbbfejlődésében, létesülésében az ezektől az alaphoz lejátszódó változásoktól függő és meghatározott módosulásokat exponálnak. Az oktatási-művelődési kérdések másik alapja tehát a társadalmi változásoknak az oktatás alapelveit meghatározó, a társadalmi művelődési igényt átformáló hatása: vagyis, hogy az örökölt közoktatási-közművelődési gyakorlat kínálata és átformálódott társadalmi gyakorlatunk neveléssel szembeni igényei ellentmondásban vannak egymással. A közoktatási-közművelődési kérdések harmadik alapja szoros összefüggésben van az előző okkal: országunknak a nemzetközi munkamegosztásban elfoglalt helyével, s a világtendenciáknak hazai körülményeinkre nézve is minden korábbinál jelentősebb hatásával függ össze ez a harmadik ok. Utóbbi kérdésnek rendkívül kiterjedt irodalma van, s ma már közhelyszámba megy a XX. század döntő, kulturameghatározó élményeként emlegetni a tudományos és műszaki fejlődést, a nyomában járó információs robbanást, s az oktatási robbanást, "az oktatás világválságát", ahogyan Philip Coombs könyvének címében meghatározza.^{1./} Bár a közvélemény ma még éles különbséget tesz a világ legfejlettebb s fejlődő országai között műszaki-

technikai színvonal dolgában, s a legfejlettebb országok gyakorlatában érzi egyedül jelenvalónak a tudomány és technika forradalmát /erről a későbbiekben még beszélnünk kell/, a közlekedés, távközlés és híradástechnika forradalmának eredményeit hétköznapija részeként éli át az emberek többsége. Azt, hogy a közlekedés forradalma szomszédokká tette távoli földrészek népeit, talán kevesen élik át közvetlenül, a tömegközlelési eszközök azonban mégis nagy tömegek egységes tapasztalatává teszik ezt a tényt, s egyszersmind olyan kultúra kialakításában játszanak fontos szerepet, amelyet lehet akarni és nem akarni, lehet "Kritika és védelem" tárgyává tenni,^{2./} csak épp létezését, s az emberiség létmódjára, cselekvéseire, stb. gyakorolt hatását kétségbevonni nehéz. A nemzetközi munkamegosztás kialakulása pedig világpiaci kapcsolatainkat teszi a köznapi tudatban is ténnyé, amikor naponta vásárol távoli országok termékeiből sokszázezer ember. A rádió és televíző hireinek és a gyakorlati élet tapasztalatainak összevetése lassan tömegek számára teszi hihetővé, hogy az energiaellátás, élelmezés és környezetvédelem gondjait csak világviszonylatban értelmezve, s világméretű együttműködéssel oldhatja meg az emberiség. Ahogyan Arnold Toynbee fogalmazza: a történelem "kihívására" ma úgy lehet válaszolni, hogy maximálisan érvényhez juttatjuk a technika, eme hatalmas erejű "egységesítő tendencia" lehetőségeit.

Ehhez egyebek között a nevelés megfelelő eredményére van szükség: cselekvő és gondolkodó emberek tömegeire, akik változó környezetük változó tényeit értelmezni, s így felada-

taikat megoldani mindenkor képesek.

Az iskolai-iskolánkívüli nevelés saját fejlődéséből, a hazai és nemzetközi társadalmi-gazdasági tényezőkből származtatható problémái ma meglehetősen integráltan vetődnek fel, s a nevelési témákat ezért minden korábbinál szélesebb ösrzefüggésekben értelmezve lehet csak megoldani. Ha Eötvös József jövőnket tekinthette kultúra kérdésének, ma jelenünket kell annak tartanunk. Amikor életviszonyaink döntő mértékben saját cselekvésünk eredményeinek, második természetünknek, tehát kultúránknak a függvényei, amikor a kultúra mintegy közbülső szféra természet és társadalom között a XX. század civilizációjában, akkor az ember környezete feletti uralma kultúra kérdése. S mivel a viszonylag kevesek által létrehozott-kifejlesztett tudomány termelőerővé válik /tudomány és technika bizonyos fokig szerepet cserél/, hirtelen megnő a korszerű technológiákat alkalmazni képes munkaerő iránti igény, s korszerű, továbbépíthető tudással bíró tömegekre lesz szüksége a termelésnek. Az intenzív termelés növekvő eredményei - ahogyan Marx mondja, a lehetőségszféra bővülése - viszont kínálatot, igényt és lehetőséget teremt egyszersmind az emberi szubjektum harmonikus, intenzív, mindenoldalu fejlesztéséhez.

Lehetőséget ahhoz, hogy az emberi jelenségek hihetetlenül kiterjedt és differenciálódott, állandóan változó köre föllött ma is áttekintéshez, s birtokláshoz - s így értelmes élethez, létbiztonsághoz jussanak nagy tömegek.

A technika fejlődésének tehát feltétele és következménye is, hogy elvben lehetséges /megfelelő társadalmi alapokon/ az emberi lehetőségeknek a pozitív emberi szükségletek fejlesztése, a világ elsajátítása érdekében való hasznosítása. Ez pedig nem egyéb, mint az emberi teremtés, tárgyasítás, objektiválás folyamatának és a visszavétel, elsajátítás, szubjektiválás folyamatának összekapcsolása, az elidegenedés állandó feloldása. Igen valószínűnek látszik, hogy a világrendszerek polémiájának is egyre inkább ez lesz a főkérdése: hiszen a minden előző korhoz képest mérhetetlenül megnövekvő emberi lehetőségek minden korábnál nagyobb veszélyeket is hordoznak, s a tudatos választás csak felnőtté váló társadalmaktól remélhető, s az emberi jólét lehetségesnek tűnő igen magas foka is csak tudatosan közelíthető meg. A növekvő lehetőségeket teremtő gazdasági alapokon nem szerveződik automatikusan a pozitív emberi szükségletek növelését szolgáló társadalompolitikai stratégia: az értelmes alternatívákat a múlt és a jelen által felhalmozott lehetőségek értelmezése, s tudatos fejlesztése árán lelhetjük meg. Nem kell bizonyítani, hogy ez mennyire kultúra kérdése.

Mindezek alapján érthető, hogy a világ országaiban sosem tapasztalt figyelem jut az oktatási robbanás jelenségeinek, s szenvedélyes viták zajlanak a kibontakozást kereső elméletek és kísérletek körül. A biológiaiilag nem örökölheto, de feltétlenül a mindenkori új nemzedéknek átadandó kultúra közvetítő szinterei közül - épp a vázolt jelenségek következtében - az intézményes nevelés valamennyi formája és lehetősége kap leginkább exponált szerepet.

A mai szükségleteknek megfelelően gyakorlatilag az országok egész népességének kell megnövekedett időtartamu alapképzésben résztvennie. Jelentékenyen megnő a közép és felsőfoku képzettségük száma és ezzel aránya is a fejlett és fejlődő országokban. Az oktatási robbanásnak ehhez a nálunk is tapasztalható mennyiségi oldalához tartozik még, hogy általános gyakorlattá válik az intézményes nevelés eredményeinek időszakonkénti felfrissítése és bővítése: a posztgraduális képzés bevezetése a közép és felsőfoku végzettségük széles köre számára, a szakmák mindegyikében.

A posztgraduális képzés kérdése azonban át is vezet az oktatási válság minőségi oldalának problémájához: az adott nevelési szinteknek nemcsak az áteresztőképességét teszi próbára az oktatás iránti igények növekedése, hanem párhuzamosan a képzés minősége iránti preferenciák is növekednek - a rohamosan fejlődő társadalmi igényeket tükrözve. Ezt a feladatot megoldani csak seregnyi tudományág segítségével: az utóbbi két évtized intenzív antropológiai, pszichológiai, szociológiai, oktatáselméleti, stb. kutatásainak eredményeit felhasználva lehetséges.

Ezeknek az eredményeknek az alapján ma először képes a pedagógia az egész emberi személyiségre hatni, annak fejlődését megfelelő késztetésekkel katalizálni. Ezzel azonban egy sajátos paradoxon is képződik: amikor kikerülhetetlenül egyre nagyobb tömegeket kell intézményesen képezni, egyre kikerülhetlenebbé válik az egyéni készségekre építő egyéni képzés,

kinek-kinek a saját képességei szerinti fejlesztése a nevelési folyamatokban. Ez az elméletnek s a gyakorlatnak is igen nagy dilemmája - az oktatásgazdaságtan új tudománya a társadalmi nevelés, a szocializálás színtereit rendszerként értelmezve, igyekszik a "bemeneti" és "kimeneti" tényezők optimális viszonyát programozni, a szükségleteket és lehetőségeket a kívánatos eredmények érdekében közelíteni.

Az egyre határozottabban körvonalazódó szükségletek az életen át tartó tanulás követelményét jelentik a társadalom tagjai számára, s a permanens művelődési modell kialakítását a társadalomtól. A feladat kétségtelenül társadalmi: a nevelési rendszer méretének, szerkezetének, s teljesítményének jelentőségét tekintve.

Természetes, hogy mindezen szükségletek felismerése után meglevő lehetőségeinket vesszük számba: hogyan felelnek meg mai iskolai és iskolán kívüli nevelési lehetőségeink az életen át tartó tanulás, a permanens művelődés színtereiként? Hogyan fejleszthető közoktatásunk és közművelődésünk mai gyakorlata egységes nevelési rendszerré, amelynek iskolai és iskolán kívüli szférája egymást feltételezi, s a társadalom tagjainak tömegeit képes folyamatosan segíteni a változó világ megértésében?

Elsősorban a rendszer alapelvei közösek és meghatározóak mind az iskolai, mind az iskolán kívüli szféra örökölt gyakorlatának továbbfejlődésében. Az első alapelv a permanencia és a készségfejlesztő jelleg. A folyamatos nevelés eszméje az egyes ember életében bekövetkező jelentős változások tapasztalásából

fakadt. Tehát nincs életen át tartó tudás, amelyet a korai életszakaszban megszerzünk, hanem egyre rövidebb a bármely képzettségi fokon megszerzett tudás felezési ideje, s emiatt folyamatos továbbépítése, korszerűsítése szükséges a korai életszakaszban elkezdett tanulásnak. Ez pedig nem mozaikosságot, hanem folyamatot jelent: a gyakorlatban azt, hogy a félszázada még egy egész életre felkészítő alapfoku oktatás is a permanens nevelés átfogó, koherens képzési szisztémájába tartozik. Nem kész ismereteket, nem kész helyzeteket, hanem a helyzetfelismerés és elemzés készségét kell szuggereálnia, nem kész tudományt, hanem nyitott, fejlődő emberi gondolkodás készségét kell kifejleszteni az alapfoku oktatásnak is. Ez a feltétele és elvi alapja annak, hogy az iskolántuli, iskolán kívüli képzés ne csak lehetőség, ne csak formálisan rendelkezésre álló művelési-önművelési lehetőség legyen, ne maradjon az egyéni felismerések spontán esetlegességének színvonalán a folyamatos tanulás iránti egyéni igények megfogalmazódása. Épp ezért elvileg nem elsőrendű kérdés, hogy iskolai vagy iskolán kívüli képzésről van szó: a folyamatosság és a készségfejlesztő jelleg mindkét szféra alapelve kell, hogy legyen. /Természetesen módszertani, szervezési, stb. szempontból igen fontos különbségek is vannak./

A készségfejlesztő pedagógia a személyiség olyan adottságaira támaszkodik, amelyeknek jelenlétét a tudomány egyértelműen bizonyította minden normális emberi egyed esetében: a problémamegoldó gondolkodás, az önálló kutatás és az önálló alkotás készségére. A fejlődő személyiség ezen adottságaira

támaszkodó pedagógia természetesen nem ismeretek nélkül fejleszt, hanem éppenséggel magasszintű, önálló ismeretszerzésre törekszik. Csak az értelmes ismeretszerzés eredménye lehet a szerzett ismeret maradánoósága, s az új ismeret kutatására és befogadására való készség. "A jövő nemzedékkel szemben fel-tétlen kötelességünk, hogy átadjuk nekik azt, ami a mai tudományban élő és termékeny. Nem láthatjuk előre, hogy az ő kezükben mivé válik a tudomány, de felfegyverezhetjük őket leg-jobb tudásunk szerint, a lehető legnagyobb szellemi mozgékony-ság és készenlét továbbadásával. Ez erőfeszítést követel a társadalom egészétől, amelynek elegendő időt, pénzt, töpren-gést, és szeretetet kell szánnia a holnap embereinek formálá-sára."

3./

Végül a permanens nevelés alapelvei között kell beszél-nünk arról, hogy a kiszélesedő művelődési szükségletek kielé-gítésének lehetősége mindenki lehetősége kell hogy legyen a mai és holnapi létfeltételek között. A folyamatos művelődés lehetőségei, eszközei mindenki számára hozzáférhetővé akkor válhatnak, ha a permanens művelődési modell iskolai-iskolánki-vűli elemei egy demokratikus kulturális közellátás részei: az iskola s mellette a közművelődési könyvtár, a művelődés alap-intézményei, amelyek a kulturális alapellátást nyújtják. Erre a korszerű színvonalu és szerkezetű alapellátásra épül a differen-ciált és rugalmasan változó felnőttnevelési struktura: ugyanis csak a kulturális alapellátás ilyen minőségi és szerkezeti át-alakulásától várhatjuk az össztársadalmi műveltségi szint je-

lentékeny emelkedését és folyamatos emelkedésre hangoltságát, vagyis azt a kulturális atmoszférát, amely az egyéni és társadalmi motivumokból táplálkozó művelődési igényeket orientálja és aktivizálja.

Ha a társadalom számol azzal, hogy a munka, a tanulás és a szabadidő aránya a következő évtizedekben jelentősen változik^{/4/}, s ugyanakkor e három szférája az egyéni életnek szorosabban összefonódik, akkor olyan társadalmi és egyéni művelődési késztetésekkel kell számolni, amelyek az emberi élet mindkét alapvető színterén, a termelésben és az otthonokban is feltétlenül szaporodnak, s mindkét területről bizonyos fokig kiszorulnak. A továbbképzések és átképzések várható feladata sem nagyságát, sem minőségi oldalát tekintve nem a munkahelyektől várhat megoldást. A sokféle egyéni célnak sem az otthonok lehetőségei felelhetnek meg, több okból: az átlagos személyi jövedelmek és a lakások átlagos alapterületének nagysága nem alkalmas arra, hogy a tájékozódás eszközeivel folyamatosan az otthonában vegye körül önmagát az egyén. Legfőképpen azonban azért igényel feltétlenül társadalmilag létrehozott színtereket a sokféle egyéni művelődési igény is, mert a környezet változásának üteme a hagyományos és új módszerekkel rögzített információkat, a tájékozódás és lépéstartás forrásait olyan tömegben hozza létre, hogy a gyors és gazdaságos információszerzés csak a korszerű információs és dokumentációs technika segítségével képzelhető. Ugyanakkor az információ-rögzítés új formái /a televízió, képmagnó, stb./ a tapasztalás új formáit teremtik meg,

s a művelődés színterei a társadalmi élet nem hivatalos szinterei is, a modern társadalom agórái, a közösségek szerveződésének, a közösségi tudat kialakulásának katalizátorai, amelyeknek beláthatatlan jelentősége lehet.

Már a kialakult létmódunkra jellemző, hogy a nemzetközi jog a széles értelemben való művelődési jogot /amely az életen át tartó neveléshez való jog/ az emberi jogok részének tartja, "a polgári-állampolgári minőség egyik alapvető tényezőjét" látja a kulturális jogokban, s nemzetközi érvényű tétellel, hogy "a kultúra ma, azaz a mai világban, az eltérő társadalmi rendszerek együttes létezésének korszakában, e rendszerek mindegyikében elválaszthatatlan az élet minden vonatkozássától"^{15/}. Közoktatási-közművelődési gyakorlatunk ilyen szempontu továbbfejlesztése az alkotmányban deklarált művelődési jog folyamatos realitását jelenti: mindenki jogát ahhoz a társadalmilag szervezett neveléshez, amelyben a nevelés tradicionális társadalmi funkciói nem különülnek el.

A társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely betöltésére ugy tesz alkalmassá ez a nevelés, hogy az emberi kultúra áttekintését és elsajátítását, s az adott társadalmi-termelési gyakorlat továbbfejlesztésére való készséget is kibontakozáshoz segíti a fejlődő személyiségben. A kreativitásra orientált, mindenoldalú fejlesztés eredményei teljesithetik a társadalom igényeit: "... a pedagógiai forradalom nem a formákra, a tartalomra vagy a módszerekre korlátozódik, hanem érinteni fogja a gondolkodás és a cselekvés végső elveit és megváltoztatja az

emberről és az emberségről alkotott eddigi felfogásunkat. . .
A nevelői felelősség messze túlmegy az iskolán, éppen ez korunk egyik lényeges, új vonása. Része az állampolgári, hivatási, társadalmi, stb. felelősségnek. A ráhatás a családra és a család útján, a közművelődés és felnőttnevelés éppugy közvetlen pedagógiai feladat, mint ahogy az az orvosi, testi, erkölcsi nevelés, a gyerekenyaraltatás, és az iskola utáni szabadidő felhasználásának megszervezése is."/6/

Az oktatási robbanás tényeit, okait sorra véve, a válság megoldásának ilyen lehetősége vázolható fel, s a megváltozott szükségleteknek megfelelő nevelési modell eredményeként valóban egész gondolkodásmódjában megváltozó társadalom remélhető. Ez a cél pedig nemcsak a történelmi-gazdasági követelményeknek felel meg, hanem a szocialista ideológia embereszményének is. A közoktatás-közművelődés kérdései ezért is vetődtek fel olyan gyakran és élesen az utóbbi időkben, s a tennivalók, célok meghatározását fontos állami és párt-dokumentumokban láthatjuk.^{/7/}

Az egyetértés a szakmai közvéleményben is inkább a hogyanja körül hiányzik a kérdésnek /bár még funkcionális tisztázni-való is bőven akad/; a korszerűsítés szükségességében még mindenki egyetért, a fejlesztés kívánatos mértékét és ütemét azonban már nagyon különbözően ítélik meg különböző nézőpontokból. A véleménykülönbségek részben a társadalmi művelődési igény megítélésének különbözőségéből fakadnak, részben pedig a nevelés társadalmi meghatározottságáról vallott nézetek különbségeiben kereshetők.

Társadalmi-gazdasági körülményeinket tekintve ma még sokan nem veszik komolyan gazdaságfejlődésünknek azokat a tendenciákat, amelyek pedig az oktatás-fejlesztés téziseinek megfogalmazásához komolyan mérlegelendők. A mögöttünk álló időszak, főleg a 60-as évtized gazdasági fejleményei az extenzív iparfejlesztés korszakának végét mutatják, s előrevetítik az intenzív fejlesztés kényszerét és lehetőségét is. A következő évtizedek demográfiai, településszerkezeti, gazdaságszerkezeti, stb. előrejelzései igen lényeges arányváltozásokat mutatnak.

A már folyamatban lévő iparági rekonstrukciók a korszerű technológiák arányát a termelésben tetemesen megnövelik, s a nyolcvanas évek végére már igen nagy gond lesz a társadalmilag rendelkezésre álló összes munkaerő területi és szakmai mobilitásának biztosítása. A népesség növekedése ma még igen lassu /0,44 % évente, 1971-86 között csak 6,6 %/, ezért a leköthető szabad munkaerő a következő évtizedekben igen kevés, az előrejelzések igen mérsékelt munkaerőnövekedéssel számolhatnak, s a csekély növekedés is főleg a nők foglalkoztatottságának további emelkedésétől várható.^{/8/} A társadalmilag rendelkezésre álló összes munkaidő és az előrejelzett arányváltozások a foglalkoztatottság-szerkezetben /a mezőgazdaságban foglalkoztatottak további csökkenése a jelenlegi 30 %-ról 10 %-ra, az ipari létszám növekedése 40 %-ról 50 %-ra és a terciér szféra jelenlegi 30 %-os arányának 40 %-ra növekedése/ a kvalifikáció-igény ugrásszerű növekedését is jelentik, hiszen pl. a munkán belüli fizikai munka ma még 60 %-ra becsült aránya az összes munkafajták között az itt említett előrejelzésben felére csökken.^{/9/}

Hangsúlyoznunk kell, hogy itt nem tervekről, hanem a jelenlegi gazdasági szerkezetben már tapasztalható tendenciákból kiolvasott előrejelzésekről van szó, amelyek a körületekintő tervezést megelőzik, s ahhoz alapul szolgálnak. Ezek a tendenciák a következők: a méretek, sebességek és teljesítmények növekedése minden gazdasági ágban. "A mezőgazdaságban nagyobb sebességű és teljesítményű erő- és munkagépeket alkalmaznak; a szállításban nagyobb és gyorsabb szállítóberendezéseket; az iparban növekszik a termelőberendezések mérete és a termelési folyamatok sebessége és ez egyformán jellemző a kohászatra, a vegyiparra, a gépiparra, a textiliparra." A tendenciák másik csoportja: "integrált, komplex és folyamatos rendszerek létesítése, amelyekben a termelési folyamatnak mind nagyobb része megszakítás és közvetlen emberi beavatkozás nélkül történik. Az ilyen rendszerek már ma is eléggé általánosak az olyan termelési ágakban, ahol a termék eléggé homogén, elsősorban a vegyiparban, de például a kohászatban, a papíriparban és az építőanyagipar egy részében is. Most is, és a jövőben még inkább, tért hódítanak az ilyen rendszerek a gépgyártásban, ahol egyrészt speciális célú gépeket alkalmaznak, másrészt különböző gépeket kapcsolnak össze /automatikus adagoló- és üritő-rendszerekkel, méret-jelzéssel és korrigálással/, a jövőben pedig a szerelés gépesítésével." /10/

A kutató-fejlesztő munka, s általában a szellemi munka jelentőségének növekedése ezekben a változásokban nyilvánvaló. Vagyis az ugrás jellege azzal jellemezhető, hogy a termelés fejlődésének alacsonyabb fokán /az egyszerű egyetemes gép, félauto-

mata gép és gépesített sorok szintjén/ a termelés állandó közvetlen emberi beavatkozással folyik, egyszerű, mechanikus munkaműveleteket végző, képzetlen tömegekre van szükség. Az automata gép és berendezés megjelenésétől a teljesen automatizált termelési berendezésig a technikai szintet mérő skála^{/11/} egyre kevesebb közvetlen emberi beavatkozással folyó termelést mutat, amelyben az egyszerű munkaműveletek aránya egyre csökken, a bonyolult szellemi munka, a termelési folyamatok fölötti áttekintő képesség válik fontossá. Ez egyben jelentős munkaerőt is felszabadít a tercier szféra fejlődése számára. Ennek a minőségi változásnak a küszöbén állunk; természetes, hogy nem átmenet nélkül, máról holnapra készen előttünk álló változásként fogjuk fel mindezt - különösen, ha számításba vesszük, hogy a munka termelékenységének növelésében eddig milyen nehezen haladtunk előre^{/12/}.

Csakhogy a bontakozó gazdaságfejlődési tendenciák nevelési konzekvenciáit sem lehet máról holnapra érvényesíteni: amikor azt állítjuk, hogy a gazdaságfejlődés érdekei is egybehangzóak a permanens művelődési modell elveivel a saját gyakorlatunkban is, akkor nem gondoljuk, hogy direkt, közvetlen és azonnali kényszere várható a gazdasági átalakulásnak. Azt ellenben igen, hogy társadalmi felismerést és megoldást kíván a fejlődési tendenciák ilyen alakulása. Nem a képzetlen dolgozók ma még népes táborában kell megérnie elsőként annak a felismerésnek, hogy képzetlenül nem lehet megélni, hanem társadalmi feszültségek kialakulását kell megakadályozni preventív társadalompolitikai lépésekkel. Az oktatás-nevelés mai lehetősé-

geit nem kell mechanikusan a mai objektív-szubjektív szocializálási adottságok tükréként értelmeznünk: ezzel elvileg is kizárnánk a nevelési rendszer fejlődésének lehetőségét.

Az előrelátó társadalompolitika mindenkor kialakítja a kibontakozó tendenciáknak leginkább megfelelő, előremutató nevelési rendszerét, azok alapelveit. Hogy ehhez objektív feltételek hiányoznának, azt egyre inkább cáfolja minden érintett szakma tüzetes elemzése: a közgazdászok egyértelműen mutatják ki a gazdaságfejlődés tendenciáiban a kvalifikáció-igény növekedését. Az elméleti eredmények alapján már kívánatos irányú és mértékű eredményeket ért el a kísérleti fázisban is a készségfejlesztési pedagógiája a komplex anyanyelvi oktatás, a komplex matematika-oktatás és az énekpedagógia területén^{13/}, végül pedig gazdaságosság és szakszerűség összeegyeztethetőségét bizonyítják azok a kutatások is, amelyeket építésszek, pedagógusok, közművelődési szakemberek, stb. csoportja végzett a korszerű nevelési elvek térszervezési konzekvenciáinak meghatározása érdekében.

Azok a pedagógiai eredmények, amelyekre ma és holnap szükség lesz, igen tudatos, minden részletében kimunkált nevelési folyamatból várhatók. A herbarti-posztherbarti pedagógia még megengedhette magának azt a luxust, hogy nem számolt az iskolába kerülő személyiség korábbi tapasztalataival, s hogy egyoldalú átadási folyamatban formálta a gondolkodást. Bőségesen elég volt így is az oktatás időtartama a tudományok redukált rendszerének megtanítására, jól körülhatárolt, s csak

lassan változó általános műveltség kialakítására. Ma tartós érvényű tudományos alaptendenciákra építve az állandó változás megértésére, az adódó jelenségek értelmezésének, s megfelelő megválaszolásának készségét kell kifejleszteni a felnővekvő nemzedékekben. Ezért ma inkább a lehetséges - de csak lehetséges - vagy a már létező szférában kell gondolkodnia a nevelésnek, ha feladatát meg akarja oldani. Az ismeretek és készségek individualizálásának épp ezért minden lehetséges eszközt meg kell becsülnie, s alkalmaznia kell. Egy száz krétával /s az ősi tapasztalás fegyverével/ csodát művelő elődeinket tisztelettel, s némi irigységgel tekinthetjük, ám mai feladatainkat nekünk kell megoldani - lehetőleg olyan jól, ahogyan legjobb elődeink az ő feladataikat megoldották.

A készségfejlesztés pedagógiája aktív, intenzív, /s nem mindig harmonikus/ pedagógiai folyamatot jelent. Ebből fakadnak a térszervezési konzekvenciák: egyéni és kisebb vagy nagyobb csoportban folyó oktatás és önálló kutatás, kísérletezés-felfedezés megfelelő színterei kellene, amelyeket ráadásul a változó követelmények szerint folyamatosan módosítani is lehet. Ha bármilyen célú új objektumot létesítünk, mindig megoldandó feladat a fizikai és erkölcsi állapot megfeleltetése. Vagyis ha szerkezetét, építőanyagait tekintve 50 vagy 100 évre készül az épület, annak erkölcsi értelemben, rendeltetési célja szerint is folyamatosan meg kell felelnie az adott gyakorlati célnak. De ki merné-tudná ma pontosan megjósolni, hogy 30-40 év múlva milyen részletes követelményeknek kell hogy eleget tegyen a ma épülő iskola, könyvtár, művelődési objektum?

A nevelési intézmények zömében ma kevés a hely, s ez igen nagy gondot okoz. A nevelési célú beruházásokra fordítható összegek egy-egy évben vagy ötéves tervben az összképen nem változtatnak döntően. Mégis, ahol egy-egy városban vagy községben a túlzsúfolt iskola vagy könyvtár új épületbe költözhet, ott méltán várható el, /s ez a helyi lakosság, a helyi tanács, és az ország egybehangzó érdeke/, hogy jó időre lekerüljön napirendről az adott helység iskola vagy könyvtárfejlesztési kérdése. A gyakorlatban azonban nem mindig ezt tapasztaljuk: a végre-valahára megépülő intézmények a gondoknak gyakran csak igen rövid távon való enyhítését jelentik /pl. iskolák csak tantermekkel bővülnek, s az oktatás minden szükséges tere hiányzik ezután a megszaporodott tantermek mindegyikéhez, az új könyvtár alacsony alapterületen létesül, és már beköltözéskor szükségmegoldásokra kényszerül, avult típusú terv vagy funkcionálisan bizonytalanul megfogalmazott egyedi terv szerint rosszul kihasználható művelődési ház, stb./.

A nevelési kérdések elemzése, a funkcionális változások irányának megjelölése értelemszerűen ráirányítja a figyelmet a nevelés színtereinek milyenségére. És éppen az utóbbi 5-10 évben épült, s a közeljövőre tervezett nevelési célú objektumok figyelmes vizsgálata a legfontosabb: a népgazdaság erőforrásai tartósan korlátozottak, a nevelési létesítmények iránti igény pedig mennyiségben és minőségben is állandóan növekszik. Hogyan lehet ezt az ellentmondást feloldani, s a közelmúltban létesült és a közeljövőre tervezett létesítmények optimálisan csökkentik-e üzembe-lépésüktől a nevelési gondokat?

Egészen bizonyos, hogy az oktatási robbanás mennyiségi oldala már ma is igen jelentős, /több középiskolás, több továbbképzés és átképzés, kétszeres-háromszoros létszámnövekedés a főiskolák és egyetemek nappali, s még inkább a levelező és esti tagozatain/. A hagyományos intézménytelepítési politikával a képzés volumenének növekedése semmiképp sem követhető /jelenleg 8,3 nevelési objektum látja el átlagosan településenként a nevelési feladatokat/. Nemcsak a kisebb-nagyobb külön beruházások lehetetlenségére kell itt gondolnunk, hanem a folyamatos üzemelés költségességére is: a jelenlegi 13 ezernyi nevelési intézmény másfélszerese, kétszerese a jelenlegi gyakorlatot alapulvéve is megoldhatatlan üzemeltetési feladatot jelent, hiszen csak rendkívül gazdaságtalanul, az objektív és szubjektív tényezőkkel pazarolva tartható fenn.

Ha a képzés-nevelés jelenlegi minőségével elégedettek lehetnénk, akkor is lenne tehát fejtörésre elég ok. Ám a minőségi kérdések még nehezebbek. Hogyan formálhatjuk nevelési rendszerünket cselekvő és gondolkodó emberek tömegeit kibontakozni segítő egységes szocializálási folyamattá? Megfelelnek-e a nevelés funkcióinak változásakor a rendelkezésre álló intézmények térbeli adottságai? Az egész személyiség fejlesztését célzó pedagógiai folyamat intenzív és sokrétű: az egyéni sajátosságokra messzemenően kiterjedő figyelme azt jelenti, hogy időben és térben az egyéni sajátosságokban mutatkozó különbségekhez alkalmazza eszközeit. Ez természetesen időben és térben is feszegeti a mai adottságokat, de az ígért eredmény igen nagy: eredményes felkészülés a gyakorlati életben való eligazodásra,

az emberi jelenségek fölötti áttekintés és birtoklás, s készség az emberi világ továbbfejlesztésére. Vagyis olyan személyiségek kibontakoztatását igéri a pedagógia forradalma, akik képesek tárgyiasítás és visszavétel harmóniáját megteremteni, feloldani az elidegenedést, mert értik, s formálni tudják környezetüket.

Mindez azt jelenti, hogy nem elengedhető kelléke a nevelési létesítményeknek a mindeddig csak "kellene" rovatban számontartott sokféle lehetőség: az információs és dokumentációs bázis, a korszerűen felszerelt laboratórium, műhely, audiovizuális eszközök, szabadtéri és fedett sportlétesítmények.

Az előzőekben felsorolt mennyiségi tényezők, plusz az itt jelzett minőségi követelmények elemi erővel követelik, hogy új telepítési megoldásokat kell találni, ha nem akarunk alapvető engedményeket tenni. Ilyen megoldási lehetőséget többféleképpen, s többhelyütt próbáltak már kidolgozni Magyarországon. Készült valamennyi alapfoku közintézmény tömörített-tömbösített megszervezésére is javaslat, amely a korszerű alapellátást az infrastruktúra nem városi jellegű településekben egészében biztosítaná^{/14/}. Ugyancsak községek korszerű ellátására készült javaslat a közművelődési könyvtárak tipusterv-családjá. Az elgondolás lényege, hogy a korszerű funkcionális követelmények csorbitása nélkül, fokozatosan bővítve fejlesztheti ki bármely község a közművelődési könyvtárát, mégpedig az anyagi lehetőségek megteremtésétől függő ütemben. A négy fokozatban megépíthető objektum végülis 10.000 lelkes község

korszerű, differenciált szolgáltatásokra képes könyvtára lesz. A beruházás pedig gazdaságos, mert több részletben lehetséges, mert tipizált tervek szerint, gazdaságos szerkezeti megoldással és építőanyaggal kivitelezhető, s végül a legfontosabb tényező: a gazdaságos térszervezés, a funkciók ésszerű kapcsolása, a nagyfokú flexibilitás, a kevéssé használt, ezért igen gazdaságtalan terek kiküszöbölése. Ez azért a legfontosabb tényező, mert nemcsak az egyszeri beruházás gazdaságosságát, hanem a folyamatos üzemeltetés optimális költségigényét is jelenti. Ugyanakkor felbecsülhetetlen a flexibilitás haszna az épület rendeltetése szempontjából is: a hidegséget sugárzó, kihasználatlan holt terek helyett az otthonosság, ésszerűség érzetét keltik a végülis egyszerűen csoportosított térrészek.

A tervet az OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központ adta közre, s ugyanitt készül a két fokozatban megépülő hatvani, nagykanizsai, stb. könyvtár-művelődési központ terve, valamint előkészületben van egy városi-könyvtári típusterv-család, amely a házigyári elemekkel való építkezés lehetőségeit, s a városi könyvtárak funkcionális követelményeit kívánja egyeztetni, hogy a jelenleginél célszerűbb, flexibilis nevelési létesítmények épüljenek ott is, ahol ehhez csak házigyári elemet lehet felhasználni. Ezt a felsorolást nem hosszán, de folytatni lehetne. Valamennyi törekszik a funkcionális elvek tiszta megfogalmazására, és gazdaságos, de maradéktalan érvényesítésére.

Az eddigi legnagyobb ígéret azonban a nevelési központok koncepciója^{/16/}. Építészek, pedagógusok, s más szakemberek együttes munkája nyomán alakult ki az elképzelés, elsősorban új települések, városrészek nevelési létesítményeinek korszerű megfogalmazását keresve. A koncepció jelentőségét fokozza, hogy a folyamatban levő és küszöbön álló városrész-rekonstrukciók, vidéki és budapesti lakótelep-építkezések, valamint az agglomerációs övezetekben kialakult, sürgős területfejlesztési programot igénylő helyzet nagyon sokban hasonló vonásokat mutatnak. A koncepció számol a településszerkezet és terület-nagyság szempontjaival, a korszerű nevelési követelményekkel, s a korszerű és gazdaságos tervezési elvekkel és módszerekkel, valamint építési módszerekkel. Az eredmény: szakszerű és gazdaságos, flexibilis, sokrétű tevékenységre alkalmas objektum. "A nevelési központ, a szociológiai és pedagógiai követelmény-rendszer-nél leszögezett álláspontok szerint is, nem csupán a hagyományos értelemben vett iskolát jelenti, hanem egy olyan szellemi központot, amely a gyerekek nevelésén és oktatásán túl, a felnőttek részére is a továbbtanulás forrását, a szabad-idő testi és szellemi "karbantartási" munkájának otthonát, egy kisebb egység nyüzsgő többirányú tevékenységének színhelyét, egy kialakuló életforma közösségi életének megnyilatkozását jelenti.

A megfogalmazás utal arra, ami az elgondolás lényege: a mai szemmel összegyűjtött kívánalmak is az életen át tartó nevelésre ösztönöznek: a ma épülő iskolából feltétlenül tovább-

tanulásra és önművelésre képes nemzedékeknek kell kilépni. S ugyan miért ne oldódhatna fel az új létesítményekben a hagyományos iskola zártsága, miért ne folytathatnák benne 14 éves koruk után is a tanulást az odajárók, s miért ne lehetne a számukra teremtetett differenciált tanulási lehetőségeket jobban kihasználni azzal, hogy a mai iskolákban kihasználatlan késő délutáni, esti órákban a felnőttnevelés szorosabban vagy lazábban irányított formáit szolgálják, s szabadidős kínálatukkal egy-egy lakóterület közösségi életének centrumai legyenek. Ebben az intézményben egységes irányítás mellett, egy együttesben működik a ma még gyakran görcsösen különálló iskola, könyvtár, művelődési ház, stb. Sok-sok gazdaságtalan tényezőt, s bizony sok-sok szakszerűtlenséget kiküszöbölve. Hiszen mai intézményeink sokat emlegetett gondja /és még mindig gyenge pontja/ az ésszerű szakmai együttműködés, amelyre a funkciók széttagoltsága miatt oly nagy szükség lenne /hiszen a határozott képzési cél, az információs bázis és a szabadidős kínálat ma is mesterségesnek ható különválasztottsága szükségképpen sok üresjáratot is jelent/.

Természetesen minden egyes esetben gondos és szakszerű mérlegelést igényel minden fejlesztési kérdés. Nyilván egészen más gondokat jelent a csak gazdaságtalanul ellátható, de feltétlenül ellátandó, hiszen még tartósan meglévő szórványtelepülések kérdése, a településhálózati szerepkörük, termelési profiljuk, nagyságuk, stb. szempontjából nagyon különböző települések gondja. De a társadalmi cél épp az, hogy a mindig is valamennyire különböző körülmények között élő emberek egy-

formán magas színvonalu közellátást kapjanak, s egyforma esélyük legyen művelődési jogaik érvényesítésére is. Így mégis csak a társadalmi célok szerint megfogalmazott nevelési elvek kell hogy alapjai legyenek a legkülönbélebb települések fejlesztési törekvéseinek. S épp mert nevelési céljaink csak hosszú idő alatt valósíthatóak meg, igen fontos, hogy minden intézkedés közelítő lépés legyen, minden nevelési létesítmény a jövőnek is épüljön.

J e g y z e t e k

/Irodalom/

- 1./ Philip H. Coombs: Az oktatás világválsága /Rendszerelemzés/
Tankönyvkiadó, Budapest, 1971.
- 2./ Antonina Kloskowska: Tömegkultura /Kritika és védelem/
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- 3./ André Revuz: Modern matematika, élő matematika
Gondolat, Budapest, 1973. /123. 1./
- 4./ dr. Gidai Erzsébet: Mi a jövőkutatás? /Napjaink kérdései/
Kossuth, Budapest, 1974. /172-174. 1./
- 5./ Szabó Imre: A kulturális jogok
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
/222. 1./
- 6./ Roger Gal: Hol tart a pedagógia?
Gondolat, Budapest, 1967. /25-26. 1./
- 7./ Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai
Kossuth, Budapest, 1972.
A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai
Kossuth, Budapest, 1974.
- 8./ Iván Pál-Mausecz Zsuzsa: Népeség és foglalkozáspolitikai
/ = Gazdaság, 1973/3, 21.1. - Az Országos Terv-
hivatal előzetes számításai alapján - /
- 9./ Cukor György: A több évtizedes gazdasági növekedés néhány
problémája / =Gazdaság, 1970/2., 43. 1./
- 10./ U.ott.: 43.1.
- 11./ Radovan Richta: Válaszuton a civilizáció
Kossuth, Budapest, 1968. /271. 1./

12./ N. Varzin: A munkatermelékenység növekedése a KGST-országokban /= Közgazdasági Szemle 1973/4./

Vágó János: A munka termelékenységének növekedése az ideai népgazdasági tervben /=Gazdaság, 1972/3./

13./ Nyitnikék /Kisiskolások könyve I-II-III./

MRT-Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973-74.

Vargha Balázs: Játsszunk a szóval!

Móra, Budapest, 1972.

Varga Tamás: Játsszunk matematikát! /I-II./

Móra, Budapest, 1973/74.

André Revuz: Modern matematika, élő matematika

Gondolat, Budapest, 1973.

Szabó Helga-Réber László: Te is tudsz énekelni!

Zeneműkiadó, Budapest, 1973.

14./ Pintér Béla: Alapfoku közintézmények tömbösítése a nem városi jellegű településeken /=Városépítés, 1970/10./

15./ Falvak és peremkerületek szakaszosan felépíthető kiskönyvtárai

Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1974.

16./ Korszerű nevelési központok

Tervezésfejlesztési és Típustervező Intézet

Kutatási jelentés, 1971.

A közművelődésről szóló párthatározat előkészítését széleskörű sajtóvita előzte meg. Az ország valamennyi napilapja és folyóirata foglalkozott rendszeresen a közművelődés problémáival. A folyóiratokban megjelent cikkekből válogattuk ki és adjuk közre azoknak a jegyzékét, amelyek megítélésünk szerint időtállóak, amelyek leginkább kapcsolódnak a párthatározathoz. /Feldolgozott időszak 1972, 1973, 1974. évek./

1972. év

- Abadzisiev, Ivan: Oktatás és tudomány a fejlett szocializmus építésének szakaszában. = Béke és szocializmus, 1972. 12. sz. 74-81. p.
- Aczél György: A kultúra szabadsága és az állam. - interjú a Le Monde /1972/ február 26-i számában. /Összeáll.: Bernard Margueritta/ = Kritika, 1972. 2. sz. 3-4. p.
- Agárdi Péter: Szocialista kultúra és szórakozás. = Kritika, 1972. 6. sz. 11-12. p.
- Agh István: Népművelők évtizedünk elején. = Valóság, 1972. 8. sz. 97-101. p.
- Bánszky Pál: A művészeti nevelés új formája. = Népművelési Értesítő, 1972. 2. sz. 124-135. p.
- Biró Vera: Közoktatás és közművelődés. = Népművelés, 1972. 4. sz. 14-15. p.
- Bodnár György: Szocialista kultúra és szórakozás. Alirodalom, vagy álirodalom. = Kritika, 1972. 10. sz. 15-16. p.

- Bognár József: Az emberi élet minőségi elemei. = Valóság, 1972. 9. sz. 1-13. p.
- Csubarjan, O.Sz.: Az olvasás a modern társadalomban. = Könyvtáros, 1972. 10. sz. 591-593. p.
/A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének 38. közgyűlésén - 1972. augusztus 26-tól szeptember 2-ig - elmondott beszédének kivonata./
- Dobos Ilona: A giccsről és a kultúra kettősségéről. = Valóság, 1972. 4.sz. 57-63. p.
- Féja Géza: A szocialista kultúra kérdéseire. = Kritika, 1972. 9. sz. 16-17. p.
- Füleki József: Kérdőjelek a közművelődésben. = Társadalmi Szemle, 1972. 7-8. sz. 135. p.
- Füleki József: A művelődési folyamatok egységéért. /Interju Szalay Lászlóval./ = Társadalmi Szemle, 1972. 5. sz. 87-93. p.
- Gyurkó László: Kultúra és közművelődés. = Kritika, 1972. 2. sz. 10-11. p.
- Hager, Kurt: Az ideológia és a kultúra fő kérdései. = Béke és szocializmus, 1972. 12. sz. 64-73. p.
- Halász László: A műélvezés pszichológiája. = Pedagógiai és Pszichológiai Közlemények, 1972. 3-23. p.
- Hermann István: Fogyasztói művészet. = Kritika, 1972. 10. sz. 17. p.
- Huszár Tibor: Gondolatok az értelmiség szociológiai jellemzőiről. = Valóság, 1972. 2. sz. 1-22. p.

- Juhász Előd: Szocialista kultúra és szórakozás. Vitázó kérdőjelek. = Kritika, 1972. 9. sz. 16. p.
- Józsa Péter: Művészetszociológia, művelődésszociológia.
= Valóság, 1972. 4. sz. 41-56. p.
- Kamarás István: A /Magyar Tudományos/ Akadémia tudományos ülészsaka a könyv szerepéről. = Könyvtáros, 1972. 9. sz. 507-511. p.
- Kóbor István: A közművelődés és az idegen nyelvi oktatás.
= Népművelési Értesítő, 1972. 1. sz. 31-42. p.
- Kovács Máté: A könyv, a könyvtár, és az olvasás mai világunkban. = Könyvtáros, 1972. 11. sz. 635-639. p.
- Köpeczi Béla: A munkások művelődése és a szakszervezetek.
= Népművelés, 1972. 9. sz. 3-4. p.
- Köpeczi Béla: Társadalom, műveltség, értelmiség. = Népművelés, 1972. 12. sz. 3-6. p.
- Lénárd Ferenc: A képességfejlesztés és a világnézeti nevelés tapasztalatai. = Társadalmi Szemle, 1972. 11. sz. 64-68. p.
- Maróti Andor: Aktivizáló módszerek az ismeretterjesztésben.
= Népművelés, 1972. 5. sz. 11-13. p.
- Mátrai László: Hagyomány és ujitás: olvasás egy változó országban. = Könyvtáros, 1972. 10. sz. 579-584. p.
/A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének 38. közgyűlésén - 1972. augusztus 26-szeptember 2. - elmondott beszéd./
- Marx György: Iskolák a tudományos-technikai forradalomban.
= Társadalmi Szemle, 1972. 2. sz. 51-61. p.

- Matev, Pavel: A bolgár kulturpolitikáról. = Béke és szocializmus, 1972. 4. sz. 71-76. p.
- Merényi László: A történelmi ismeretterjesztés néhány kérdéséről. = Történelem, 1972. 11. sz. 246-253. p.
- Mesterházi Lajos: A szabad idő. Szocialista kultúra és szórakozás. = Kritika, 1972. 8. sz. 8-9. p.
/Hozzászólás Agárdi Péter: Szocialista kultúra és szórakozás c. cikkéhez/
- Molnár Ferenc: Könyvkiadásunk néhány kérdéséről. = Kritika, 1972. 8. sz. 7. p.
- Padevet, K. - Schorcht, J.: Képzettség és képzés a műszaki haladás szempontjából. = Filozófiai Közlemények, 1972. 1. sz. 123-140. p.
- Papp Péter: A termelés és az ismeretterjesztés kapcsolata. = Valóság, 1972. 10. sz. 80-89. p.
- Poszler György: Színház - közönség - művelődéspolitiká. = Népművelés, 1972. 9. sz. 6-7. p.
- Poszler György: Művészet - katarzis - művészeti nevelés. = Népművelés, 1972. 12. sz. 8-11. p.
- Samolovcev, Borivoj: A felnőtt ember és pszicho-szociális sajátosságai. = Népművelési Értesítő, 1972. 3. sz. 222-243. p.
- Sas Judit, H.: Vitatkozási vágy fogott el. = Kritika, 1972. 8. sz. 9. p.
/Hozzászólás Agárdi Péter: Szocialista kultúra és szórakozás c. cikkéhez./

- Sötér István: A kultúra fogyasztói. = Kritika, 1972.
2. sz. 12. p.
- Szabó B. István: Könyvkiadásunk művelődéspolitikai mérle-
géhez. = Társadalmi Szemle, 1972. 9. sz.
38-44. p.
- Ujfalussy József: Kultúra és közművelődés. Hozzászólás
Gyurkó László cikkéhez. /Kritika, 1972/2./
= Kritika, 1972. 3. sz. 9. p.
- Ujhelyi Szilárd: Filmművészet és művelődéspolitikai irá-
nyítás. I. = Kritika, 1972. 1. sz. 8-9. p.
- Ujhelyi Szilárd: Filmművészet és művelődéspolitikai. II.
= Kritika, 1972. 2. sz. 8-9. p.
- Zoltai Dénes: Szocialista kultúra és szórákozás. A
hajszálrepedésekről. = Kritika, 1972.
9. sz. 14. p.
- Irodalom- és művészetkritikánk néhány kérdése. A Magyar Szo-
cialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő kul-
turpolitikai munkaközösség állásfoglalása. = Kritika, 1972.
9. sz. 19-23. p.
- Közüktatás és közművelődés kapcsolata. = Népművelési Értesítő,
1972. 4. sz. 257-271. p.

1973. év

- Aczél György: Az értelmes közösségi életért. /Köznevelés, 1973. 4. sz. 3-6. p.
/Felszólalás a Diákszlament 1972. XI. 29-i ülésén. Jegyzőkönyv alapján készült kivonat./
- Aczél György: Az új ember nevelése. = Béke és szocializmus, 1973. 7. sz. 32-41. p.
- Aczél György: Szocializmus, életforma. = Látóhatár, 1973. szept. 173-183. p.
- Agárdi Péter: Utószó egy ankéthoz. /Szocialista kultúra és szórakozás./ = Kritika, 1973. márc. 17-18. p.
- Almási Miklós: Közművelődés és munkáskultúra. A közművelődés és a művészetek tömeghatása. = Kritika, 1973. 9. sz. 10-11. p.
- Almási Miklós: Szórakoztatás és ideológia. = Társadalmi Szemle, 1973. 10. sz. 90-93. p.
- Bereczky Lóránd: Környezetünk és a vizuális kultúra. = Társadalmi Szemle, 1973. 7. sz. 78-80. p.
- Fedoszzejev, P.N.: Kultúra és morál: mai polgári ideológiák = Világosság, 1973. 7. sz. 385-390. p.
- Fukász György: Unalmas-e a szocialista kultúra? = Kritika, 1973. 2. sz. 18-19. p.
- Fukász György: Politika és művészet. = Művészet, 1973. 6. sz. 7-8. p.

- Füleki József: Társadalom, műveltség, értelmiség. Az akadályok elhárításáról. = Népművelés, 1973. 4. sz. 3-5. p.
- Füleki József: Közművelődési vita a Népművelésben. = Társadalmi Szemle, 1973. 12. sz. 96-107. p.
- Gönyei Antal: A muzeumok és az új közönség. = Népművelés, 1973. 12. sz. 18-19. p.
- Malonyai Dezső: Szocialista kultúra és szórakozás. Minősítés vagy ítélet. = Kritika, 1973. 1. sz. 12. p.
- Karsai Károly: Kultúra-Kutató Tudományos Intézet. Moszkva, Berzsenyevszkaja Nab. 22. = Népművelési Értesítő, 1973. 1. sz. 87-98. p.
- Kárpáti Sándor: Társadalom, műveltség, értelmiség. Munkások központu közművelődést! = Népművelés, 1973. 5. sz. 3-4. p.
- Hermann István: Minőségi szemlélet. = Népművelés, 1973. 1. sz. 5-6. p.
- /Köpeczi Béla: Társadalom, műveltség, értelmiség c. vitaindító írásához./
- Köpeczi Béla: A könyvről és az olvasásról. = MTA Nyelv és Irodalomtudományok osztályának közleményei, 1973. XXVIII. köt. 1. sz. 4-7. p.
- Maróti Andor: Társadalom, műveltség, értelmiség. = Népművelés, 1973. 4. sz. 8-10. p.

A természettudományos nevelés távlatai. Beszélgetés Marx György egyetemi tanárral. /Riporter: Győri György./ = Köznevelés, 1973. 16. sz. 3-5. p.

- Nagy Attila: A kulturális fogyasztás különböző területeinek sejthető összefüggései. = MTA, Nyelv és Irodalomtudományok osztályának közleményei, 1973. XXVIII. kötet. 1. szám. 112-115. oldal.
- Pint, A.O.: A szóbeli propaganda hatékonyságának aktuális pszichológiai-pedagógiai problémái a népművelési intézményekben. = Népművelési Értesítő, 1972. 4. szám. 329-341. oldal.
- Poszler György: Művelődéspolitikai és művészeti nevelés. I. = Népművelés, 1973. 10. szám. 8-10. oldal.
- Poszler György: Művelődéspolitikai és művészeti nevelés. II. = Népművelés, 1973. 11. szám. 6-8. oldal.
- Simon Gyula: A felnőttnevelés problémái, különös tekintettel a permanens művelődésre és az iskolarendszerű felnőttoktatás kérdése. = Népművelési Értesítő, 1973. 1. szám. 50-55. oldal.
- Szilágyi Gábor: A vizuális kultúra teljessége. = Társadalmi Szemle, 1973. 7. szám. 82-83. oldal.
- Travinszkij, V.J.: Az ismeretek színvonala és elsajátításuk kritériuma. = Pedagógiai Szemle, 1973. 11. szám. 1019-1024. oldal.
- Tomka Miklós: A rádió, a televízió és az olvasás. = MTA Nyelv és Irodalomtudományok osztályának közleményei, 1973. XXVIII. kötet. 1. szám. 9-18. oldal.

- Virizlay Gyula: A szakszervezetek kulturális, ideológiai és tömegpolitikai munkája. = Munka, 1973. 1. sz. 5-6. p.
- Vitányi Iván: A közművelődés távlatai. = Társadalmi Szemle, 1973. 2. sz. 89-92. p.
- Vitányi Iván: Kispolgáriság és kultúra. = Társadalmi Szemle, 1973. 7. sz. 19-25. p.
- Vonsik Gyula: Társulatunk VI. Küldöttgyűlése után. = Válogatás, 1973. 2. sz. 1-10. p. /TIT/
- Vonsik Gyula: Társadalom, műveltség, értelmiség. Kérdezzünk másképpen! = Népművelés, 1973. 6. sz. 3-5. p.
- Vonsik Gyula: A tudományos-technikai forradalom és az ismeretterjesztés. = Munka, 1973. 7. sz. 32-33. p.
- Vonsik Gyula: Művelődéstudomány, művelődéspolitikai, a TIT főtitkárának az Országos Elnökség 1973. február 14-i ülésén elhangzott vitaindító előadása. = TIT Tájékoztató, 1973. 1. sz. 7-20. p.

1974. év

- Baillot, L.: A kultura, az értelmiség és a munkásosztály.
= Béke és szocializmus, 1974. 10. sz. 40-45.p.
- Balogh György: A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a
közművelődési könyvtárak kapcsolata. = Békési
Élet, 1974. 1. sz. 93-99. p.
- Biró Vera: A céltudatos tanulásért. = Népművelés, 1974.
9. sz. 8-9. p.
- Boros Sándor: Érdekeltség, érdeklődés, művelődés. /A műve-
lődésre ösztönző társadalmi tényezőkről./
= Társadalmi Szemle, 1974. 2. sz. 46-57. p.
- Buda Béla: A kommunikáció modern elméletének felhasználá-
si lehetőségei az ismeretterjesztés vizsgá-
latában és továbbfejlesztésében. = Módszer-
tani Műhely, 1974. 3.-4. sz. 43-68. p.
- Csoma Gyula: Kérdőjelek a munkások és parasztok iskolai
továbbtanulása előtt. = Látóhatár, 1974.
jan., 134-140. p. /Megj. a Társadalmi Szemle,
1973. 10. sz. is!/
Csoma Gyula: Az iskola és a közművelődés együttműködése
a permanens tanulás szolgálatában. = Pedagó-
giai Szemle, 1974. 11. sz. 979-986. p.
- Fábián Zoltán: Műveltség és üzemi demokrácia. = Társadalmi
Szemle, 1974. 7. sz. 78-80. p.
- Galicza János: A formák fontossága /a művelődésben/. = Tár-
sadalmi Szemle, 1974. 11. sz. 94-96. p.

- Garamvölgyi György: Közművelődésünkről - a statisztika tükrében. = Világosság, 1974. 8-9. sz. 566-573.p.
- Gereben Ferenc: Az irodalmi izlés belső szerveződésének kérdéséhez. = Kultúra és közösség, 1974/2. sz. 75-88. p.
- Gosztónyi János: A közoktatás és a közművelődés egymásra épül. = Társadalmi Szemle, 1974. 11. sz. 80-84. p.
- Halász László: Aktivitás és kultúra. = Kultúra és közösség, 1974/2. sz. 58-67. p.
- Huszár Tibor: Közművelődés, közösség, társadalom. = Valóság, 1974. 5. sz. 1-18. p.
- Kamarás István: A munkásolvasók irodalmi izlése közelebbről. = Látóhatár, 1974. jan., 151-161. p.
/Megj. a Társadalmi Szemle 1973. 8-9. számában is! /
- Kiss Kálmán: A rádió és a közművelődés. = Társadalmi Szemle, 1974. 10. sz. 91-100. p.
- Kárpáti Sándor: A közművelődés új koncepciója. Szemléleti változást! /Hozzászólás/ = Munka, 1974. 3. sz. 9-10. p.
- Kondor Istvánné: A közművelődési határozat végrehajtásáért. = Könyvtáros, 1974. 11. sz. 635-639. p.
- Kósa László: Korszerű alapműveltség és nemzeti hagyomány. = Köznevelés, 1974. 7. sz. 11-12. p.
- Kósa László: A népi kultúra új hulláma. = Tiszatáj, 1974. szept. 38-45. p.

- Kürti Jarmila: Az alkotó tanulás, az alkotó jellegű ismeretszerzés fejlesztése és a problémamegoldó oktatás. = Magyar Pszichológiai Szemle, 1974. 2. sz. 217-226. p.
- Losonczi Ágnes: Életmód, ismeretszükséglet, ismeretterjesztés. = Módszertani Műhely, 1973. 3-4. sz. 69-87.p.
- Marx György: Tudomány és műveltség. = Magyar Tudomány, 1974. 6. sz. 358-365. p.
- Miklós Pál: A közművelődés társadalmi szerepéről. = Kultura és közösség, 1974. 1. sz. 5-13. p.
- Miklós Pál: A kritika szerepe a tömegkultúrában. = Kritika, 1974. 4-6. sz. 3. p.
- Nagy Andor: A népművelés oktatásának korszerűsítési problémái a tanárképző főiskolákon. = Felsőoktatási Szemle, 1974. 5. sz. 308-311. p.
- Rátki András: A közművelődés pártirányításának tapasztalatai. Beszélgetés Hajdu-Bihar megyei vezetőkkel. = Társadalmi Szemle, 1974. 7. sz. 63-71. p.
- Sági Mária: A kulturális aktivitás pszichológiai tényezői. = Kultura és közösség, 1974. 1. sz. 60-71. p.
- Sándor György: A televízió a közművelődés rendszerében. = Társadalmi Szemle, 1974. 6. sz. 95-103. p.

- Simó Tibor: A felnőttoktatás időszerű kérdései. = Szak-szervezeti Szemle, 1974. 1. sz. 20-26. p.
- Tomka Miklós: Tudásszociológiai vázlatok. = Módszertani Műhely, 1973. 3-4. sz. 5-31. p.
- Vekerdi László: A tudományfejlődés, a műveltség és a köznevelés. = Köznevelés, 1974. 1. sz. 12-13. p.
- Voksán József: A közművelődés nem nélkülözheti az ágazati és területi politika összhangját. = Munka, 1974. 12. sz. 45-46. p.
- Vonsik Gyula: Új feladatok. = Népművelés, 1974. 7. sz. 3-4. p.

T A R T A L O M

Szerkesztői előszó	3
Dr. Ágoston József, az MSZMP Csongrád megyei Bizottságának titkára:	
Életmód és közművelődés	5
Papp Gyula, a szegedi Városi Tanács elnöke:	
Szeged helye és szerepe az ország gazdasági és kulturális életében	18
Dr. Vonsik Gyula, kandidátus, a TIT főtitkára:	
Kultúra a szocializmus és kapitalizmus között folyó ideológiai harcban	27
Dr. Vonsik Gyula:	
A közművelődés helye a kulturális forradalomban	53
Dr. Koncz János, az MSZMP Csongrád megyei Bizottságának osztályvezetője:	
A tudományos technikai forradalom és a közművelődés kapcsolatának néhány kérdése	87
Dr. Miklós Károly, kandidátus, az MM Szakmunkás Továbbképző Intézet igazgatója:	
A szakmai és általános műveltség egymásra utaltsága	117
<u>Tóthpál József, az SZKP Társadalomtudományi Akadémia aspiránsa:</u>	
Az oktatás és közművelődés kapcsolata	143

Dr. Herceg Ferenc, kandidátus, az MSZMP Központi Bizottságának alosztályvezetője:

A közművelődés párt és állami irányítása..... 177

Dr. Vonsik Gyula:

Az értelmiség és a közművelődés 197

Dr. Garamvölgyi Károly, az Oktatási Minisztérium miniszter-helyettese:

A közművelődés gazdasági feltételei 216

F. Vankó Ildikó, az Eötvös Lőránd Tudományegyetem tanár-segédje:

Közművelődésünk fejlesztésének funkcionális és
társzervezési kérdései..... 245

Folyóirat-cikk jegyzék 271

A 84382

